

Richardus S. Victoris Prior

DE GRATIA CONTEMPLATIONIS LIBRI QUINQUE
OCCASIONE ACCEPTA AB ARCA MOYSIS
ET OB EAM REM HACTENUS
DICTUM «BENJAMIN MAJOR»

LIBER PRIMUS

CAPUT PRIMUM. *De contemplatione ejusque commendatione.*

Mysticam Moysi arcam libet, si liceat ex inspirationis illius munere qui habet clavem scientiae lucubrationum nostrae expositione, vel ad aliquid reserare, et si quid adhuc in hoc arcanorum divinorum secretario, scientiarumque reconditorio repositum latet, quod a nostra exiguitate ad aliquorum utilitatem erui possit, non nos pigebit in publicum exponere et in commune proponere. Multa quidem de hac materia utiliter jam dicta sunt. Restant adhuc multa quae de eadem adhuc utiliter dici possunt. Quid juxta allegoricum sensum haec arca mystice designet, vel quomodo Christum significet, a doctoribus fuit jam ante nos dictum et a perspicacioribus pertractatum. Nec idcirco tamen temeritatis incuriam incurere nos suspicamur, si aliud in eadem adhuc materiam moraliter loquamur. Verumtamen ut hujus nobis materiae studiosa pertractatio amplius dulcescat, nostrumque desiderium in ejus admirationem vehementius trahat, cogitemus quid ille prophetarum eximius de ea sentiat, qui eam arcam sanctificationis vocat: *Surge, inquit, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuae* (Psal. CXXXI). Arca sanctificationis, putamus an habeat nomen ex re, haec quae dicitur arca sanctificationis? Diligenter attendendum, et profunde retinendum quod haec quaecunque sit dicitur arca sanctificationis vobis quibus doctor noster praecipit dicens: *Sancti estote sicut et ego sanctus sum* (Levit. XI). Vos igitur qui sanctificamini hodie, et eras, in diem tertium, nolite negligenter attendere quid sibi velit quod dicitur arca sanctificationis. Sed si Moysi jure creditur, scimus quod quicumque tetigerit eam sanctificabitur (Exod. XIX). Si omnino sic est, meriti omnis populus quaerit eam tangere si virtus sanctificationis exit ab ea. O si quis inveniatur in vobis vir unus sicut ille de Ramathaim qui indutus vestimentis gloriae, sicut decet summum pontificem, dignus sit introire in Sancta sanctorum, ut possit non solum videre, sed etiam tangere hanc quae dicitur arca sanctificationis et emundetur ab immunditiis suis. Sed quid de illo dicam si cui forte data est clavis scientiae ab eo qui aperit, et nemo claudit, ut possit videre quid intus habeat haec arca sanctificationis? Puto enim pretiosum aliquid in hac arca repositum. Multum vellem scire quae sit haec arca quae possit sanctificare accedentes, ut merito dicatur arca sanctificationis. De sapientia autem non dubito quin ipsa sit quae vincit malitiam (Sap. VII). Scio nihilominus quia quicumque sanati sunt ab initio per sapientiam sanati sunt (Sap. IX). Sed et hoc satis constat neminem posse placere Deo nisi fuerit sapientia cum eo. Quis dubitet ad sanctificationem pertinere hominem

mundari ab omni immunditia sua, mentem cujuslibet purgari ab omni malitia et nequitia? Haec enim sunt quae coinquant hominem. Purgatur autem per sapientiam quando fortior superveniens vincit malitiam utpote attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter (Sap. VIII). Et hoc ipsum sic purgari est, ut arbitror, sanctificari. Praecepturus Dominus Moysi de constructione tabernaculi, primo omnium instruxit cum de arca fabricanda, ut ex eo ipso innueret propter illam caetera omnia esse facienda. Praecipuum et principale sanctuarium arcam fuisse puto quod nemo dubitat ex omnibus illis quae tabernaculum foederis continebat. Quaerenti igitur quam gratiam significare possit illud sacrarium, quod caeteris omnibus dignius fuit, facile occurrit, nisi forte quis dubitet quod Maria optimam partem elegerit. Sed quae est ista pars optima quam Maria elegit (Luc. X), nisi vacare, et videre quam suavis est Dominus? (Psal. XXXIII.) Nam Martha, ut Scriptura loquitur, sollicitudinem gerente, Maria sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius. Summam itaque Dei sapientiam in carne latitantem quam oculis carnis videre non poterat audiendo intelligebat, et intelligendo videbat, et in hunc modum sedendo, et audiendo summae veritatis contemplationi vacabat. Haec est pars quae electis et perfectis nunquam aufertur. Hoc sane negotium quod nullo fine terminatur. Nam veritatis contemplatio in hac vita inchoatur, sed in futura jugi perpetuitate celebratur. Per veritatis sane contemplationem homo et eruditur ad justitiam et consummatur ad gloriam. Vides ergo quam recte gratia contemplationis in eo sacrario intelligitur, quod caeteris omnibus in Dei tabernaculo quadam sui dignitate praefertur. O quam singularis gratia! o singulariter praeferenda per quam in praesenti sanctificamur, et in futuro beatificamur! Si igitur per arcam sanctificationis recte intelligitur gratia contemplationis, merito haec gratia expetitur per quem qui accipit, non solum emundatur, sed etiam sanctificatur. Absque dubio nihil sic cor ab omni mundano amore emundat, nihil sic animum ad coelestium amorem inflamat. Ipsa utique est quae emundat, ipsa quae sanctificat, ut per assiduum veritatis contemplationem fiat mundus per contemptum mundi, et sanctus per dilectionem Dei.

CAPUT II. *Quod sit utilis, vel grata haec gratia proficientibus in ea.*

Sed eadem ipsa, quae per David dicitur arca sanctificationis, per Moysen vocatur arca foederis. Sed cur arca, cur arca foederis, nec cujuscunque sed Domini? Scimus autem quia pretiosa quaeque aurum, argentum et lapides pretiosi soleant in arca reponi. Si igitur sapientiae et scientiae thesauros cogitemus, quod sit illud ejusmodi thesaurorum reconditorium citius inveniemus. Quae erit arca in id negotii idonea nisi humana intelligentia? Haec autem arca divino magisterio fabricatur et deauratur, quando humana intelligentia divina inspiratione et revelatione ad contemplationis gratiam promovetur. Sed quando ad hanc gratiam in hac vita proficimus, quid aliud quam arrhas quasdam futurae illius plenitudinis accipimus, ubi sempiternae contemplationi perpetuo inhaerebimus? Hanc itaque gratiam accipimus quasi arrham divinae promissionis, quasi pignus divinae dilectionis, velut quoddam vinculum foederis et monumentum mutuae charitatis. Videsne quam recte arca foederis Domini dicit, in qua et per quam talis gratia figuratur? Quod libenter debet se ad omnem laborem accingere, qui se cupit, vel credit tale, et tantae dilectionis pignus accipere. Non dubito quod quicumque est inter vos servus Hebraeus quin libenter pro hujusmodi gratia serviat sex annis, ut in septimo exeat liber gratis, ut deinceps libere possit vacare contemplationi veritatis. Si quis vero invenitur in vobis qui Jacob sit, vel qui tali nomine digne censi possit, eo quod sit vir

fortis et potens in praelio, strenuus luctator, vitiorumque supplantator, ut alia superet fortitudine, alia supplantet discretionem, qui huiusmodi est profecto libenter serviet annis septem, et septem pro tali gratia, in tantum ut videantur ei dies pauci prae amoris magnitudine, dummodo possit ad amplexus Rachel, vel sero pervenire. Qui enim vult ad ejus amplexus pertingere, necesse est eum pro ea annis septem, et septem servire, ut discat requiescere, non solum ab operibus malis, sed etiam a cogitationibus supervacuis. Multi siquidem et si sciant vacare corpore, minime tamen praevalent vacare corde, nescientes facere Sabbatum ex Sabbato, et idcirco non valentes implere quod legitur in Psalmo: *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus* (Psal. XLV). Vacantes siquidem corpore, sed vagantes ubique corde, nequaquam videre merentur quam dulcis est Dominus, quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde (Psal. LXXII). Et hinc est quod hostes derident Sabbata eorum (Thren. I). Sed verus Jacob laborare non cessat, donec ad desiderii finem perveniat, serviens apud verum Laban, vere decandidatum, quia glorificatum, quem Pater glorificavit apud semetipsum claritate quam habuit ante mundi constitutionem (Joan. XII), quem oportuit pati et ita intrare in gloriam suam (Luc. XXIV), ut servili formae superduceret candorem gloriae, et esset vere decandidatus, super nivem dealbatus (Psal. L), gloria et honore coronatus, fieretque formosus non solum prae filiis hominum, verum etiam prae spiritibus angelorum, et talis in quem desiderent angeli prospicere (I Petr. I). Videsne quanta sit haec gratia, pro qua tam longanimitate, tam libenter laboratur, quae cum tanto labore acquiritur, cum tanta jucunditate possidetur? De hac sane gratia Moyses pluribus Scripturarum suarum locis sub figurata locutione agit; sed hic eam plenius mystica descriptione distinguit, ubi eam per genera dividit.

CAPUT III. *De contemplationis proprietate, vel in quo differat a meditatione, vel cogitatione.*

Ut autem ea quae de contemplatione dicenda sunt possimus commodius capere, rectiusque dijudicare, debemus prius quid ipsa sit determinando, vel diffiniendo quaerere, et quomodo differat a cogitatione vel meditatione. Sciendum itaque quod unam eademque materiam aliter per cogitationem intuemur, aliter per meditationem rimamur, atque aliter per contemplationem miramur. Multum a se invicem haec tria in modo differunt, quamvis quandoque in materia convenient. De una siquidem eademque materia, aliter cogitatio, aliter meditatio, longeque aliter agit contemplatio. Cogitatio per devia quaeque lento pede, sine respectu perventionis, passim huc illucque vagatur. Meditatio per ardua saepe et aspera ad directionis finem cum magna animi industria nititur. Contemplatio libero volatu quocumque eam fert impetus mira agilitate circumfertur. Cogitatio serpit, meditatio incedit et ut multum currit. Contemplatio autem omnia circumvolat, et cum voluerit se in summis librat. Cogitatio est sine labore et fructu. In meditatione est labor cum fructu. Contemplatio permanet sine labore cum fructu. In cogitatione evagatio, in meditatione investigatio, in contemplatione admiratio. Ex imaginatione cogitatio, ex ratione meditatio, ex intelligentia contemplatio. Ecce tria ista, imaginatio, ratio, intelligentia. Intelligentia obtinet supremum locum, imaginatio infimum, ratio medium. Omnia quae subjacent sensui inferiori, necesse est ea etiam subjacere sensui superiori. Unde constat quia cuncta quae comprehenduntur ab imaginatione, ea etiam aliaque multa quae supra jam sunt comprehendi a ratione. Similiter ea quae imaginatio vel ratio comprehendunt, sub intelligentia cadunt, et ea etiam quae illae comprehendere non possunt. Vide ergo contemplationis radius, quam

late se expandat, qui omnia lustrat. Et licet saepe circa eandem rem, alius per cogitationem, alius per meditationem, alius per contemplationem occupetur, quamvis non dispari via, dispari tamen motu feruntur. Cogitatio semper vago motu de uno ad aliud transit, meditatio circa unum aliquid perseveranter intendit, contemplatio sub uno visionis radio ad innumera se diffundit. Per intelligentiam siquidem sinus mentis in immensum expanditur, et contemplantis animi acies acuitur, ut capax sit ad multa comprehendenda, et perspicax ad subtilia penetranda. Nunquam enim contemplatio potest esse sine quadam vivacitate intelligentiae. Sicut enim ex intelligentia est quod oculus mentis in corporeis figitur, sic ex ejusdem vi esse constat quod sub uno intuitu in rebus corporeis ad tam infinita comprehendenda dilatatur. Denique quoties contemplantis animus dilatatur ad ima; quoties elevatur ad summa, quoties acuitur ad inscrutabilia, quoties agilitate miranda pene absque mora rapitur per innumera, ex quadam intelligentiae vi hoc esse non dubita. Haec propter illos dicta sunt, qui ista inferiora sub intelligentiae aspectum cadere, vel ad contemplationem usquequaque pertinere, indignum ducunt. Specialiter tamen et proprie contemplatio dicitur, quae de sublimibus habetur, ubi animus pura intelligentia utitur. Semper autem contemplatio est in rebus, vel per sui naturam manifestis, vel per studium familiariter notis, vel ex divina revelatione perspicuis.

CAPUT IV. *Definitio singulorum, contemplationis, meditationis, cogitationis.*

Videtur itaque sic definiri posse. Contemplatio est libera mentis perspicacia in sapientiae spectacula cum admiratione suspensa, vel certe sicut praecipuo illi nostri temporis theologo placuit, qui eam in haec verba definivit. Contemplatio est perspicax et liber animi contuitus in res perspicendas usquequaque diffusus; meditatio vero est studiosa mentis intentio circa aliquid investigandum diligenter insistens, vel sic: Meditatio est providus animi obtutus in veritatis inquisitione vehementer occupatus; cogitatio autem est improvidus animi respectus ad evagationem pronus. Videtur itaque tribus esse commune et quasi substantiale quemdam animi aspectum esse.

Ubi enim nil mente conspicitur, nullum horum recte dicitur vel esse affirmatur. Commune est autem tam contemplationi quam meditationi circa utilia occupari, et in sapientiae vel scientiae studiis maxime imo assidue versari. Sed in hoc sane solet maxime a cogitatione differre qui se singulis pene momentis consuevit ad inepta et frivola relaxare, et sine ullo discretionis freno ad omnia se ingerere, vel praecipitem dare. Commune vero est contemplationi et cogitationi libero quodam motu et secundum spontaneum nutum huc illucque circumferri, et nullo difficultatis obstaculo a discursionis suae impetu praepediri. Differunt autem in eo ipso maxime a meditatione cujus studium est semper quovis industriae labore, qualibet animi difficultate ardua quaeque apprehendere, obstrusa irrumpere, occulta penetrare. Fit tamen saepe ut in cogitationum nostrarum evagatione tale aliquid animus incurrat quod scire vehementer ambiat, fortiterque insistat. Sed dum mens desiderio suo satisfaciens ejusmodi inquisitioni studium impendit, jam cogitationis modum cogitando excedit, et cogitatio in meditationem transit. Solet sane simile aliquid circa meditationem accidere. Nam veritatem quidem diu quaesitam tandemque inventam mens solet cum aviditate suscipere, mirari cum exultatione, ejusque admirationi diutius inhaerere. Et hoc est jam meditationem meditando excedere, et meditationem in contemplationem transire. Proprium itaque est contemplationi jucunditatis suae spectaculo cum admiratione inhaerere. Et in hoc utique differre videtur tam a meditatione quam a cogitatione. Nam

cogitatio, uti jam dictum est, vago incessu semper huc illucque divertit, meditatio vero destinata promotione semper in ulteriora tendit.

CAPUT V. *Quod contemplationis modus multiformiter agitur.*

Sed cum perspicax ille contemplationis radius semper ex admirationis magnitudine juxta aliquid suspendatur, non tamen uno modo semper nec uniformiter id agitur. Nam vivacitas illa intelligentiae in contemplantis animo mira agilitate modo it atque redit, modo se quasi in gyrum flectit, modo autem se quasi ad unum colligit, et quasi immobiliter figit. Hujus sane rei formam si recte perpendimus, in coeli volatilibus quotidie videmus. Videas alia nunc se ad altiora attollere, nunc se in inferiora demergere, et eosdem ascensionis descensionisque suae modos saepius repetere. Videas alia nunc dextrorsum, nunc sinistrorsum divertere, et nunc in hanc, nunc vero in illam partem declinando in anteriora parum, vel pene nihil se promovere, et easdem discursuum suorum vicissitudines multa instantia multipliciter reiterare. Videas alia sub magna festinantia se in anteriora extendere. Sed mox sub eadem celeritate in posteriora redire, et saepe idipsum agere, eosdemque excursus atque recursus diutina frequentatione continuare atque protrahere. Videre licet alia quomodo se in gyrum flectunt et quam subito, vel quam saepe eosdem, vel similes, nunc autem paulo latiores, nunc paulo contractiores circuitus repetunt, et semper in idipsum redeunt. Videre licet alia quomodo tremulis alis saepe reverberatis se in uno eodemque loco diutius suspendunt, et mobili se agitatione quasi immobiliter figunt, et ab eodem suspensionis suae loco diu multumque haerentia penitus non recedunt, ac si operis et instantiae suae executione prorsus videantur exclamare et dicere: *Bonum est nos hic esse* (Luc. IX). Juxta hoc sane propositarum similitudinum exemplar contemplationis nostrae volatus multiformiter variatur, et pro personarum negotiorumque varietate vario modo formatur. Nunc de inferioribus ad summa, nunc de superioribus ad ima ascendit et descendit, et nunc de parte ad totum, nunc de toto ad partem considerationis suae agilitate discurrit, et ad id quod sciri oportet nunc a majori, nunc a minori argumentum trahit. Modo autem in hanc, modo in oppositam partem divertit, et contrariorum notitiam ex contrariorum scientia elicit, et pro vario oppositorum modo ratiocinationis suae executionem variare consuevit. Aliquando in anteriora currit, et subito in posteriora redit, dummodo ex effectibus, modo ex causis et qualibuscunque antecedentibus, vel consequentibus cujuslibet rei modum, vel qualitatem deprehendit. Quandoque vero quasi in gyrum speculatio nostra ducitur, dum unicuique rei quae sint cum multis communia considerantur, dum ad unam quamlibet rem determinandam nunc a similibus, nunc a similiter se habentibus seu communiter accidentibus ratio trahitur et assignatur. Tunc autem in uno eodemque loco considerationis nostrae defixio quasi immobilis sistitur, quando in qualiscunque rei esse, vel proprietate perspicienda atque miranda contemplantis intentio libenter immoratur. Sed, ne verba nostra humanam philosophiam videantur redolere, vel a catholicae doctrinae plano simplicitatisque tenore discedere commodius fortasse dicemus, quia ascendere et descendere, ire et redire, nunc huc, nunc illuc declinare, modo in circuitum pergere, vel tandem in uno haerere nihil aliud sit quam summa agilitate, nunc de imis ad summa vel summis ad ima, nunc de primis ad novissima vel novissimis ad prima, modo de disparibus ad disparia meritorum vel praemiorum genera mente transire, modo circumstantia vel cohaerentia cujusque rei curiosa perlustratione circumspicere, vel tandem aliquando in alicujus speculationis novitate, novitatisque admiratione animum satiare. Vides certe quod et superius locuti

sumus, quomodo contemplationis nostrae negotium semper juxta aliquid suspenditur atque protrahitur, dum contemplantis animus jucunditatis suae spectaculo libenter immoratur, dum semper studet, vel in ipsum saepe redire, vel in eodem diutius immobiliter permanere. Audi de illo contemplationis modo qui quodammodo fieri solet ante et retro: *Ibant animalia et revertabantur in similitudinem fulguris coruscantis* (Ezech. I). Accipe et de illo per quem animus in diversa rapitur, et nunc in hanc partem, nunc in illam discurrendo mira agilitate in contraria agitur: *Fulgebunt justi, et tanquam scintillae in arundineto discurrent* (Sap. III). Illum qui quasi sursum et deorsum fit, paucis Psalmista verbis expressit: *Ascendunt, inquit, usque ad coelos, et descendunt usque ad abyssos* (Psal. CVI). Ad illum contemplandi modum qui velut in girum ducitur, prophetica illa voce admoneris qua dicitur: *Leva in circuitu oculos tuos; et vide* (Isa. LIX). Tunc autem contemplationis radius velut in uno loco immobiliter figitur, quando illuc Habacuc in semetipso quilibet experitur: *Sol et luna steterunt in habitaculo suo* (Habac. III). Ecce jam quid sit contemplatio, determinando, vel definiendo docuimus. Superest ut eam per species dividamus, et quot sint genera contemplationum consequenter videamus.

CAPUT VI. *Quot sint vel quae contemplationis genera.*

Sex autem sunt contemplationum genera a se et inter se omnino divisa. Primum itaque est in imaginatione et secundum solam imaginationem. Secundum est in imaginatione secundum rationem. Tertium est in ratione secundum imaginationem. Quartum est in ratione et secundum rationem. Quintum est supra, sed non praeter rationem. Sextum supra rationem, et videtur esse praeter rationem. Duo itaque sunt in imaginatione, duo in ratione, duo in intelligentia. In imaginatione contemplatio nostra tunc procul dubio versatur, quando rerum istarum visibilium forma, et imago in considerationem adducitur, cum obstupescere attendimus, et attendentes obstupescimus, corporalia ista quae sensu corporeo haurimus quam sint multa, quam magna, quam diversa, quam pulchra vel jucunda, et in his omnibus creatricis illius superessentiae potentiam, sapientiam, munificentiam mirando veneramur, et venerando miramur. Tunc autem contemplatio nostra in imaginatione versatur, et secundum solam imaginationem formatur, quando nihil argumentando quaerimus vel ratiocinando investigamus, sed libera mens nostra huc illucque discurrit, quo eam in hoc spectaculorum genere admiratio rapit.

Secundum autem contemplationis genus est quod in imaginatione quidem consistit, secundum rationem tamen formatur atque procedit, quod fit quando ad ea quae in imaginatione versamus, et quae ad primum contemplationis genus pertinere jam diximus, rationem quaerimus et invenimus, imo inventam et notam in considerationem cum admiratione adducimus. In illo itaque res ipsas, in isto earum utique rationem, ordinem, dispositionem et uniuscujusque rei causam, modum et utilitatem rimamur, speculamur, miramur. Haec itaque contemplatio in imaginatione, sed secundum rationem consistit, quia circa ea quae in imaginatione versantur ratiocinando procedit. Et quamvis juxta aliquid in ratione etiam haec contemplatio consistere videatur in qua visibilium ratio quaeritur, recte tamen in imaginatione consistere dicitur, quia quidquid in ea ratiocinando quaerimus, vel invenimus ad illa procul dubio accommodamus quae in imaginatione versamus dum circa ea et propter ea ratiocinationi insistimus.

Tertium contemplationis genus esse diximus quod in ratione secundum imaginationem formatur. Hoc autem contemplationis genere veraciter tunc utimur, quando per rerum

visibilium similitudinem in rerum invisibilium speculationem sublevamur. Haec vero speculatio in ratione consistit, quia his solis quae imaginationem excedunt per intentionem et investigationem insistit quia solis invisibilibus intendit his solis maxime quae per rationem comprehendit. Sed secundum imaginationem idcirco formari dicitur quia ex rerum visibilium imagine in hac speculatione similitudo trahitur, unde in rerum invisibilium investigatione animus adjuvetur. Et recte quidem haec contemplatio in ratione quidem, sed secundum imaginationem esse dicitur, quamvis ratiocinando promovetur, quia omnis ejus ratiocinatio et argumentatio ab imaginatione fundamentum sumit, et firmamentum capit, et ab imaginabilium proprietate investigationis et assertionis suae rationem trahit.

Quartum genus contemplationis est quod in ratione et secundum rationem formatur: quod utique fit quando, semoto omni imaginationis officio, solis illis animus intendit quae imaginatio non novit, sed quae mens ex ratiocinatione colligit, vel per rationem comprehendit. Ejusmodi speculationi insistimus quando invisibilia nostra quae per experientiam novimus, et ex intelligentia capimus in considerationem adducimus; et ex eorum consideratione in coelestium animorum, et supremum bonorum intellectuum contemplationem assurgimus. Haec autem contemplatio in ratione consistit, quia sensibilibus semotis, solis intelligibilibus intendit. Et haec quidem contemplatio ab illis utique invisibilibus nostris videtur et initium sumere, et fundamentum capere, quae humanum animum constat per experientiam nosse vel per communem intelligentiam comprehendere. Sed pro hac tantum parte haec contemplatio etiam in ratione recte consistere dicitur, quia haec ipsa invisibilia nostra a ratione comprehenduntur, et in eo ipso ratiocinationis modum minime supergrediuntur. Quae idcirco secundum solam rationem procedit, quia ex invisibilibus per experientiam notis alia et alia ratiocinando colligit quae per experientiam non novit. In hac primum contemplatione humanus animus pura intelligentia utitur, et semoto omni imaginationis officio, ipsa intelligentia nostra in hoc primum negotio seipsam per semetipsum intelligere videtur. Nam licet illis prioribus contemplationum generibus videatur non deesse, nusquam tamen inest pene nisi meditante ratione, seu etiam imaginatione. Illic quasi instrumento utitur, et velut per speculum intuetur. Hic per semetipsam operatur, et quasi per speciem contemplatur. Hic igitur se quasi ad imum inclinat, cum omnino non habeat quo per semetipsam inferius descendat.

Quintum contemplationis genus esse diximus quod est supra rationem non tamen praeter rationem. In hanc autem contemplationis speculam mentis sublevatione ascendimus, quando ea ex divina revelatione cognoscimus, quae nulla humana ratione plene comprehendere, quae nulla nostra ratiocinatione integre investigare sufficimus. Talia sunt illa quae de Divinitatis natura et illa simplici essentia credimus et Scripturarum divinarum auctoritate probamus. Contemplatio ergo nostra tunc veraciter supra rationem ascendit, quando id animus per mentis sublevationem cernit quod humanae capacitatis metas transcendit. Sed supra rationem, nec tamen praeter rationem censenda est, quando ei quod per intelligentiae aciem cernitur humana ratio contraire non potest, quin potius facile acquiescit et sua attestazione alludit.

Sextum contemplationis genus dictum est, quod in his versatur quae sunt supra rationem, et videntur esse praeter, seu etiam contra rationem. In hac utique suprema omniumque dignissima contemplationum specula tunc animus veraciter exsultat atque tripudiat, quando illa ex divini luminis irradiatione cognoscit atque considerat quibus omnis humana ratio reclamat. Talia sunt pene omnia quae de personarum Trinitate credere jubemur. De quibus cum humana ratio consulitur, nihil aliud quam contraire

videtur.

CAPUT VII. *Quae, quibus sint communia.*

Duo itaque ex his in imaginatione consistunt; quia solis sensibilibus intendant. Duo in ratione consistunt, quia solis intelligibilibus insistent. Duo vero in intelligentia subsistent, quia solis intellectibilibus intendunt. Sensibilia dico quaelibet visibilia, et sensu corporeo perceptibilia. Intelligibilia autem dico invisibilia, ratione tamen comprehensibilia. Intellectibilia hoc loco dico invisibilia, et humanae rationi incomprehensibilia. Ex his ergo sex contemplationum generibus quatuor inferiora versantur maxime in rebus creatis. Duo vero suprema in rebus increatis atque divinis. Item ex his quatuor duo superiora versantur circa invisibilia. Duo vero infima circa visibilia atque corporea. Infima namque duo procul dubio versantur in rebus visibilibus atque creatis. Duo autem suprema maxime versantur in rebus invisibilibus et increatis. Duo vero media maxime in rebus invisibilibus atque creatis. Maxime idcirco dixerim quia circa invisibilia atque creata quaedam sunt quae ab humana ratione nullatenus comprehendi possunt, et secundum hoc intellectibilium numerum currunt, et se secundum hoc ipsum ad duo suprema contemplationum genera potius pertinere ostendunt. Similiter circa summa illa, et increata videntur quaedam esse humanae rationi pervia, et secundum hoc quidem inter intelligibilia deputando et ob hoc ipsum mediis illis duobus contemplationum generibus maxime accommodanda. Duobus itaque primis commune hoc esse videtur quod utrumque eorum circa visibilia versatur. Verumtamen in hoc maxime videntur differre, quod primum quidem solet sine ullo rationis officio impellente admiratione huc illucque discurrere. In secundo autem ad ea quae per imaginationem in mente versantur, ratio quaeritur et assignatur, vel prius familiariter nota in admirationem adducitur: secundum et tertium hoc habent commune, sed prae caeteris singulare, quod in utroque pariter sibi commiseri videntur imaginatio cum ratione, ratio cum imaginatione. Differunt autem in eo quod in secundo quidem ad visibilia ratio, ut dictum est, quaeritur et accommodatur; in tertio vero ad invisibilium investigationem ratio a visibilibus trahitur, et in illo saepe ex invisibilibus ad invisibilia erudimur, et alia ex aliis convincimus. In isto ex visibilium inspectione ad invisibilium cognitionem promovemur. Tertio et quarto constat esse commune invisibilibus et intelligibilibus intendere, sed in eo utique differre quod in tertio quidem miscetur ratio cum imaginatione; in quarto autem intelligentia pura cum ratione; in quarto et quinto ratio et intelligentia in unum concurrunt, et in hoc maxime conveniunt. Sed in quarto ex ratione intelligentia promovetur. In quinto vero ratio nunquam intelligentiam praevenit, sed subsequitur, vel ut multum comitatur. Nam quod ex divina inspiratione prius agnoscitur, rationis postmodum attestazione firmatur. Quinto et sexto communiter accidit quod utrumque eorum intellectibilibus insistent. Sed quinto quidem humana ratio videtur satis consentanea. Sexto autem omnis humana ratio videtur esse contraria nisi fuerit fidei admistione suffulta.

CAPUT VIII. *Quae sint singulorum propria.*

Proprium est autem primae contemplationi simpliciter et sine ulla ratiocinatione visibilium admirationi inhaerere. Proprium est secundae visibilium rerum rationi

ratiocinando insistere. Proprium est tertiae per visibilia ad invisibilia ratiocinando ascendere. Proprium est quartae ex invisibilibus invisibilia ratiocinando colligere, et per expertorum intelligentiam ad ignotorum notitiam proficere. Proprium est quintae in intellectibilium intelligentia rationem admittere. Proprium est sextae in intellectibilium intelligentia omnem humanam ratiocinationem transcendere, et quasi ab imo calcare. Cum sit autem tribus primis contemplationem generibus commune sine imaginatione non esse, in primo imaginatione non esse, in primo imaginatio quasi infra rationem subsistit. In secundo rationem excipit. In tertio imaginatio ad rationem ascendit. Item, cum sit tribus ultimis commune sine pura intelligentia non esse, in eorum primo (hoc est in quarto) ipsa intelligentia rationi se inclinat. In quinto rationem ad seipsam levat. In sexto intelligentia rationem transcendit, et quasi sub seipsa deserit. Item, cum sit quatuor, mediis commune sine ratiocinatione non esse, in secundo contemplationis genere ratio imaginationi quasi ad ima condescendit. In tertio imaginationem secum quasi ad altiora trahit. In quarto intelligentiam quasi sub se descendentem excipit atque conducit. In quinto ratio quasi supra se ad intelligentiam ascendit, et ei in suis sublimibus alludit. In primo itaque imaginatio in seipsa requiescit, quemadmodum et intelligentia. In sexto se ad seipsam colligit et in seipsa subsistit. In secundo ratio sub seipsam descendit. In quinto eadem ipsa supra semetipsam ascendit. In tertio imaginatio supra semetipsam ascendit. In quarto intelligentia infra semetipsam descendit. In primo imaginatio tenet locum infimum et solitarium. In secundo ratio descendit ad imum. In tertio imaginatio ascendit ad summum. In quarto intelligentia descendit ad imum. In quinto ratio ascendit ad summum. In sexto intelligentia tenet locum solitarium et summum.

CAPUT IX. *Qua sibi quaeque proportionem respondeant, vel quomodo invicem permiscere soleant.*

Notandum sane quod sicut novissimo duo ascendunt supra rationem, sic media duo ascendunt supra imaginationem. Et sicut illud sublimius novissimorum nullam pene solet humanam rationem admittere, sic illud sublimius mediorum debet omnem a se imaginationem excludere. Et sicut illud inferius duorum novissimorum et supremorum consistit supra rationem, non tamen praeter rationem, sic illud inferius mediorum duorum ascendit supra imaginationem, cum tamen non sit praeter imaginationem. Item, sicut duo media inter puram et simplicem intelligentiam descendunt, sic duo prima et infima infra ratiocinationem descendunt. Simplicem intelligentiam dico quae est sine officio rationis, puram vero quae est sine occursione imaginationis. Sed, sicut illud sublimius duorum mediorum infra simplicem intelligentiam descendit, non tamen infra simplicem infra illam subsistit, quia illorum in quibus versatur alia simplici intelligentia comprehendit, alia ratiocinando colligit; sic illud sublimius duorum infimorum videtur infra ratiocinationem descendere, nec tamen infra illam subsistere, quia alia solet per imaginationem repraesentare, et alia ratiocinando colligere. Itemque, sicut illud inferius duorum mediorum solet infra simplicem intelligentiam descendere atque subsistere, sic illud inferius infimorum duorum solet se ad rationem habere. Nam et illud inferius infimorum duorum solet se ad rationem habere. Nam et illud solis illis intendit quae mens ex imaginatione ratiocinando colligit, et istud solis illis quae per sensum imaginationi impressit. Non autem hoc primum et infimum contemplationis genus idcirco infra rationem vel potius ratiocinationem subsistere dicitur quasi irrationabile et omnino contra rationem esse videatur cum per intentionem, seu etiam per dispositionem

rationali consentaneum facile convineatur. Sed quod in eo, ut dictum est, quantum ad ejus proprietatem attinet nihil ratiocinando colligitur. Solent tamen haec quae distinximus contemplationum genera quandoque invicem permisceri, et hic quem assignavimus proprietatum modus alterutra permistione confundi. Nostrum autem fuit hoc loco ad evidentiam doctrinae singulorum propria docere, nihilominus quid commune, quid simile haberent ostendere.

CAPUT X. *Quod vix soli perfecti ad omnia sex contemplationum genera proficiunt.*

Sex ista contemplationum genera oportet illum familiariter nosse, quicumque cupit scientiae culmen attingere. His sex sane contemplationum alis a terrenis suspendimur et ad coelestia levamur. Circa perfectum te esse non dubites, si usque adhuc aliquibus illarum cares. Mecum certe, et cum mei similibus bene agitur, si unum tantum, si vel unum ex his trium alarum paribus datur. *Quis mihi dabit pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam?* (Psal. XLV.) Scio tamen quia in duobus illis primis ejusmodi alis, non datur de terrenis ad coelestia evolare, et illa coelorum ardua petere vel penetrare. Nam, sicut superius jam dictum est, in illis sex contemplationum generibus tota priorum duorum consideratio circa terrena et corporalia occupatur, nihil in eis de invisibilibus agitur. Quamvis ergo sublimes, quamvis admodum subtiles circa ista terrena volatus, in primis illis duabus contemplationum alis habeamus, parum nobis esse debet, si ad illa sola sufficimus, in quibus mundi hujus philosophos praepollere videmus. Terrenum et nondum coeleste animal te esse convincis, quandiu duabus tantum alis contentus fueris. Habes unde corpus tuum velare, unde volare possis. Certe, si adhuc terrenum animal es, si usque in hodiernum corpus terrenum habes, et tale denique quale Apostolus describit, et mortificare praecipit, bonum profecto erit in promptu habere unde possis, cum volueris, tale corpus velare et a recordationis tuae oculis abscondere: *Mortificate, inquit, membra vestra, quae sunt super terram, fornicationem, immunditiam* (Coloss. III). Quid est autem ejusmodi corpus, sub designatis illis contemplationem alis velare, nisi mundanorum concupiscentiam, ex mundanae mutabilitatis consideratione temperare, imo in oblivionem adducere? Perpendis, ut aestimo, quantum valeat ejusmodi obductio alarumque obumbratio. Habes item in his alis unde, cum volueris, volare possis. Bonum sane est bene volare, et quantum potes te ab amore mundi elongare. Bene utique in his alis volant, qui mundanae mutabilitatis lubricum quotidie considerant, assiduaque retractatione se ab ejus ambitione alienant. Quamvis ergo in his geminis alis usque ad coelestia evolare non possis, tutum tamen fortassis tranquillumque stationis portum in earum remigio invenire poteris. Nitere in eis quantum poteris, apprehende saltem novissima maris: *Si sumpsero, inquit, pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris* (Psal. CXXXVIII). Extrema maris, mundi terminus, et unicuique propriae vitae defectus. Extrema itaque maris tenere, est mundi finem mundanaeque vitae exitum cum desiderio expectare. Extrema maris, ut arbitror, evolando jam apprehenderat qui veraciter dicere poterat: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* (Philipp. I). Puto, quia duas has contemplationum pennas non in vanum accepisti, si hucusque volare potuisti. Parum tamen tibi esse debet has duas alas accepisse; sed ut probes te coeleste animal esse stude et satage saltem duo paria habere, et tunc profecto habebis in quibus possis ad coelestia evolare. Quatuor profecto alas habebant, et se ex eo coelestia, non autem terrestria esse ostendebant quatuor illa animalia, quae propheta Ezechiel vidit visaque descripsit: *Quatuor, inquit, facies uni, et quatuor pennae uni* (Ezech. I). Duabus autem, ut ibi legis, corpus suum

velabant: nam caeteris duabus, procul dubio volabant. Sic et tu cum incoeperis jam quatuor alas habere, cum te putaveris jam coeleste animal esse, et corpus coeleste jam gerere, nihilominus tamen stude illud sub dictis alis velare. Sunt enim corpora coelestia et sunt corpora terrestria; et alia gloria coelestium et alia gloria terrestrium. Alia claritas solis et alia claritas lunae, et stella a stella differt in claritate (I Cor. XV). Si ergo totum corpus tuum lucidum fuerit, non habens in se aliquam partem tenebrarum, utile tamen erit illud ab humanae arrogantiae oculis abscondere, et sub humanae mutabilitatis incerto, propriae aestimationis claritatem temperare. *Nescit enim homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, et aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo cum eis extemplo supervenerit* (Eccle. IX). Et idcirco bonum est homini bona sua dissimulare, et nil penitus de suis meritis praesumere, et se semper in humilitate custodire. In primo ergo alarum pari, velet homo corpus suum; in secundo, volet ad coelum. Cur enim media illa duo contemplationum genera, hominem ad coelestia et invisibilia, non levent quae de solis invisibilibus, ut dictum est, agere habent? Satagat ergo spiritalis quisque studio et desiderio semper iu coelestibus esse, ut possit cum Apostolo dicere: *Nostra autem conversatio in coelis est* (Philipp. III). Verumtamen si usque ad tertium coelum, cum eodem Apostolo, penetrare paras (II Cor. XII), nunquam id in duobus alarum paribus posse praesumas. Oportet absque dubio omnes illas superius designatas sex contemplationum alas habere qui cupit et ambit usque ad tertii coeli secreta Divinitatisque arcana volare. Has utique sex contemplationum alas soli perfecti in hac vita vix habere possunt. Has omnes in futura vita electi omnes tam in hominibus quam in angelis habituri sunt, ita ut de utraque natura veraciter possit dici quia sex alae uni, et sex alae alteri.

CAPUT XI. *Quomodo prima quatuor contemplationum genera mystice describantur.*

De his itaque sex contemplationum generibus Moyses, ut mihi videtur, sub mystica descriptione agit ubi materialem illam sed mysticam quidem arcam, ex Dominica praeceptione fieri instituit. Primum itaque designatur in arcae fabricatione, secundum in ejus deuratione, tertium in corona arcae, quartum intelligimus per propitiatorium. Per duo cherubin quintum et sextum. Si autem ad figuram et materialem facturam respicimus ex illis utique sex manufactis operibus solum primum fabricatur ex ligno, caetera omnia constant ex auro. Sic sane omnia illa unde primum contemplationis genus constat, per sensum corporeum haurimus, et per imaginationem repraesentamus, cum volumus. Nam alia omnia unde caetera ordiuntur ratiocinando colligimus, vel simplici intelligentia comprehendimus. Cogita ergo quid sit inter lignum et aurum, et invenies fortassis quam convenienter ista designentur in ligno, illa vero figurentur in auro. In ligno quidem quae subjacent imaginationi; in auro autem quae soli subjacent intellectui. Aurum in se magna claritate refulget, lignum in se nil claritatis habet nisi quod ignem accendit, et ministram luminis flammam nutrit. Sic sane imaginatio nullum in se prudentiae lumen, nil praeclarum habet, nisi quod rationem ad discretionem excitare, et ad scientiae investigationem dirigere solet. Recte autem secundum illud contemplationis genus in quo rerum visibilium ratio quaeritur, in lignorum deuratione figuratur. Quid enim aliud est rerum visibilium et imaginabilium assignata ratio, quam quaedam, ut sic dicam, lignorum deauratio? Recte nihilominus corona arcae tertium contemplationis genus potest mystica designatione repraesentare in quo solemus per visibilia ad invisibilia ascendere, et ad eorum cognitionem imaginationis manuductione assurgere. Nam corona quidem in summitate arcae lignis affigebatur, lignorum tamen suprema alia

protensione supergrediebatur. Sic illud contemplationis genus quod in ratione secundum imaginationem versatur imaginationi quidem innititur, dum ex rerum imaginabilium similitudine rationem trahit et quasi scalam erigit per quam ad invisibilium speculationem ascendere possit. Propitiatorium autem ab omni parte, et usquequaque ligno superponitur, et idcirco convenienter satis in eo illud contemplationis genus figuratur quod omnem imaginationem excedens in ratione secundum rationem versatur. Et sicut propitiatorium (utpote arcae operculum) nusquam sub ligno descendit, nec ligno affigi sinit, sic haec contemplatio omnem imaginationem supergrediens et nulli se permisceri consentiens, sola invisibilia respicit, solis invisibilibus intendit.

CAPUT XII. *Quomodo novissima duo contemplationum genera mystice designentur.*

Duo autem novissima contemplationum genera exprimuntur angelica figura. Et recte quidem illa operis factura non humanam sed angelicam formam habuit quae illa contemplationum genera per similitudinem repraesentare oportuit, quorum materia omnem humanam rationem excedit.

Notandum sane quod praedicta illa quatuor quodammodo sunt in unum conjuncta. Ista autem duo novissima separatim sunt et seorsum posita. Et in illis quidem primis quatuor contemplationum generibus ex propria industria cum divino tamen adiutorio quotidie crescimus, et ex uno ad aliud proficimus. Sed in ultimis istis duobus totum pendet ex gratia et omnino longinqua sunt, et valde remota ab omni humana industria, nisi in quantum unusquisque coelitus accipit, et angelicae sibi similitudinis habitum divinitus superducit. Et forte non sine causa haec novissima operis factura angelicaque figura cherubin nomen accepit, eo fortassis quod sine hujus supremae gratiae adjectione quis ad plenitudinem scientiae pertingere non possit. Sed quia a duobus cherubin unus dictus est stare ex parte una, et alter ex altera, ita ut unus intelligatur stare a dextris, alter autem a sinistris. Animadvertere, obsecro, quam apte ex adverso sibi opponuntur, et ex adverso statuuntur in earum videlicet rerum figuram quarum hae rationi consentire, illae rationi contraire videntur. Sed forte quis adverso statuuntur in earum videlicet rerum figuram quarum hae rationi consentire, illae rationi contraire videntur. Sed forte quis quaerere pergat quod in quo specialiter intelligere oporteat. Vide ergo ne forte in illo cherubin qui a dextris stabat, illud contemplationis genus intelligi debeat quod est supra rationem, non tamen praeter rationem. In illo autem qui a sinistris illud quod est supra rationem, et videtur esse praeter rationem. Scimus autem quia sinistra saepius sub vestimentis et qua in oculo tenetur, dextera vero frequentius in apertum profertur. Unde et recte per sinistram occultiora, per dexteram intelliguntur manifestiora. Manifestiora autem sunt rationi consentanea, occultiora autem rationi adversantia. Quintum ergo contemplationis genus recte intelligimus in cherubin dextro. Sextum nihilominus juste intelligi potest in cherubin sinistro. Et fortassis ista doctioribus animis sufficere possunt ad ea quae de Moysis arca vel contemplationis gratia dici debuerunt. Sed quia otiosi sumus et otiosis loquimur, propter pigriores quidem pigrum nobis esse non debet, adhuc eadem cum utile et forte quibusdam necessario supplemento repetere, et eidem materiae liberius vacando in ipsam adhuc aliquid latius agere. Contemplantis itaque more, contemplationisque tenore de contemplatione agamus, nec tantae jucunditatis studium et tantae admirationis spectaculum in transitu videamus. Occupatis ista compendiosa brevitate succinximus, otiosis autem eadem repetendo latius explicamus, simul utrumque praecaventes, et festinos viatores contra propositum detinere, et curiosos novitatum exploratores contra votum urgere. Nunc ergo ad singula contemplatio num

genera redeamus et primum de primo dicamus.

LIBER SECUNDUS

CAPUT PRIMUM. *Primum contemplationis genus consistit in consideratione et admiratione rerum visibilium.*

Primum itaque contemplationis genus est in consideratione et admiratione rerum corporalium in omnibus eis quae per quinque sensus corporeos ingrediuntur ad animum. Et est quidem hoc omnium infimum et debet esse incipientium. Ad hoc enim debent adhuc rudes incipere, ut possint paulatim ad altiora quasi quibusdam profectionum gradibus ascendere. Ad hoc itaque contemplationis genus pertinet omnis admiratio Creatoris quae surgit ex consideratione rerum corporalium, et designatur in hac arcae descriptione per compaginem lignorum. Et congrua satis distinctione per ligna designantur ea quae pertinent ad imaginationem, sicut per aurum nihilominus ea quae videntur pertinere ad rationem. Non autem de quibuslibet lignis permittitur fieri haec arca, sed de lignis Setim tantum, quae sunt valde imputribilia. Pertinent autem ad ligna imputribilia quaelibet rerum scrutinia honestatis et integritate plena. Ligna imputribilia sunt quaelibet rerum considerationes, quaelibet operum retractationes quae nullam mentis corruptionem inducunt, quae sinceritatis et veritatis integritatem custodiunt. In tanta itaque rerum visibilium copia, inter tot spectaculorum genera, videat quisque quod eligat, caveat ne illud ante mentis oculos reducat unde cordis sui munditiam polluat. Debet ergo a considerationis suae respectu voluptatum irritamenta amovere qui cupit de interna incorruptionis perpetuitate gaudere. Quidquid avaritiam stimulat, quidquid gulam irritat, quidquid luxuriam inflamat, ab illa recordationum suarum frequentia secernat. Ille sane mundum, et quae in mundo sunt utiliter in contemplationem adducitur, qui per mundanorum respectum ad mundanorum despectum venit. Hunc hujusmodi contemplationis fructum magnus ille mundanorum contemplator quaesivit et invenit, scriptumque reliquit: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum, et omnia vanitas* (Eccle. I). Ille vanitatis contemplationem non in vanum assumit, qui ex eo quod in imo respicit in laudem Creatoris assurgit, qui eum in omnibus operibus suis mirabilem, laudabilem, amabilem reperit: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* (Psal. VIII.) Ecce mirabilem: *A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen Domini* (Psal. CXVIII). Ecce laudabilem: *Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis* (Psal. CXLIV), ecce amabilem. Ligna ergo rigida, ligna robusta, ligna durabilia quaelibet considerationes sunt quae mentis vigorem reparant, quae ad constantiam roborant, quae in perseverantia confirmant. Ligna denique ab omni corruptione aliena sunt, quae nec maculam foeditatis, nec vitium falsitatis contrahunt. Pertinet itaque aequae ad ligna Setim, ad ligna imputribilia de rebus corporeis quaelibet assertio vera, sententia rata. Facienda est itaque haec sapientiae arca de lignis imputribilibus, de sententiis irrefragabilibus, ut sentiamus haec omnia quae videntur in mundo facta ab uno Deo et creata de nihilo, nihil in his omnibus diffinientes quod dissonet a vero.

CAPUT II. *Quod sit copiosa hujus contemplationis materia, vel quomodo philosophi*

se exercuerunt in ea.

Habet itaque materiam haec contemplatio, ut jam dictum est, omnia quae sensus corporeus contingere potest. Copiosa sane materia, et silva non modica. Currant omnes, intrent singuli, nemo prohibetur, eligat quisque quod magis miretur. Superabundat satis cuique materia ad faciendam sibi arcam. Discat tamen quisque eligere ligna imputribilia, ut nihil sentiat contra traditionem veram. De hac eadem silva philosophi gentium studuerunt sibi fabricae suae materiam eligere cupientes et ipsi nihilominus sapientiae sibi arcam fabricare. Coeperunt igitur ligna secare, dolare, compingere diffiniendo, dividendo, argumentando, multa invenire, tenere et tradere. Fecerunt itaque arcas multas tenentes sententias varias, et constituentes sectas innumeras. Intranses ergo et in illud nemus umbrosum et condensum inseruerunt se quaestionibus infinitis, et tradidit Deus mundum disputationi eorum (Eccle. VII), sed evanuerunt in cogitationibus suis (Rom. I), et defecerunt scrutantes scrutinio eo (Psal. LXIII.) quod non posset invenire homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Revelavit autem Deus per spiritum suum quibus voluit, quando voluit, quantum de his scire oportuit. Quid ergo mirum si potuerunt efficere opus admiratione dignum qui edocti sunt per Spiritum Dei, nolentes sequi spiritum suum, nec incedere volentes post cogitationes adinventionum suarum? Etiam temporibus nostris insurrexerunt quidam pseudophilosophi, fabricatores mendacii, volentes sibi nomen facere, studuerunt nova invenire. Nec erat eis cura tam ut assererent vera, quam ut putarent invenisse nova. Praesumentes itaque de sensu suo, putaverunt se posse facere sibi sapientiae arcam, et euntes in adinventionibus suis, tradiderunt sententias novas arbitrantes secum ortam morituramque sapientiam. Et ecce computruerunt horum omnium alta sapientum arcae, eo quod non essent de lignis Setim, lignis videlicet imputribilibus factae. Et ecce stulti facti sunt omnes principes Thaneos, eo quod stultam fecerit Deus sapientiam hujus mundi. In tantum enim infatuata est illa quondam gloriosa mundana philosophia, ut innumeri quotidie ex ejus professoribus fiant ejus irrisores, et ex ejus defensoribus fiant ejus impugnatores, et illam detestantes nihil aliud profitentur se scire nisi Christum Jesum et hunc crucifixum. Et ecce quam multi qui prius fabricabant in officina Aristotelis, tandem saniori consilio discunt cudere in officina Salvatoris, et qui prius fabricabant vasa contumeliae, nunc docentur fabricare vasa gloriae, quotidie confitentes Domino in vasis psalmi, eo quod poeniteat eos fecisse opus confusione dignum, et diu fuisse fabricatores mendacii. Ubi sunt nunc, quaeso, sectae academicorum, stoicorum, peripateticorum? ubi sunt arcae eorum? Ecce jam omnes isti dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes hi viri divitiarum in manibus suis (Psal. LXXV), et reliquerunt alienis divitias suas, et sepulcra eorum domus in aeternum (Psal. XLVIII). Et ecce computruerunt omnes cum arcis suis pereuntes simul cum doctrinis et traditionibus suis. Sed arca Moysis manet usque in hodiernum diem nunquam firmior, nunquam fortior quam hodie, utpote confirmata per catholicae veritatis auctoritatem, eo quod sit facta de lignis Setim, imputribilibus videlicet et incorruptibilibus lignis, et omnis ejus narratio atque doctrina contexta sit sententiis veris et assertionibus raris. Ecce vidimus de qua materia debeat fieri, consequens est ut discamus de mensura et modo faciendi, ut, juxta Moysis exemplum, sequamur in his omnibus non nostrum sensum, sed divinae institutionis documentum. Redeamus itaque nunc ad illud contemplationis genus quod constat esse omnium infimum, et primum, et idcirco esse incipientium, quod etiam figurari diximus in hac arcae descriptione ex sola compage lignorum.

CAPUT III. *De triplici distinctione primae speculationis.*

Haec igitur speculatio triplici ratione consideratur. Prima est in rebus, secunda in operibus, tertia in moribus. Illa quae est in rebus pertinet ad arcae longitudinem. Illa quae est in operibus pertinet ad latitudinem. Illa quae est in moribus pertinet ad altitudinem.

Scimus enim longitudinem latitudine naturaliter priorem esse. Similiter latitudinem altitudinis respectu locum priorem tenere. Nam longitudo sine latitudine et latitudo sine altitudine potest intelligi, quamvis in rerum essentia ab invicem minime possint separari. Sed altitudo sine latitudine, vel latitudo sine longitudine, nec valet esse, nec licet intelligi. Simplex namque longitudo intelligitur quando quantitas de puncto ad punctum et per sola puncta discurrens in lineam sola saltem cogitatione protrahitur.

Simplicem latitudinem dicimus quando quantitatem de linea in lineam et per solas lineas mente distendimus et in superficiem dilatamus. Nam, sicut linea est longitudo sine latitudine, sic superficies est latitudo sine altitudine. Altitudo autem est quando quantitas de superficie in superficiem densescit, et corpus solidum reddit, quod tres dimensiones suscipit. Qui ergo haec recte considerat, satis ei, ut arbitror, constat quod longitudo naturaliter sit prior latitudine et latitudo altitudine. Sic sane illa consideratio quae est in rebus, naturaliter prior est illa consideratione quae est in operibus, et illa quae est in moribus. Quis enim nesciat res ipsas earum operationibus quandoque etiam tempore, semper autem naturaliter priores esse, ex quibus, et in quibus quaelibet operationes habent nec aliter omnino existere? Similiter mores ipsi sive boni sive mali circa opera quidem solent et debent considerari. Nam opera utique hominum magna ex parte in quantum sunt ordinata et moderata pertinent ad mores bonos; in quantum vero sunt inordinata et immoderata, pertinent nihilominus ad mores malos. Unde satis constat quod quemadmodum prior est consideratio rerum quam operum, sic naturaliter prior est consideratio operum quam morum. Recte itaque dictum est quod consideratio rerum pertineat ad arcae nostrae longitudinem, consideratio operum ad latitudinem, consideratio autem morum ad ipsius altitudinem.

CAPUT IV. *Quod primus gradus hujus speculationis consideratur in materia, forma et natura.*

Tripartitur autem trium illarum consideratio prima. Prima itaque hujus subdivisionis consideratio est in materia, secunda in forma, tertia in natura.

Materiam et formam visu corporeo facileprehendimus. Nam lapidem a ligno, triangulum a quadrato sine errore discernimus. Illud autem quod ad naturam pertinet partim expositum sensui, partim autem profundius latens repositum erat rationi. Natura siquidem consideratur in rerum qualitate intrinseca, quemadmodum et forma consistit in qualitate extrinseca. Qualitas autem rerum interior ex magna parte corporeo percipitur sensu, sicut saporibus gustu, odores olfactu. Illam autem naturae vim quae rebus medullitus impressa profundius introrsum latet, nunquam homo sensu carnis adire posset etiamsi minime peccasset. Verumtamen eam ingenii sui acumine facile perspiceret si rationis oculus peccati nube obductus sub erroris nebula non caligasset. Modo autem ignorantiae tenebris involuti quoties de ea aliquid quaerimus, per experientiae argumenta palpamus potius quam videmus. Patet itaque ratio cur arcae nostrae longitudo, juxta Dominicum documentum non debeat vel potius non valeat

habere nisi duos cubitos et dimidium. Ibi enim scientia humana cubitum plenum habet ubi certitudinem tenet, ubi ea quae sciri oportet sensu aliquo comprehendere valet. Habet ergo sensus corporeus cubitum in conspectu materiae. Habet alium cubitum in consideratione formae, habet cubitum dimidium in praeceptione naturae, quam non penetrat nisi ex parte. Partim enim, ut dictum est, exposita est sensui, partim reposita est rationi. Haec itaque tria, materia scilicet, forma et natura, quia in substantia corporea simul sunt et a se invicem dividi non possunt, se quasi in lineam extendunt, et ad arcae longitudinem se pertinere ostendunt.

CAPUT V. *Quod secundus gradus consideratur in operatione naturae et industriae.*

Exercitata itaque mens secundum hanc triplicem considerationem, quae est in speculatione rerum, debet se consequenter transferre ad speculationem operum, ut cum didicerit considerationem suam et ad opera naturalia et opera artificialia extendere, possit arcae nostrae latitudo praefinitae magnitudinis mensuram accipere. Alia est enim operatio naturae atque alia operatio industriae. Operationem naturae facile deprehendere possumus ut in graminibus, arboribus, animalibus, in graminibus quomodo crescunt, maturescunt; in arboribus similiter quomodo frondent, florent, fructificant; in animalibus quomodo concipiunt et pariunt, quomodo alia nascuntur et alia moriuntur. Denique quoties attendimus quomodo omnia orta occidunt, et aucta senescunt, in naturalis operationis inspectione mentem nostram exercemus. Opus artificiale opus videlicet industriae consideratur, ut in celaturis, in picturis, in scriptura, in agricultura, et in caeteris operibus artificialibus in quibus omnibus innumera invenimus, pro quibus divini muneris dignationem digne mirari et venerari debeamus. Opus itaque naturale, et opus artificiale quia sibi invicem cooperantur quasi e latere sibi altrinsecus junguntur et sibi invicem mutua contemplatione copulantur. Certum siquidem est, quia ex naturali operatione opus industriae initium sumit, consistit et convalescit, et operatio naturalis ex industria proficit ut melior sit. In opere artificiali scientia humana cubitum habet; quia, si illud comprehendere non valeret, ipsum utique minime invenisset. Sed in opere naturali plenum cubitum habere non potuit, quia ipsum non nisi ex parte comprehendit. Quid ex qua re nasci soleat facile dijudicat: nam nec poma in vite, nec racemos in segete, nec frumenta quaerit in arbore. Verumtamen quid horum, vel quaelibet alia res ex alia qualiter nasci soleat quando explicare sufficiat? Quando ergo ingenii nostri acumen in hac gemina naturalis et artificialis consideratione circumquaque se diffundit, et mira intelligentiae vivacitate multipliciter huc illucque discurrit, arcae nostrae latitudo secundum divinae institutionis modum congruam sibi mensuram accipit.

CAPUT VI. *Quod tertius hujus speculationis gradus consistat tam in humanis quam in divinis constitutionibus.*

Post primam itaque considerationem quae est in rebus, et secundam quae est in operibus, sequitur tertia quae constat in moribus, quam et ad arcae nostrae altitudinem pertinere jam diximus. Disciplina itaque morum partim ex institutione divina, partim processit ex institutione humana. Ad divina instituta pertinent obsequia divina, et quaelibet Ecclesiae sacramenta. Ad instituta humana pertinent humanae leges, consuetudines, urbanitates, plebiscita, jura civilia, et hujusmodi alia multa. Humana institutio propter vitam inferiorem, divina institutio propter vitam superiorem. Illa ad obtinendam salutem et tranquillitatem vitae temporalis, ista ad capescendam salutem et

plenitudinem aeternae beatitudinis. In humana institutione scientia humana cubitum habere potest, quia quod invenire potest illud nec mirum comprehendere potest, in sacramentis divinis duo esse non dubitamus. Aliud est enim quod exterius in re vel in opere cernimus, atque aliud, virtus illa spiritualis quae latet intrinsecus. Rem itaque sacramenti quae intrinsecus latet credere potes, videre autem omnino non potes, et idcirco scientiam tuam in hac parte usque ad plenum cubitum extendere non potes. Haec autem ultima speculatio quae est in moribus ad arcae nostrae altitudinem pertinet, sicut superius jam diximus. Revera siquidem quando humana institutio divinae subservit, ex utraque animus proficit, et ad alta tendit. Nam animus qui illis quae ad primam vel secundam considerationem pertinent, inhaeret, absque dubio adhuc in imo jacet. Sed quanto his quae ad tertiam spectant, perfectius inhaeserit, tanto profecto semper ad altiora ascendit.

Notandum sane quod naturalis operatio et divina institutio plenum cubitum habent in re, sed nonnisi semissem habere possunt in nostra cognitione. Econtra autem artificialis operatio et humana institutio vix semissem habent in re, plenum autem cubitum habere possunt in nostra cognitione. Cum igitur animus in hac triplici speculatione plene exercitatus fuerit, arcae nostrae mensura congruam sibi magnitudinem quaquaversum accipit. In hoc contemplationis genere seipsum Propheta ostendit, cum dixit: *Meditatus sum in omnibus operibus tuis* (Psal. CXLII). Et alibi: *Quia delectasti me, inquit, Domine, in factura tua* (Psal. XCI); et alibi in eorum admiratione exclamat: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine, omnia in sapientia fecisti* (Psal. CIII), et multa de eisdem operibus in eodem psalmo explicando commemorat. Totum itaque hoc primum contemplationis genus recte quidem in septem gradus distinguere possumus. Primus namque consistit in illa admiratione rerum, quae surgit ex consideratione materiae. Secundus autem gradus consistit in illa admiratione rerum, quae surgit ex consideratione formae. Tertius vero consistit in illa rerum admiratione, quam gignit consideratio naturae. Quartus autem hujus contemplationis gradus versatur in consideratione et admiratione operum circa operationem naturae. Quintus nihilominus versatur in consideratione et admiratione operum, sed secundum operationem industriae. Sextus vero gradus constat in considerandis et admirandis institutionibus humanis. Septimus demum subsistit in considerandis et admirandis institutionibus divinis. Hi septem ascensionis gradus primo occurrunt his qui montem Domini ascendere, vel ad illud Ezechielis templum intrare contendunt. In septem gradibus ad exteriores portas in atrium exterius intratur. Et in septem, inquit, gradibus ascensus ejus. Habes ergo quibus inchoationis gradibus debeas insistere, quisquis cupis contemplationis artem apprehendere. Quomodo autem hoc contemplationis genus in imaginatione insistas, vel secundum imaginationem discurras, superior liber perdocuit, et hic iterare non oportebit.

CAPUT VII. *Quod secundum contemplationis genus constat in consideranda et admiranda rerum visibilium ratione.*

Nunc quoniam de primo contemplationis genere, quae iterum dicenda videbantur, quomodo potuimus jam diximus, ad secundum quod per arcae deurationem designari jam dictum est, transeamus. Si igitur primum contemplationis genus recte intelligitur esse in consideranda specie rerum corporalium, consequenter, ut arbitror, intelligi oportet secundum genus contemplationis esse in perspicienda ratione earumdem rerum. Toties igitur in arcae nostrae deuratione occupamur, quoties rerum visibilium rationem

rimamur, et in ejusdem rationis inventae, et perspectae admiratione suspendimus, quoties attendentes intelligimus et intelligentes attendimus hujus mundanae machinae, quae videntur omnia quam sint mirabiliter facta, quam convenienter ordinata, quam sapienter disposita. Arcam nostram deauramus, quando cujusque rei causam, modum et effectum, utilitatem et rationem consideramus. O quanto scientiae auro abundabat! quomodo ei ad totius arcae suae deurationem sufficere poterat, qui veraciter dicebat: *Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia. Ipse enim dedit mihi horum quae sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutes elementorum, initium et consummationem, et medietatem temporum, vicissitudinum permutationes et divisiones temporum, anni cursus et stellarum dispositiones, naturas animalium et iras bestiarum, vim ventorum et cogitationes hominum, et differentias virgultorum, et virtutes radicum* (Sap. VII). Denique audi quid ad extremum inferat, ut plenius intelligas in deurationis suae opus, quanta ei ejusmodi census copia abundabat: *Et quaecunque, inquit, sunt absconsa, et improvisa didici* (ibid.). Constat ergo arcae nostrae deauratio in contemplanda ratione divinorum operum, judiciorum, sacramentorum et humanarum nihilominus actionum, vel institutionum. Simus denique parati, secundum documentum Petri, omni poscenti, reddere rationem de ea fide, et spe, quae in nobis est (I Petr. III), et arcae nostrae suprema, vel extrema jam deauravimus, qui divinorum sacramentorum, seu etiam judiciorum rationem, exponendo, commendare novimus.

CAPUT VIII. *Quam sit copiosa hujus contemplationis materia.*

Qui igitur ad secundam contemplationis hujus speciem jam profecit, in tanta materiae prolixitate, copiose satis invenit, ubi speculationis suae vela pandat, ubi disputationis suae navigia exercent. Quis enim non videat quam late pateat hujusmodi considerationis pelagus, quam multipliciter se diffundat hoc mare magnum et spatiosum manibus? In hujus immensitatis admiratione exclamans Propheta: *Judicia, inquit, tua abyssus multa* (Psal. LV). Abyssus profecto multa, et magna judicia Dei occulta, multa numerositate, magna profunditate, plane infinita, plene inscrutabilia. Hinc illa miranda spectacula eorum qui vident mirabilia in profundo. Quanta enim mirabilia putas, vident in hoc profundo illi qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis? Multi sunt siquidem qui conveniunt ad hoc mare magnum et spatiosum, sed alii ad transfretandum, alii ad piscandum. Ad transfretandum quidem illi qui cupiunt transire de gente in gentem et de regno ad populum alterum. Sed qui inter eos sunt piscatores hominum, veniunt sane ad piscandum, laxantes retia sua in capturam. Mittentes ergo nunc ad sinistram, nunc in dexteram navigii rete ad Domini praeceptum, includunt saepe copiosam multitudinem piscium, vagos scilicet hominum sensus, affectusque lubricos concludentes et extrahentes in siccum. Sed nec eadem semper retia, sicut nec in eadem semper capturam mittunt.

Nunc ergo argumentationum, nunc exhortationum retia laxant, aliquando ad probandum aliquod verum, aliquando ad improbandum falsum, aliquando ad eliciendum aliquod occultum, aliquando ad persuadendum justum, aliquando ad dissuadendum aliquod injustum. Isti sane qui noverunt facere hujusmodi operationem in aquis multis, isti, inquam, sunt qui vident mirabilia in profundo. Ab istis etenim trahitur sapientia de occulto. Audi quid dicat magnus ille contemplator sapientiae: *Quam magnificata sunt*

opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti (Psal. CIII). *Omnia, inquit, in sapientia fecisti.* Absque dubio miranda erant quae viderat qui sic exclamabat. Viderat sane mirabilia in profundo, et sapientiam trahebat de occulto, qui omnia in sapientia facta deprehendit, et indubitanter agnovit quod sapientia attingeret a fine usque ad finem fortiter, et disponderet omnia suaviter. Ecce quomodo in omnibus operibus divinis hoc aurum sapientiae apparebat, aurum sapientiae lucebat, quomodo in ejus oculis sapientiae divinae claritas omnia operuerat. Iste profecto bene noverat, facile poterat arcam suam deaurare, imo constat satis eum jam arcam suam ab omni parte auro obduxisse, qui sic prae admirationis suae magnitudine cogitur exclamare: *Omnia in sapientia fecisti.* Conemur et nos quantum possumus, et desudemus in arca nostra deauranda, ut appareant etiam nobis divina opera omnia in sapientia facta, ut in quantum licet intelligamus, et quae intelligere non licet, saltem sine haesitatione credamus omnia in sapientia facta, nec ea solum quae facit, sed et quaecunque fieri permittit, nunquam sine rationabili contingere causa, nec sine divina, quamvis occulta, actitari justitia.

CAPUT IX. *Quomodo philosophi se in hujus contemplationis materia exercuerint.*

Sed neque hoc silentio praetereundum puto, quomodo hujus mundi sapientes studuerunt arcas suas deaurare, ut vel sic pudeat nos in arcae nostrae deuratione non laborare. Satagebant itaque, et ipsi gentium philosophi sapientiam trahere de occulto, occultas rerum causas rimantes, et usque ad abditos naturae sinus ingenii sui acumine penetrantes, eruebant aurum de profundo. Coeperunt ergo latentes rerum causas investigare, invenire et in palam proferre, et dubia quaeque non dubiis assertionibus probare. Invenerunt itaque multa investigatione profunda et admiratione digna unde tremor terris, qua vi maria alta tumescunt, et caetera multa in hunc modum invenientes, scriptoque commendantes, ad posteros transmitters curarunt. Arcam itaque suam ex magna parte (sed exterius tantum) deaurare potuerunt. Nam ut eam intrinsecus deaurarent, erat eis parva cura, possibilitas nulla. Cito siquidem eorum defecit pecunia, nec erat eis auri tanta copia quo possent eam deaurare intrinsecus, quippe quibus pecunia defecerat ad eam ex integro deaurandam extrinsecus. Non enim erat ejusdem facultatis physicas rerum rationes invenire, et occultas in his quae accidunt justitiae causas dijudicare. Longe aliud est latentes rerum causas secundum physicam rationem investigare, et astruere, et longe aliud divinorum judiciorum rationem non ignorare. Investigatio naturae ad arcae nostrae deurationem extrinsecam, assertio divinae justitiae pertinet ad deurationem intrinsecam. Ad hanc utique penitus defecerunt putantes casu potius quam divino nutu omnia accidere, sacralesque aram Fortunae crediderunt deam res humanas minime curare pro eo quod cernerent aequae contingere bona et mala, bono et malo, justo et injusto, immolanti victimas et contemnenti eas, et ipse cujus palpebrae interrogant filios hominum oriri faciat solem suum super bonos et malos, et aequae pluat super justos et injustos. Nos autem quibus abundat jam aurum, tam de emolumento laborum nostrorum quam de spoliis Aegyptiorum, arcam nostram auro vestire curemus, non solum exterius, verum etiam interius. Attendamus quomodo in sapientia sua fecit haec omnia, quomodo sapientia sua fundavit terram, et stabilivit coelos prudentia, quomodo sapientia illius eruperunt abyssi, et nubes rore concreverunt, et arcam nostram deauravimus sed exterius. Consideremus nihilominus quoniam universae viae Domini misericordia et veritas, quomodo sit justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis, et deauravimus eam intrinsecus.

Quomodo putas omnem lignorum pulchritudinem in arca sua auro obduxerat, qui manifeste deprehenderat, constanterque de Domino affirmabat quoniam miserationes ejus super omnia opera ejus? (Psal. CXLIV.) Studeamus et nos, juxta exemplum Prophetarum, auro hujusmodi omnia tegere, et eousque sub tali fulgore abscondere, quamvis in comparatione divinae rationis atque dispositionis, per quam facta sunt atque disposita exteriorum omnium pulchritudo, in oculis nostris appareat parva vel nulla.

CAPUT X. *De distinctione secundae contemplationis .*

Superius ubi de primo contemplationis genere locuti sumus, septem illud gradibus distinximus. Longum esset modo singulos percurrere, et quomodo per omnes cubitos, tam in longitudine quam in latitudine vel altitudine arca deaurari debeat ostendere. Sed, ne nimis in longum faciamus, his interim supersedere melius judicavimus. Si quis autem satagat se in hoc opus accingere et arcam suam ambiat auro superducere nihil obest exterioribus scientiis et saecularibus disciplinis, scientiae aurum mutuare, dummodo sciat ipsum ab omni falsitatis, vel vanitatis scoria mundare et ad plenam perfectamque puritatem et qualem hujus operis dignitas exigit medullitus excoquere. Diximus autem arcae nostrae deurationem constare in assignanda rerum visibilium ratione. Quis autem nesciat quomodo tota pene mundana philosophia in hoc maxime laborat, ut latentes rerum visibilium causas sagacitatis suae investigatione inveniatur et in palam producat? Vide quam magnas, quam multas doctrinae opes, scientiaeque gazas praeclara illa philosophorum ingenia conquisierunt, reposuerunt, tibi in ejusmodi usus reliquerunt. Verumtamen haec omnia, ut dictum est, in solam extrinsecam arcae deurationem sufficere non possunt. Si autem eam et intrinsecus deaurare cupis, melius tibi in ejusmodi usus Christianis theologis quam a mundi philosophis materiam requiris. Verumtamen sicut illorum gazae ad arcae deurationem intrinsecam, sic nec istorum sufficere possunt ad ejus deauratiotem intrinsecam. Nam nec illi occultam rerum naturam plene perspicere potuerunt, nec isti occultam Dei justitiam perfecte penetrare valuerunt. Sed ecce unum adhuc tibi thesaurum ostendimus quem in id negotii superabundantem et indeficientem esse cognovimus. Certe ubi intelligentiae aurum defecerit, fidei obryzum deesse non poterit. Sane si omnia philosophorum dicta, si omnia Catholicae religionis pertractata perlegere memoriaeque commendare poteris, innumera tamen in secretioribus naturae finibus, in divinorum judiciorum arcanis invenies quorum rationem penetrare non valebis. Sed quod intelligere non potes, credere potes. Quorum igitur rationem perspicere non vales nihilominus tamen ex fidei regula justa et ordinata esse non dubites. Idcirco tibi in ejusmodi dicitur: *Si non credideritis non intelligetis* (Isa. VII). Crede ergo cum beato Job quia nihil fit in terra sine causa (Job V); crede quia judicia Domini vera justificata in semetipsa (Psal. XVIII), et deaurasti arcam tuam extra et intra.

CAPUT XI. *De proprietate secundae contemplationis.*

Dictum est autem hoc contemplationis genus hoc habere commune cum superiori, in imaginatione videlicet versari et circa rerum visibilium atque imaginabilium considerationem occupari. In hoc tamen maxime distant, quod in illo quidem nihil ratiocinando quaeritur, sed totum secundum imaginationem ducitur. Istud autem ratiocinatione textitur et secundum rationem formatur. Illud itaque est in imaginatione secundum imaginationem, istud vero in imaginatione secundum rationem.

Notandum autem quod nec in ea quidem parte qua fidei innitur potius quam intelligentia textitur, nec in ea, inquam, parte proprietatis suae terminos usqueaque transgreditur. Cum enim innumera Dei opera discreta et ordinata, cum innumera ejus judicia justa, et vera intelligentiae suae vivacitate perspiciat ex his quae recta esse intelligit, recta et illa esse perpendit quorum rationem penetrare non sufficit. Vides ergo quia haec speculatio nec ibi quidem ubi fidei vestigia sequitur a ratiocinationis suae tramite penitus abducitur. Adeo autem haec de qua modo loquimur speculatio secundum rationem agitur, ut ipsa etiam imaginatio in ea secundum rationem disponi et ordinari videatur. Nam in prima quidem cogitatio quo eam ducit admiratio solam sequitur imaginationem, in hac autem ipsa imaginatio formatur, disponitur et moderatur per rationem. Dum enim quis rerum visibilium rationem tacita investigatione quaerit, non solum eas sibi sub alio ordine proponit quam eas per sensum invenit, verum etiam sub alia saepe forma depingit. Eo enim citius invenit rationem cur ita fieri vel ordinari debuissent quo videt mala quae sequerentur, si aliter essent. Sicut itaque in priori imaginatio post se cogitationem trahit, sic in ista ratio imaginationem circumducit atque disponit. Idcirco autem utraque in imaginatione consistere dicitur, quia circa illam quidem utraque per intentionem vel investigationem occupatur: quae quoties volumus per imaginationem repraesentamus. Quocumque enim animus in hac gemina speculatione per diversa specula rapitur, semper speculantis obtutus per intentionis suae propositum, vel studium in imaginatione defigitur.

CAPUT XII. *De tertio contemplationis genere.*

Nunc vero de tertio contemplationis genere videamus. Ad hoc itaque genus pertinet quoties per rerum visibilium similitudinem rerum invisibilium qualitatemprehendimus, quoties per visibilia mundi invisibilia Dei cognoscimus, ut constet quod scriptum reperitur, quia invisibilia Dei a creatura mundi per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Recte autem haec contemplatio qui ut ad invisibilia ascendat baculo se corporeae similitudinis sustentat, et quadam, ut ita dicam, corporalium proprietatum scala se ad alta sublevat, recte, inquam, hujusmodi speculatio per coronam arcae designatur, quae ab inferiori quidem parte ligno affigitur, sed a parte superiori ligni mensuram supergreditur. Corona itaque superiora arcae ambit, et ex parte infra lignum descendit, ex parte tamen majori mensuram ligni transcendit. Sic nimirum, sic ista speculatio, usque ad indagandas rerum corporearum proprietates, sponte se inclinatur, ut habeat unde ex istis ad illa similitudinem trahat. Verumtamen se latius expandens inferiorum angustias intra se includit, nec his contenta quae ex similitudine collegit, sed alia ex aliis argumentando convincens, et ratiocinando colligens, consequentiarum executione omnem corpoream similitudinem longe post se relinquit, et arcae nostrae suprema alta consideratione transcendit. In hunc itaque modum arcae corona innitur, dum in altum erigitur, quia contemplantis animus ad invisibilia comprehendenda ex rerum visibilium similitudine non parum adjuvatur. Tunc autem corona quam arca se et expandit latius et erigit altius quando subtilis contemplator manifeste apprehendit bona invisibilia visibilibus, et multitudine ampliora, et dignitate excellentiora. Longe enim copiosior est bonorum invisibilium magnitudo, quam ut eam repraesentare possit corporalium similitudinum tanta multitudo. Habent tamen corporea omnia ad invisibilia bona similitudinem aliquam, sed alia infimam quamdam, et valde longinquam, et pene extraneam.

Alia autem viciniorem et manifestiorem, et quanto propinquiorem, tanto evidentiorum,

et supra haec alia valde propinquam et cognatam, ut sic dicam, et penitus expressam, in tantum ut videantur visibilibus non non jam appropinquare, sed inhaerere, et inseri potius quam accedere. Ab ipsis ergo quae ad illa vicinius accedunt, et quae invisibilium imaginem evidentiorum gerunt, debemus utique similitudinem trahere, ut ad ea quae per experientiam non novimus, per ea quae cognovimus intelligentia nostra possit ascendere, hinc est quod corona arcae non usque ad ejus inferiora descendit, quae tamen se ei in ejus superioribus conjungit.

CAPUT XIII. *Quomodo in hoc contemplationis genere incipiat homo fieri spiritualis.*

In hoc primo statu deducetur homo esse animalis et discit effici spiritualis, eo quod tunc incipiat spiritualia comparare, et formari in novitate sensus sui, satagens quotidie magis magisque sapere quae sursum sunt non quae super terram. Magnus utique labor consueta deserere, et inolitarum cogitationum infima in imo relinquere, et alta perscrutatione de terrenis ad coelestia evolare. Hic primo illa quae docet hominem scientiam, Dei sapientia, lux illa quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, incipit se ingerere, et lucis suae radios nunc mentis oculis infundere, nunc subtrahendo iterum abscondere. Crebro itaque animum visitat, et nunc ad alta elevat, et iterum ad ima deprimit, et sibi relinquit. Sed iterum inopinatus redit, et ubi non sperabatur occurrit, et se hilarem ostendit. Incipit hic demum quoddam mirae visionis praeludium ante intuitus aspectum formare, et sicut aquila provocans ad volandum pullos suos assidue revelationum suarum evolutu et revolatu, seipsam in diversa rapere, et contemplantis animum ad volandi desiderium primo inflammare, et quandoque ad plenum volatum perfecte informare. Hic primum, animus antiquam dignitatem recuperat, et ingenitum propriae libertatis honorem sibi vindicat. Quid enim spiritui rationali tam alienum, quid indigne servituti tam obnoxium, quam ut illa creatura, quae vere spiritalis est, spiritalia ignoret, et quae ad invisibilia et summa bona facta est, in invisibilium contemplationum nec saltem assurgere, quanto minus stare valet? Hinc, ut arbitror, satis apparet hujus speculationis familiaris assiduitas, et assidua familiaritas, quae tertium locum tenet, quam recte per coronam designatur, quam convenienter corona nominatur, per quam victor animus coronatur. Hanc utique spiritualis scientiae coronam accipit, quisquis ab hujus exsili aerumnis in invisibilium gaudiorum libertatem, mentis contemplatione transire potuit, ubi tandem spiritus ille rationalis, qui diu sederat in tenebris et umbra mortis, vinctus in mendicitate et ferro, discussis tandem tenebris ignorantiae, disruptis catenis concupiscentiae, in ejus sane virtute, qui educit vinctos in fortitudine, conterens portas aereas, et vectes ferreos confringens, inveteratae consuetudinis, et obdurationis angustias superans, per mediam infinitae multitudinis aciem infimorum desideriorum et carnalium cogitationum undique occursantium, et usquequaque obsistentium, violenter erumpit, et vix tandem se in sui juris palatium recipit, dum se in coelestis habitaculi solium totum colligit, ut de caetero cum suis commilitonibus, similibusque triumphatoribus, fiducialiter psallere possit: *Nostra conversatio in coelis est* (Philipp. III).

CAPUT XIV. *De distinctione eorum quae ad hanc speculationem pertinent.*

Notandum autem quod coronae nostrae nulla mensura praescribitur, sed in eo ipso, quod corona nominatur ejus mensura, ex majori parte determinatur. Nam coronam non nominaret, quod superiora arcae ab omni parte non cingeret atque coronaret. Juxta igitur

longitudinem vel latitudinem arcae coronam extendi, vel distendi oportuit, ut ipsam cingere atque coronare possit. Constat itaque eam secundum dimensionem arcae duos cubitos, et semissem in longitudine, cubitum autem unum, et semissem habere in latitudine. Non autem aequa ratione ejus altitudinem aestimare possumus, nec altitudini arcae aequare debemus. Nequaquam enim coronam diceret, si totam arcam vestiret, et non potius ejus solummodo suprema ornaret. Sicut autem, ut superius jam diximus, proprium hujus speculationis est a visibilibus ad invisibilia similitudinem trahere, et ex illorum consideratione ad istorum cognitionem propositae similitudinis assignatione ascendere. Si una ergo utrobique mensura fuit, si eandem prorsus hinc arca illinc corona, tam longitudinem quam latitudinem habuit, quid in his aliud oportet intelligere quam ut discamus ex illis omnibus ad invisibilium investigationem, similitudinum rationem trahere, ex illis omnibus, inquam, quae diximus ad arcae nostrae longitudinem vel latitudinem pertinere? Pertinet autem, ut dictum est, ad longitudinem arcae in speculatione rerum, consideratio materiae, formae et naturae. Ad ejus vero latitudinem operatio tam naturae quam industriae. Et his itaque omnibus ad invisibilium investigationem congruas similitudinum rationes eruere possumus et debemus, et cum ejusmodi industriae usum in promptu habuerimus, quali oportuit vel decuit, arcam nostram corona circumduximus. Dictum est autem pertinere ad arcae altitudinem, in morum consideratione, tam humanum quam divinam institutionem, ita ut intelligentiae nostrae arca plenum cubitum videatur habere ex institutione humana, semissem vero ex institutione divina. Sed quid est quod dicta corona videtur sola superiora arcae tangere, nisi quia constat humana instituta ad invisibilia et spiritalia valde longinquam, et omnino peregrinam similitudinem habere? Quis illa nesciat inventa in usum temporalium, non in typum aeternorum? Creatoris autem opera quaelibet visibilia ad hoc sunt creata, sic sunt disposita, ut et praesentis vitae usibus ministrarent, et futurorum bonorum umbram gererent, unde fit etiam ut operatio industriae, in quantum imitatur naturam, in tantum in se gestet invisibilium vel futurorum umbram. De caetero autem humana instituta tanto ab invisibilium similitudine peregrina sunt, quanto eorum inventores in illorum institutione nihil tale cogitaverunt. Quoties tamen in istis ad illa aliquid similitudinis invenimus, videamus ne forte in aliquam illarum considerationum cadat, quas superius longitudini vel latitudini arcae assignavimus. De divinis autem institutis notandum quod quaedam debeamus simpliciter intelligere, et nihil in eis mysticum quaerere, quaeadm vero, et juxta litterae sensum exerceri debent, nihilominus tamen mysticum aliquid figurare habent. Quia ergo in praeceptis sublimioribus et ad intelligendum profundioribus, mystica intelligentia requiritur, dimidius ille cubitus qui arcae nostrae altitudini in divinis institutionibus ascribitur, quasi in suis superioribus corona aurea decoratur. Sed nec in hac quidem parte similitudinis accommodatio, ab illarum quinque supradictarum considerationum proprietate, penitus recedit, unde est quod corona ibi se juxta longitudinem latitudinemque arcae distendit, ut ipsam undique ambire possit.

CAPUT XV. *Quod hoc contemplationis genus recte in quinque gradus dividitur.*

Recte itaque tertium hoc contemplationis genus in quinque gradus distinguitur, secundum quinque dictos illos considerationum modos, ex quibus in invisibilium investigationem, similitudinum ratio quaeritur vel assignatur. Cum enim similitudo ex aliquo ad aliquid assumitur, secundum eosdem modos vario ordine formatur. Primus itaque modus est, quando similitudo sumitur ex eo unde ipsum est, vel potius ex eo

quod ipsum est. Secundus et tertius similitudinem trahit ex eo quod in ipso est. Quartus et quintus ex eo quod per ipsum est. Et secundus quidem ex eo quod in ipso est, sed extrinsecus; tertius vero ex eo quod in ipso est, sed intrinsecus. Quartus vero ex eo quod per ipsum fit, impulsu quodam necessitatis. Quintus autem ex eo quod per ipsum fit, sed proposito voluntatis. Primus ergo hujuscemodi ratiocinationis modus in hac speculatione trahitur ex materiae proprietate. Secundus et tertius ex rei ipsius qualitate. Sed secundus ex qualitate extrinseca, quod diximus formam. Tertius vero ex qualitate intrinseca, quod superius diximus naturam. Quartus autem modus colligitur ex eo quod in re ipsa, vel ab ipsa fit, secundum motum naturalem. Quintus demum ex eo quod agitur secundum motum artificialem. Ex proprietate materiae similitudo trahitur, cum dicitur: *Crura illius columnae marmoreae, quae fundatae sunt super bases aureas* (Cant. V). Qualitas extrinseca constat in colore et figura. A colore similitudo assignatur in eo quod legitur: *Dilectus meus candidus, et rubicundus* (ibid.). A figurae qualitate similitudo sumitur, ubi mystica descriptione sacrae Scripturae qualitas commendatur: *Aspectus rotarum, et opus earum quasi si sit rota in medio rotae* (Ezech. I).

Nota quod extrinseca qualitas pertinet ad solum visum quemadmodum intrinseca qualitas ad quemlibet caeterorum sensuum. Ad auditum pertinet illa assignatio similitudinis, ubi audis: *Et vocem quam audivi, tanquam vocem citharaedorum citharizantium in citharis suis* (Apoc. XIV). Ad odoratum autem illud respicere videtur, ubi Sapientia de seipsa loquitur: *Sicut cinnamomum et balsamum aromatizans, odorem dedi, quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris* (Eccle. XXIV). A deliciis gustus similitudo assumitur, ubi eadem ipsa de semetipsa fatetur: *Spiritus meus super mel dulcis, et haereditas meas super mel et favum* (ibid.). Delicias tactus redolet, quod alias habes: *Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron* (Psal. CXXXII). Haec de qualitate intrinseca dicta sint, pro ea videlicet parte, qua eam corporei sensus attingere possunt. Naturalis operatio, pro similitudinis gratia, in considerationem adducitur, cum a Domino prophetae voce promittitur: *Quomodo descendit imber et nix de coelo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit, et dat semen serenti, et panem comedenti; sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo* (Isa. LV). Ab artificiali operatione est illa similitudinis accommodatio, quam audis ab Apostolo: *Superaedificati super fundamentum apostolorum et prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Jesu* (Ephes. II). Haec tibi de similitudinum ratione, in coronae nostrae fabricatione (quemadmodum superius, in arcae deuratione) quasi quaedam doctrinae semina studuimus spargere, ut habeas unde possis, cum volueris, copiosam scientiae segetem colligere. Nam ut hic locus plene et sufficienter explicari possit, proprium tractatum requirit. Tanto hic locus majori et diligentiori inquisitione eget, quanto huic ratiocinationi, tota hujus speculationis ratio incumbit. Constat autem in hac et in subsequenti speculatione maximam et pene praecipuam spiritualium virorum consolationem, nostris temporibus inesse. Nam pauci admodum sunt qui ad novissima illa duo contemplationum genera possint assurgere. Qui autem haec plenius perscrutari voluerit, meminerit quod, juxta modum arcae, corona ipsius quatuor latera habuerit.

CAPUT XVI. *Quod illa quae ad hanc speculationem pertinent aliter adhuc distingui possunt.*

Est autem adhuc aliud quod in hac corona recte notare possumus, si per illam invisibilium bonorum plenitudinem intelligere debemus. Corona siquidem

propitiatorium ab omni parte ambiebat, et intra seipsam totum includebat. Nam quantum ad compositionem arcae pertinet, nihil aliud propitiatorium, quam ejusdem arcae operculum esse intelligi debet, quaedam videlicet tabula aurea, ex auro purissimo ex integro facta, quae ab inferiori quidem parte ab arcae summitate excipiebatur, et ab omni, uti jam dictum est, parte, corona aurea cingebatur. Per haec itaque duo (coronam scilicet et propitiatorium) duo intelligimus genera contemplationum, unum de invisibilibus bonis, alterum de invisibilibus substantiis, ut in spiritibus angelicis vel humanis. Quid est ergo quod corona totum propitiatorium intra se concludit, nisi quod beatitudo justorum omne eorum desiderium intra se comprehendit? Nos quando sub egenis hujus mundi elementis vivimus, desideria nostra ultra gaudia nostra extendimus, quia infinite plura sunt quae concupiscimus, quam quae in hac vita apprehendere possimus. Beata autem illa supernorum spirituum multitudo, desideria sua ultra gaudiorum suorum plenitudinem non extendit, quae felicitatis suae infinitatem vel immensitatem comprehendere omnino non sufficit, quam beatitudinis suae corona undique cingit, et usquequaque magnitudinis suae sinu includit. Est autem eorum gaudium non solum de contemplatione Creatoris, sed etiam in contemplandis ejus creaturis. Dum enim Deum in omnibus operibus suis mirabilem inveniunt, quid mirum si ubique mirando venerantur, venerando mirantur magnalia ejus, quem diligunt? Inveniunt itaque non solum in creaturis incorporeis, sed etiam in creaturis corporeis unde mirentur, unde eorum Creatorem digne venerentur. Alia ergo sunt quae supra se, alia quae vident in se atque alia quae vident sub se. Haec omnia jugiter contemplantur, contemplantes mirantur, mirantes laetantur. Laetantur de divina contemplatione, congratulantur de mutua visione, delectantur in rerum corporalium speculatione. Pars infima coronae, quae sub propitiatorium descendit et ligno affligitur jucundum illud spectaculum designat quod habent in inferioribus creaturis, media pars coronae, quae propitiatorio jungitur, ardentissimum illud charitatis desiderium figurat, quod contrahunt de jucunditate mutuae visionis. Suprema pars coronae quae supra propitiatorium elevatur ineffabile illud gaudium exprimit, quod hauriunt de jugi contemplatione sui Creatoris. Discamus et nos contemplantes mirari, et mirantes contemplari quomodo illi supernae beatitudinis cives omnia quae sub ipsis sunt indefiniter aspiciant, omniumque quae ab alto vident rationem et ordinem comprehendant, quomodo de mutua societate, insolubilique charitate in infinitum gaudeant, quomodo in illam divinae claritatis visionem insatiabiliter inardescant, et arcam nostram coronavimus. Cogitemus quomodo egrediuntur, et ingrediuntur, et pascua inveniuntur, et arcae nostrae coronam juxta congruum sibi modum consummavimus. Vides certe, quod spiritualia pascua inveniuntur non solum in interioribus, verum etiam in rebus exterioribus, in rebus corporalibus. Absque dubio corporalia bona in quantum bonis invisibilibus et incorporeis similia sunt, spiritibus (nec mirum) spiritualia pascua ministrare possunt. Nam si nulla omnino bona visibilia ad invisibilia similitudinem haberent ad invisibilium investigationem, nullatenus nos adjuvare valerent, nec jam constaret, quod de ipsis legitur, quia invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur (Rom. I). Iterum vero si ista ab illis multa dissimilitudine non discreparent, procul dubio caduca, transitoria et insufficientia non essent, incomparabiliter tamen copiosior est horum ad illa dissimilitudo quam similitudo. Infinita siquidem est in horum comparatione futurae plenitudinis superveniens magnitudo. Unde est, quod vix arcae suprema coronam tangunt, ejusque inferioribus junguntur, quia horum summa illorum ima, tot similitudinum suarum signis, nonnisi ex parte loquuntur.

CAPUT XVII. *Quod in hac speculatione corporeae similitudinis manuactione utimur.*

Hoc autem inter secundum contemplationis genus et hoc tertium de quo modo loquimur interesse videtur, quia illud, uti superius jam diximus, versatur in imaginatione et moderatur secundum rationem; istud autem constat in ratione, sed sequitur imaginationem. In hac ei speculatione per omnia quae animus multipliciter scrutatur invisibilibus intendit, et ad illa apprehendenda nititur. In eo itaque haec speculatio in ratione consistit quod illis solis investigandi insistit quae corporeus sensus omnino capere nequit. Sed quia hujus speculationis investigatio ad invisibilium cognitionem sine corporalium similitudinum adjutorio non perducitur, imaginationis manuactionem in hac parte ratio sequi videtur, et inquisitionis suae cursu eam quasi ducem itineris habere convincitur. Dum enim imaginatio rationi rerum visibilium formas repraesentat, et ipsam ex earumdem rerum similitudine ad invisibilium investigationem informat, quodammodo illuc eam conducit quo per se ire nescivit. Nunquam enim ratio ad invisibilium contemplationem assurgeret, nisi ei imaginatio rerum visibilium formas repraesentando exhiberet, unde ad illa similitudinem traheret, et investigationis suae modum formaret.

Inde est quod ille interior homo noster exteriorem hominem, ducem suum vocat, cum dicit: *Tu vero homo unanimes dux meus, et notus meus* (Psal. LIV). Certum namque est quia, nisi per corporeum sensum, animus ad exteriorem notitiam pervenire non potest. Merito ergo exteriorem hominem homo interior ducem suum dicit, sine cujus ministerio, vel potius magisterio ad visibilium cognitionem non pertingit. Sed nec ad invisibilium quidem, cum ad illa cognoscenda sine horum notitia assurgere non possit. Quoties ergo cognoscendarum rerum, per corporeum sensum, experientiam capere cogitur, toties (nimirum) interior homo noster ducem suum sequi videtur. Absque dubio sensus carnis, sensum cordis in cognoscendis rebus praecedit; quia, nisi prius sensibilia per sensum corporeum animus caperet, omnino non inveniret quid de eis saltem cogitare potuisset. Sed forte mirum non est, si sensum cordis sensus corporis illuc ducit, quo ipse ire potest. Sed illud valde mirabile, quomodo illuc eam conducit quo ipso ascendere non potest. Sensus quidem corporeus incorporea non capit; ad quae tamen sine ejus manuactione ratio non ascendit, sicut jam supra monstrata ratio docuit. Certe et si homo minime peccasset, in cognitione rerum sensus exterior interiorem adjuvaret: nam Evam suam in adjutorium accepisse Adam quis neget? Aliud vero est cursus sui comitem habere, et aliud est itineris sui ducem quaerere. Nam quoniam Eva virum suum, semel contra Dei consilium vel praeceptum post se traxit et ad consilii sui consensum inclinavit, praevaricationis suae poena infirmatus Adam, jam eam sequi necesse habet, et usque nunc quotidiano ejus magisterio eget; verumtamen tunc de adjutoris sui ducatu non solum non confunditur, sed et gloriatur quando, interveniente ejus obsequio, ad invisibilium contemplationem corporearum similitudinum calle producitur: *Homo, inquit, unanimes dux meus et notus meus* (Psal. LIV). Quomodo autem sit homini interiori dux suus unanimes vel notus satius, ut arbitror, patet, nec multa expositione indiget. Cogita nunc quomodo motui cordis motus corporis ultro occurrit, et citius invenis quam unanimes ei sit.

Statim ut vult animus movetur pes vel manus. Ad nutum ejus circumfertur oculus. Ad ejus arbitrium movetur lingua, moventur et labia vel alia quaelibet corporis membra. Quid, quaeso, in rerum natura dissimilius quam spiritus et corpus? Verumtamen ubi, obsecro, tantam tam perfectae concordiae unanimitatem, invenimus ut pene, imo penitus

eodem tempore, sit fieri velle et fieri, moveri velle atque moveri. Unum solum quidem corporis membrum est (in ea videlicet parte, qua libido regnat) quod interioris hominis imperio non obtemperat.

Cum vero hanc ejus contradictionem, ex divino adjutorio, per moderatam afflictionem poterit reprimere, jam deinceps audet eum unanimem dicere, et hominem pacis suae appellare. Homo, inquit, pacis meae. Ecce quomodo unanimis. Sed quomodo notus? Illud quidem satis constat, quia quidquid in qualibet corporis parte agitur, ubicunque laeditur, ubicunque qualibet delectatione fovetur, statim ad animi notitiam pervenit, ut eum omnino latere non possit quaecunque afflictio vel delectatio, sensum corporeum afficit, et sicut motus cordis, absque contradictione statim exit per motum corporeum, sic omnis sensus corporis absque mora intrat ad animum; et sicut in omni actione sua corporalis motus, arbitrio cordis obsequitur, sic omnis passio corporalis absque repulsa ad animum ingreditur, et quam vere nulla corporis injuria, vel oblectatio animum lateat illam tam subita compassionis, vel congratulationis velocitas probat. Nam, sicut uno eodemque est tempore moveri velle atque moveri, sic uno eodemque momento est corpore pati et corde compati, exterius delectari, interius congratulari. Elige quid magis mireris, aut corporis ad animum tam celerem obedientiam, aut animi ad corpus tam familiarem notitiam. Mira obedientia ubi omne animi desiderium, motus corporis pene praevenit. Miranda notitiae familiaritas, ubi quidquid corpus sentit, animus pene praesentit. Et habet quidem ille interior homo noster, de hac domestici sui tam familiari notitiam; habet, inquam, unde miretur, non tamen unde gloriatur. Non magna gloriatio animum nosse, quae soleant corpus suum delectari vel laedere. Sed illud procul dubio magnum erit, cum jam multis experientiae documentis nosse coeperit, qua discretione debeat appetitui carnis, et in necessariis obtemperare, et in superfluis contraire, ne, si minus foveat, suscitet sibi hostem, et nutriat rebellem. Vel, si nimis affligat, perimat civem et opprimat adjutorem. Sane ad hujusmodi notitiae perfectionem, animus vix per multa argumenta, vix post multa experimenta pertingit, sed ea semel adepta, ex illa nimirum non parum proficit. Sine hac nunquam poterit Adam adjutorio suo bene uti; per hanc docetur exterior homo noster delicias Aegypti paulatim fastidire, tandemque oblivisci, assuescitque nihilominus, spiritalibus alimentis delectari. Mirum hoc, vel potius incredibile alicui videbitur. Sed, si mihi inde non creditur, vel experto credatur. Audiamus illum quem haec experientia docuerat, et attendemus, quid dicat: *Homo*, inquit, *pacis meae in quo sperabam, qui edebat panes meos* (Psal. XLVIII). Et in hoc iterum loco: *Qui simul mecum dulces capiebat cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu* (ibid.). Qui autem sunt panes quos interior homo noster, exteriori apponit, vel quibus eum cibus reficit, manifestat Scriptura, quae dicit: *Fuerunt mihi lacrymae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus?* (Psal. XLI). Et alibi de hujusmodi panibus, iterum ait: *Surgite, postquam sederitis, qui manducatis panem doloris* (Psal. CXXVI). Hujusmodi itaque panem homo interior aliquando solus comedit, aliquando etiam ut secum comedat, domesticum suum vix multa fatigatione compellit. Panem suum spiritus solus comedit, quando animus quidem de peccatis suis dolet, verumtamen lacrymas nulla ratione extorquere valet. Panem doloris pariter comedunt, et cibum unum quasi unanimiter sumunt, cum interior homo profunde ingemiscit, et ad ejus gemitum exterior homo ubertim lacrymas fundit. Prius autem omnis homo compungitur timore, postmodum vero compungitur ex amore. Compunctio timoris amaritudinem habet, compunctio amoris dulcedinem habet. Qui igitur adhuc solo timore compungitur, cibus quidem spiritalibus, minime tamen dulcibus pascitur. Qui vero jam ex aeternorum gaudiorum desiderio lacrymas fundit, iste profecto dulcibus

cibus spiritalibusque se reficit. Cum ergo coeperit homo ille interior domesticum suum talibus cibus reficere, potest de eo veraciter psallere: *Qui mecum dulces capiebat cibos*. Talibus ergo studiis, quanto uterque homo, amplius ad puritatem proficiunt, tanto utique alacrius currunt. Quod vero, post tantae concordiae perfectionem carnis et spiritus eorum pacem malignorum spirituum infestatio perturbet, ex eo quod subjungitur, recte intelligenti liquide apparet. Quid est enim quod ille qui secundum Deum creatus est homo interior de homine pacis suae, de homine unanime plangit, et mox non in illum, sed in alios maledictionis jaculum intorsit, nisi quod in illos per increpationem saevit, quorum saevitia pacis suae quietem amisit? *Tu vero, inquit, homo unanimes, dux meus, et notus meus qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu*. Et subjungit statim: *Veniat mors super eos* (Psal. LIV). Non dicit super te, sed super illos. De his ergo se vindicat, quorum fraude pacis suae consortem amiserat. Saepe enim spiritus maligni paci spiritus invidentes, dum carnem subita et vehementi tentatione fatigant, spiritus pacem perturbant, et reddunt ei de unanimi hostem, de duce seductorem, et efficiunt de noto ignotum, et de domestico inimicum. Sed ecce, dum unum Scriptura locum plenius perscrutari volumus, circumadjacentia perlustrare compulsi sumus. Nam dum de exterioris hominis ducatu dicere aliquid rationis ordo expostulaverit, obscuritas circumadjacentium verborum expositionem nostram paulo latius extendere coegit.

CAPUT XVIII. *Quod hoc contemplationis genus constat in ratione secundum imaginationem.*

Nunc vero ad id redeamus unde digressi sumus, quomodo scilicet per rerum visibilium imaginationem adjuvemur ad rerum invisibilium investigationem. In eo enim exterior homo in investigationis suae cursu interiorem adjuvat, quo ei invisibilium imaginem per rerum visibilium imaginationem repraesentat. Et, dum ducatus sui officium explet, illuc istum similitudinum calle perducit, quo ille intrare non audet. Sic saepe famuli dominos suos in via usque ad regias fores praeceunt et tamen, istis intro usque ad interiora palatii properantibus, illi exterius subsistunt. Patet ergo, ut arbitror, quod superius jam diximus, quomodo hoc contemplationis genus esse quidem in ratione, et secundum imaginationem intelligere debeamus, quia et invisibilia sunt quae mente conspiciuntur, et tamen ex rerum visibilium similitudine illa nobis formamus. Quid enim dixerim rerum visibilium formam nisi quamdam quasi rerum invisibilium picturam? Sit modo aliquis qui nunquam leonem vidisse se dicat, quem tamen videre desiderat, si ei leonis imago in pictura aliqua convenienter expressae ostenditur, profecto qualem eum cogitare debeat ex eo quod videt statim admonetur. Denique secundum lineamenta quae superficietenus expressa considerat, solida membra et vivum animal sibi in mente format. Cogita nunc quantum sit inter illud quod videt exterius, et inter hoc quod in sua cogitatione sibi fingit interius. Sic sane in hoc contemplationis genere longe a se distant invisibilia quae in mente versamus, et ea quae per imaginationem cernimus, et tamen ad illa exprimenda ex istis similitudinem trahimus. Reddidimus quomodo potuimus rationem cur hoc genus contemplationis videatur esse in ratione, et secundum imaginationem.

CAPUT XIX. *Quomodo ad permissionem, vel operationem Dei pertineat quidquid radius contemplationis perlustrat.*

Postulat rationis ordo de circulis et vectibus hoc loco aliqua vel breviter dicere, ut idem

ordo servetur in expositione, quem auctor servare voluit in descriptione. Primo itaque considerandum est quae sint latera arcae, ut consequenter possimus agnoscere quos in quo latere circulos debeamus ponere, per arcam gratiam contemplationis accipimus, uti superius jam diximus. Quia igitur radius contemplationis ab alto jam radiat, et se in omnem partem pro sublevata mentis capacitate dilatat, omnia quae sub contemplationem cadere possunt, ad hanc se arcam pertinere evidenter ostendunt. Alia vero consideratio est qua attendimus eorum quae quotidie fiunt alia justa, alia esse injusta, et longe alia consideratio illa qua conspiciamus humanis usibus alia esse commoda, alia vero incommoda. Erigunt ergo in arca nostra parietes duos sibi invicem e diverso oppositos, hinc unum aequitas, illinc alterum iniquitas, duos vero alios parietes e regione se invicem respicientes efficiunt nihilominus hinc unum prosperitas, illinc alterum adversitas. Illud autem valde admirandum et multa admiratione dignum, quomodo vel voluntas bona vel qualiter voluntas mala, Deo omnia moderante et juste disponente, hinc modo adversitate repellitur, modo illinc prosperitate religatur, ne haec, vel illa in infinitum excrescat et divinae dispositionis modum excedat. Cogita nunc quemadmodum in arca nostra parietes se in longum extendentes, et longitudinem arcae metientes, duo alii parietes per transversum occurrentes hinc inde praecedant, et ad certam mensuram restringant. Juxta hanc utique similitudinem divina dispensatio diversis voluntatibus nunc ad votum famulatur ut inveniant quomodo se extendant, modo eis adversatur ne destinationis praefinitae modum excedant. Ne enim per effluamus, uti jam duximus, hinc religamur vinculo cupiditatis, illinc obstruimur repagulo necessitatis. Multa enim saepe dimittimus ne amittamus quod diligimus; multa nihilominus, ne incurramus quod odimus. Ubi ergo adversitas, atque perversitas se invicem collidunt quodammodo in arca nostra angulum efficiunt. Ubi vero prosperitas atque perversitas invicem occurrunt, alterum angulum componunt.

Occursio vero aequitatis et prosperitatis tertium angulum constituit. Collisio autem aequitatis et adversitatis quartum conjungit. Ad primum angulum corripuntur mali, ad quartum corriguntur boni; item ad secundum destituuntur mali, ad tertium proteguntur boni. Per adversitatem siquidem reprobi corripuntur, non autem corriguntur. Si enim seipsos corrigerent, utique reprobi non essent. Sed per adversitatem boni a malis suis corriguntur, seu etiam ad meliora promoventur. Item per prosperitatem mali in seipsis resolvuntur, et a Deo destituuntur. Boni autem per prospera et ad bona foventur et a malis proteguntur. Igitur primus angulus est ad correctionem, secundus ad destitutionem, tertius ad protectionem, quartus ad correctionem. Patet autem quod illi parietes per Moysen latera arcae dicuntur, qui longitudinem arcae metiuntur. Horum duorum, quam caeterorum parietum, sicut in arcae compositione est quantitas major, sic in rerum significatione et veritatis contemplatione est eorum dignitas sublimior. Quis enim nesciat quam sit incomparabiliter major illa quae est justi et injusti, quam illa discretio quae est commodi et incommodi? Prima autem pertinet ad parietes qui metiuntur arcae longitudinem. Nam illa quae est commodi et incommodi pertinet ad illos parietes qui metiuntur arcae latitudinem. Ad duo itaque latera arcae pertinet quorumlibet consideratio secundum quae fiunt juste seu etiam injuste. Quae vero juste fiunt quis ignoret fieri Dei operatione, quae injuste fiunt sola ejus fieri permissione.

CAPUT XX. *Quod Dei sapientia, cum sit simplex et una, diversis considerationibus in contemplationem adducitur, et modo scientia, modo praescientia, modo dispositio vel praedestinatio nominatur.*

Quia ergo jam quae sunt latera arcae habemus, quia ejusdem angulos quatuor jam expositione tenemus, quaeramus adhuc qui sint illi quatuor annuli aurei qui jubentur singuli in singulis angulis poni. De auro satis constat quod caetera omnia metalla claritatis suae magnitudine superat. Sed divina sapientia quid clarius, quid lucidius? cui etiam nihil comparabile invenimus. De hoc auro quasi ad diversas operationes materiam sumimus, quando illam, quae in se simplex et una est, diverso modo consideramus. Dei siquidem sapientia cum sit, ut dictum est, simplex et una, modo praescientia dicitur, modo scientia nominatur, nunc eam praedestinationem dicimus, nunc dispositionem vocamus. Sic res una a nobis diverso modo distinguitur ut a nostra exiguitate qualicumque modo, vel ex parte capiatur. Scientia est qua omnia cognoscit. Praescientia qua ab aeterno omnia praevидit. Praedestinatio qua ab aeterno omnes sive ad vitam, sive ad mortem praedestinavit. Dispositio qua omnia ubique incessanter disponendo nihil inordinatum relinquit. Hos nostrae considerationis modos quasi in circulum flectimus, quando in omni divinae sapientiae ordinatione initium cum fine concordare videmus. Nunquam enim divina praescientia in sua providentia fallitur, nunquam divina praedestinatio in suo proposito decipitur, nusquam ejus scientia in suo iudicio errat, nusquam ejus dispositio in suo consilio nutat. Dum enim circulus in semetipsum ab omni parte reflectitur, in ipso procul dubio sicut nec initium, sic nec finis invenitur. Illa utraque nihilominus consideratio ad hos circulos pertinet, quod in omni divinae comprehensionis contemplatione initium, finem vel modum mens nostra investigare non valet. Horum circularum ambitus ab omni parte ad unum medium punctum aequaliter circumfertur, quia omnis divina examinatio nusquam in una re quam in alia ab unius et simplicis veritatis diffinitione longius evagatur. Hi circuli in seipsis omnia comprehendunt, et suo in sinu universa concludunt. Hi sunt illi quatuor, ut arbitror, circuli, qui per Moysen per quatuor arcae angulos jubentur ordinari.

CAPUT XXI. *Quod divina sapientia secundum diversos contemplationis modos in quibusdam videatur mirabilior, in quibusdam jucundior.*

Horum autem circularum duo sedem habent in latere uno, duo reliqui in latere alio. Singuli itaque certis locis deputantur quamvis ad totius arcae evectionem pariter omnes cooperentur. Ibi enim quilibet hujusmodi circularum sedem habere debet, quo quisque in loco prae caeteris mirabilior, seu jucundior nostrae considerationi apparet. Nam ab eo quisque loco quasi amplius elongat ubi contemplantis admirationem minus excitat ubi in admirantis animo minorem jucunditatem generat. Accipiunt ergo sedem duo in latere uno, et duo itidem in latere alio. Superius autem dictum est, quomodo ad latus unum pertineant quae fiunt Dei permissione, vel quomodo aequae ad latus aliud pertinere videantur quae fiunt Dei operatione. Ordinentur itaque in permissionis latere circulus praescientiae et circulus scientiae. Similiter in latere divinae operationis circulus praedestinationis, et circulus dispositionis. Vis autem scire quam recte, quam ordinate circuli qui dicuntur scientiae, vel praescientiae illis maxime praesident quae fiunt Dei permissione? Cogita ergo, si potes, quanta admiratione dignum sit quod haec omnia potuit praescire ab aeterno quorum est tam innumera multitudo et tam multiplex variatio. Sed haec ejus praescientia cum sit in utrisque mirabilis, mirabilior tamen apparet in rebus malis quam bonis. Quae enim mala sunt quia injuste fiunt sola utique ejus scimus fieri permissione, nunquam autem ejus operatione. Cogita etiam, si potes, quanta admiratione dignum sit quod illa etiam praescire potuit quae alienae voluntati reliquit, et voluntati quidem quae nondum fuerat, et quam nunquam facturus erat.

Voluntatem enim malam nunquam facit, quamvis eam esse permittat. Certe minus miramur ea ipsum posse ab aeterno praescire quae ab ipso erant facienda, quamvis sint tam multa, et pene infinita, quam ea quae posuit sub potestate aliena et voluntate contraria. Quid autem de ejus scientia dicturi sumus, quam omnium quae sunt qualitatem, modum, ordinem et locum, et numerum sub uno simplicis visionis radio comprehendere scimus? O vere miranda! o vere stupenda! Si autem quaeris ubi mirabilior nostrae considerationi appareat, quae vere ubique est mirabilis, quis eam non videat mirabiliorem in Dei rebus occultis quam in rebus manifestis? Quale, quaeso, est occulta hominum, secreta videlicet cogitationum, affectionum, voluntatum et intentionum indesinenter aspicere, et quemlibet cordis motum ante divinae scientiae conspectum non posse latere? Quoties vero bonas hominum cogitationes et voluntates attendit, quid pro his omnibus in cordium arcano aliud aspicit quam quod ibidem ipsemet reposuit? Bonos siquidem cordium motus quoslibet absque contradictione ipse operatur, ipsisque cooperatur. Illud vero prae omnibus mirum, quod nihil omnium ignorare valeat eorum etiam quae cordibus humanis ipse non inspirat. Haec est illa in divinae scientiae perspicacia vere summa et singularis admiratio, quod nihil eum omnino latere possit in cordium malorum tam profunda et tam tenebrosa abysso. Ecce cur providentiae et scientiae circuli in permissionis latere sedem accipiunt, ubi, uti aperta ratio perdocuit, nostrae considerationi mirabiliores occurrunt. Caeteros autem praedestinationis videlicet, et dispositionis divinae circulos latus aliud habere debet; et cur hoc sit, multa, ut arbitror, expositione non indiget. Ut enim taceamus eos in hac parte apparere mirabiliores, quis eos neget in his quae electorum saluti militant quae sola ad hoc latus spectant apparere jucundiores? Divinae siquidem praedestinationis et dispositionis rationem in salvandorum reparatione, promotione, glorificatione, quam in malorum justa reprobatione, dejectione, damnatione charius amplectimur, jucundius veneramus, ardentius diligimus, honorificentius magnificamus. In tantum enim praedestinatio specialiter et proprie ad hoc latus pertinere videtur ut pene de sola praeordinatione ad vitam dici soleat, et ad aliam partem non nisi abusive et improprie referatur. Divina vero dispositio quamvis ad utralibet pertineat, eo quod nusquam aliquid inordinatum relinquit, soli tamen electorum saluti omnis ejus ordinatio militat. Ecce jam diximus quos in quo latere circulos ordinare debeamus.

CAPUT XXII. *In qua speculatione divina praescientia, vel scientia appareat mirabilior.*

Forte adhuc hoc animum pulsat in quo quisque angulo poni debeat. Attende ne forte quadam supereminetiae singularitate specialius pertineant, circulus praescientiae ad angulum primum, circulus scientiae ad angulum secundum, circulus praedestinationis ad angulum tertium, circulus dispositionis ad angulum quartum. Collisionem adversitatis et iniquitatis primum angulum facere superius jam diximus, et ad malorum correptionem, non autem correctionem pertinere docuimus. Si igitur ad Dei praescientiam respicias, quid quod in ipsa amplius mireris invenies? Quid, quaeso, reprobos per adversantium malorum flagella corripit, si eos a suis malis nunquam velle resipiscere praenoscit? Quid eis quasi paternitatis verba adhibet, praeceptis cohibet, minis terret, quos aeternis malis addictos esse praevidet? Si igitur in divina praescientia quod amplius mireris non invenis, non est cur eam huic angulo arctius inhaerere mireris. Item superius monstratum est, occursionem prosperitatis et perversitatis secundum angulum facere, et eum ad malorum destitutionem et delectationem minime pertinere.

Nunc, quaeso, ad divinae scientiae considerationem intelligentiae oculos reflectere; diligentius, obsecro, intueri, mirari, obstupescere. Stupendum valde quomodo mala hominum Deus indesinenter aspicit quae tantum detestatur et odit. Nunquid, quaeso, non potest Dei omnipotentia tot et tanta mala cohibere quae omnipotens sapientia nusquam potest ignorare, quae omnipotens bonitas nusquam potest amare? Ad hujus admirationis cumulum illud accedit, quod malis etiam bona temporalia tribuit per quae quodammodo in eis ea mala multiplicare videtur quae prae omnibus et super omnia detestatur. Nam per bona temporalia, ut superius dictum est, mali in seipsis resolvuntur, et a Deo destituuntur.

Nunquidnam illa divinae scientiae perspicacia quomodo mali suis donis abutantur non considerat? An forte quid, quo animo gerant ignorat? Sed quis hoc dicere audeat? Attende ergo quam sit difficile hujus perplexionis involucrum digna admiratione venerari, et invenies quam juste hujusmodi divinae scientiae circulus huic angulo debeat vicinior jungi, firmiter aptari.

CAPUT XXIII. *In qua speculatione divina praedestinatio appareat jucundior.*

Tertius item angulus, uti superius habetur, ex occurrence probitatis et prosperitatis conjungitur, et ad bonorum consolationem et protectionem pertinere comprobatur. Hinc nunc, quaeso, ab hoc angulo ad oppositum ei angulum respice, et nunc hunc, illum diligenter attende, ut positionis rationem quam quaeris possis citius invenire, perspicacius penetrare. In hoc angulo boni mundi hujus prosperis foventur, in illo mali mundana adversitate flagellantur. Attende diligentius, examina frequentius hinc Dei pietatem, illinc ejus severitatem, pietatem in bonis, severitatem in malis. Quam severum esse putamus quod illis nec in praesenti parcat, quod temporalem vitam sine poena transire non permittit, quos aeternis poenis addicit? Illud autem quam pium erit quod bonos quidem, quantum eis expedit, bonis temporalibus fovere non desistit, quos tamen ad vera et aeterna bona praeordinavit. Discute, si potes, quale, quam magnum, quam pium possit esse gratuito quidem istos, illis rejectis, ad aeterna bona praedestinare, et tamen temporalia bona ad usum, imo ad utilitatem non negare. Quid hac consideratione dulcius, quid in Dei praedestinatione jucundius inveniri poterit? Recte ergo in eo angulo divina praedestinatio praeeminere describitur, ubi temporalis prosperitas electis ad utilitatem famulatur. Recte aureus ille circulus fixam illic sedem tenet, ubi quanto clarior, tanto nimirum jucundior apparet.

CAPUT XXIV. *In qua rerum speculatione soleat divina dispositio jucundior apparere.*

Et, ut ad quartum tandem angulum veniamus illum longe superius esse exposuimus, ubi adversitas ex adverso occurrens probitatem exercet. Nam ipse, uti ibi dictum est, ad bonorum correctionem pertinet. Nam, quia nec boni quidem hanc vitam sine macula pertranseunt, et semper quantumvis perfecti quo crescendo proficere possint inveniunt, habeat ex hoc angulo unde purgentur, habent pariter et ubi exercentur. Huic angulo circulum nostrorum ultimus familiariter praesidet, quia alias quo sedem singularem accipiat non habet. Hic iterum, si hunc angulum cum ei opposito angulo conferimus, rationem quam quaerimus citius inveniemus. In illo mali prosperantur, in isto boni flagellantur, ibi mali ex bonis quae accipiunt erga Deum amplius tepescunt, unde in ejus amore acrius ignoscere debuerunt. Hic econtra in bonis, disponente Deo, id agitur, ut unde in eis exstinguendus videbatur, inde in eis amoris ardor acrius inflammetur.

Quanto enim mundi malis acerbius urgentur, quanto gravioribus flagellis atteruntur, tanto ad Dei amorem vehementius accenduntur. Mirare, obsecro, mirare et vehementer obstupesce, vel quomodo in malis amor Dei deficiat ex beneficio, vel qualiter in bonis divina dilectio crescat ex flagello. Absque dubio plus in Laurentio amor Dei convaluit ex incendio, quam in Nerone ex imperio; imo in Laurentio incanduit per incendium, in Nerone penitus defecit per concessae potestatis imperium. Et quod adhuc est majus et multo mirabilius, plus fortasse in martyre amoris flamma convaluit ex tam acerba poena, quam potuisse ex qualibet, et quantalibet temporali gloria: unde, quaeso, tale consilium, tam mirandum artificium? Vides quomodo ille summus artifex peritiam suae artis ostendit, qui in electis suis contraria ex contrariis gignit, fovet ac nutrit. Juvat et hunc angulum adhuc et cum aliis conferre, et divinae dispositionis ordinem ex eorum comparatione commendare. In primo angulo, ut dictum est, mali puniuntur nec purgantur. In isto boni flagellantur et corriguntur. Quid, quaeso, est quod easdem culpas eadem flagella in his corrigunt, in illis penitus corrigere non possunt, imo similis per omnia corruptelae rubiginem parva pene temporalis flamma in electis ad plenum excoquit, quam in reprobis tot tormentorum tanta acerbitas, et illud gehennae crudele incendium in aeternum excoquere non sufficit? Cur, quaeso, dissimilem effectum habet non dissimilis causa, nisi quod divinae dispositionis ratio cum sit utrobique mira in reprobis, apparet justior quam pia, in electis vero pia potius quam severa. Ecce contulimus jam quartum hunc de quo loquimur angulum, primo cum secundo, secundo cum primo, tertio nunc loco comparetur cum tertio. In tertio itaque angulo boni beneficium ad consolationem accipiunt, in quarto de quo et modo agimus, flagellis fatigari se sentiunt: in illo foventur, in isto exercentur; in illo suaviter pausant, in isto fortiter pugnant; in illo a rege suo quasi militaturi donativa percipiunt, in isto pugnando victoriam, et vincendo aeternae retributionis palmam acquirunt. In illo itaque angulo ex accepto divino beneficio id in eis agitur, ut Dei sint fidei debitores, in hoc autem angulo ex patientiae, et fortitudinis suae merito id in eis efficitur, ut Dei fiant, si dici fas est, justii exactores: *De reliquo*, inquit Apostolus, *reposita est mihi corona justitiae quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex* (II Tim. IV). *Reddet*, ait, non dabit, et *iudex justus*, non pius. Sed, ut fieret postmodum tanti praemii justus debitor, sponte prius factus est talis meriti gratuitus largitor. Cogita ergo quale sit Deum cum magno quodam quasi studio excogitare, cum multo quasi exercitio satagere, cum miro quodam artificio quandoque in electis perficere, ut fiant ex reis justii, ex servis liberi, ex miseris debitoribus meritis divites, et regni coelestis haeredes. Haec est, ut arbitror, sufficiens ratio cur divinae dispositionis circulus ille aureus singulariter praesideat huic angulo, ubi per modicorum laborum certamina sublevat hominem ad praemia aeterna. Hoc est illud in quo hujusmodi circulus aureus resplendet amplius, rutilat clarius. Hoc est, inquam, in quo divina dispositio in tribulatione gaudentibus, et sibi in contumeliis placentibus apparet gloriosior eoque jucundior. Ex his itaque quae de angulis, sive de lateribus arcae jam diximus, satis, ut arbitror, evidenter ostendimus quomodo in latere uno circuli praescientiae et scientiae appareant mirabiliores, vel quomodo in latere alio circuli praedestinationis, et dispositionis appareant jucundiores.

CAPUT XXV. *Quod contemplationis spectaculum semper comitari debent magna admiratio et ingens exsultatio.*

Puto quia jam laboriosum non erit invenire cujusmodi vectes hujusmodi circuli debeant habere, vel quem in quo latere debeamus ponere. In his siquidem quae magis miranda

sunt, opus est (nec mirum) magna admiratione, in illis autem quae jucundiora videntur uti utile erit magna exsultatione. Sit ergo magna nostra admiratio, sit vehemens nostra exsultatio et quales exigit divinorum operum contemplatio. Sit utraque magna, sit utraque fortis, sint ambae robustae in modum vectis, et quae sufficere possint ad evectionem tanti oneris. Faciamus ergo de utraque vectem ligneum non baculum arundineum.

Debet autem non de quolibet ligno fieri, sed de setim ligno videlicet forti et incorruptibili, ut sint et per fortitudinem inflexibiles, et per longanimitatem incorruptibiles. Boni sane hujusmodi vectes ambo, magna scilicet et diuturna admiratio, ingens et perseverans exsultatio. Ut autem formam habeant ad vectis modum, et possint vectium explere officium, sint utraque robusta, sint autem et utraque deaurata. Fiant ergo de robore constantiae, dirigantur ad normam justitiae, operiantur ambae de auro sapientiae, ut sint ambae et per fortitudinem validae, et per aequitatem directae, et per discretionem splendidae. Multum per omnem modum placet in his vectibus hujusmodi deauratio, quia multum in omnibus valet prudens et provida discretio. Sit ergo discreta admiratio nostra, ut nihil in Dei praesentia, nihil in ipsius scientia admiremur quod falsum sit. Sit nihilominus discreta congratulatio nostra ut nihil in praedestinatione vel dispositione divina veneremur quod vanum sit. Scit utique utraque illarum esse mirabilis, sine patrocinio falsitatis. Scit quidem et utraque istarum esse dulcis sine condimento vanitatis. Nihil ergo in Dei praesentia, nihil in ipsius scientia miremur quod sit falsum, nihil in Dei praedestinatione, nihil in ejus dispositione veneremur quod sit vanum, e sapientiae auro quo debuimus vectes nostros operuimus. Hujusmodi ergo vectes circulis aureis inserantur, et secundum Dominicum documentum, vel praeceptum nunquam foris extranantur. Semper sit admiratio tua intra spectaculum divinae praesentiae, et divinae scientiae. Semper sit delectatio tua in consideratione praedestinationis et dispositionis divinae. Semper in illis invenies quod mireris, semper in istis reperies unde delecteris. Quid ergo necesse erit alia pro aliis quaerere, et per vana huc illucque cogitationum evagatione discurrere. Nusquam copiosior materia admirandi, nusquam utilior causa gratulandi. Sane et in his et illis invenies unde mireris, et in quo delecteris. Nam uterque vectis quamvis uno lateri vicinior inhaereat, neuter tamen a neutro multum se elongat. In his ergo semper sit admiratio tua, in istis semper sit delectatio tua. Sint ergo hujusmodi vectes in hunc modum inserti semper circulis aureis et Dominicum praeceptum te implese gaudebis.

CAPUT XXVI. *Quod secundum modum admirationis et exsultationis variatur modus contemplationis.*

His vectibus arca nostra huc illucque circumfertur, his vectibus in alta sustollitur, his iterum ad ima deponitur. Profecto in divinorum operum ratione ejusque contemplatione, quanto amplius admirando delectaris et delectando admiraris, tanto libentius immoraris, tanto diligentius perscrutaris, profundiusque illuminaris. Quoties ex admiratione tua animus tuus per diversa rapitur, et ad singula delectabiliter afficitur, toties arca tua circumfertur quia contemplatio tua dilatatur. Si te admiratio tua ad altiora et profundiora rapit, et te in eorum investigatione delectabiliter suspendit, nimirum arca tua in altum surgit, quia intelligentia tua subtiliora capit. Quando decrescit, seu etiam deficit speculationis admiratio et admirationis delectatio, arca deponitur ad ima, quia cessat revelatio divina. In hunc itaque modum secundum qualitatem et quantitatem nostrae admirationis et exsultationis arca nunc in gyrum flectitur, nunc ad alta sustollitur, nunc

ad ima deponitur, quia secundum desiderium aestuantis animi revelatio formatur et intelligentia multiformiter illuminatur.

CAPUT XXVII. *Quod in omni rerum mutabilium contemplatione necesse sit divinae sapientiae considerationi inhaerere.*

Nunc illud consideratione dignum videtur, quam convenienter per Moysen de circulis et vestibus statim subjungitur, postquam de triplici contemplationis genere mystica descriptione digessit quod, uti superius monstratum est, de rebus visibilibus surgit. Quis enim nesciat hujus visibilis machinae tam varia multiplicitas et tam multiplex varietas quantae confusio subjaceat, cum universa aequae eveniant justo et impio, bono et malo, mundo et immundo, immolanti victimas et sacrificia contemnti? Sicut bonus sic et peccator, ut perjurus ita et ille qui verum dicebat. Quis, quaeso, est iste rerum ordo, imo quanta confusio quod omnibus omnia aequae eveniunt, quod bonis bona et mala, quod malis mala et bona pari sorte contingunt? Intantum enim hujus confusio caligo imperitorum obtutum obnubilat, ut Deum res humanas curare dubitet vel penitus diffidat. Hinc utique factum esse quis neget, ut antiquitas Fortunae fanum erigeret, altare consecraret? Certe, si solis bonis sola bona, et solis malis sola mala contingere cernerent, id recte, id juste fieri nec imperiti negarent. Si vero bonis tantummodo mala, et malis tantummodo bona accidissent, in hujusmodi dispositionis ratione assignanda minus fortassis laborarent. Videretur fortae divinae justitiae congruere nonnisi multis laboribus probatos ad praemia aeterna provehere. Nunc autem cum communis casus communiter omnes involvit, quantum putas in tanta divinorum judiciorum abysso humana consideratio fluctuat? Si enim tantam morum diversitatem divina justitia non ignorat, cur, quaeso, moribus tam disparibus disparia non dispensat? Si Deus malorum omnium finem praevidit, si certos quosque ad vitam praeordinavit, quid, quaeso, est quod sapientiae, caeterorumque spiritalium charismatum dona reprobis etiam quibusdam largiter tribuit, multosque electorum his virtutum divitiis viduatos in vitiis diu jacere permittit? Si vero in omni hujusmodi fluctuatione praedictos divinae sapientiae circulos fidei manu fortiter apprehendimus, ad firmum certitudinis statum nosipos citius erigimus. Si his circulis fortiter inhaeremus, si Deum non modo omnia scire, omnia disponere, imo omnia ab aeterno et praescisse, et praedinasse firmiter credimus, facile praevidere poterimus quomodo in his omnibus sapientiae suae peritiam commendat, quod in tam tenebrosa tantae confusio caligine nihil est quod ante praescientiae, et scientiae ejus conspectum latere valeat, quod praedestinationis suae et dispositionis cursum in tanta tot perturbationum silva nullum unquam alicujus offensionis obstaculum quantulumcunque praepediat, quod inter tot mutabilitatis amfractus per aequitatis et pietatis semitas absque ullo evagationis devio ad destinatum locum percurrat.

LIBER TERTIUS

CAPUT PRIMUM. *De materia quartae contemplationis ejusque proprietate.*

Postquam ea quae de circulis et vectibus dicenda videbantur exsecuti sumus, postulat

expositionis ordo ut de quarto genere contemplationis aliqua loqui debeamus. Constat itaque hoc contemplationis genus uti superius jam diximus, in incorporeis et invisibilibus essentiis utpote spiritibus angelicis, et spiritibus humanis. Digna sane materia, digna plane eorum scientia. Haec est enim nobilis illa imo nobilissima creatura ad imaginem Dei creata, omnibus creaturis praelata, ad summum bonum facta ipso et de ipso bonorum omnium Creatore beanda. Caeterarum omnium profecto creaturarum scientia scientiam horum quasi ab imo respicit; et quantumcunque excrescat, quamvis multum se erigat, ad hujus celsitudinis culmen non pertingit. Attende quam recte designetur per propitiatorium quod erat quidem totum non deauratum, sed aureum totum, de auro solo mundo atque purissimo factum. Illud jubetur fieri de auro puro et mundo, tu doceris ex eo in hac consideratione uti debere intellectu subtili et puro. Quid hic facit phantasmatum corporalium creatrix, moderatrix et reparatrix imaginatio? Recedat procul ab hoc negotio tot phantasiarum formatrix imaginatio, quae tot corporalium formas quotidie novas creat, antiquas reparat, et peritam multiplices variosque modos pro arbitrio disponit et ordinat. Nihil hic prosunt imo multum obsunt suorum simulacrorum tam copiosa multitudo. Quid te improbum huic operi ingeris? Quid te in hujus contemplationis officinam cum tanta importunitate intrudis? Quid tu in hac officina, quid tibi cum pura intelligentia? Nescis operari in auro nil tibi in tali artificio. Nescis purgare aurum qui semper turbas intellectum purum. Aurum tuum mistum est scoria, imo auri tibi omnino nulla est copia. Faciendum est propitiatorium nostrum de auro mundissimo, non est tibi quod offeras, non est omnino quod agas ad tale et in tali negotio. Nihil in hoc opere opus habemus opera tua paupercula, et indisciplina. Nec habes aurum, nec nosti aurificium. Quidquid aliud est quam aurum quod paras offerre, non interim eo opus habemus; tolle quod tuum est, et vade. Nil in hoc opere opus habemus caprarum pilis, sed nec pellibus arietinis, seu etiam quibuslibet lignis. Quamvis multum sis dives, et si haec, seu his aliquid amplius habes, aurum tamen habere non potes, nec est tibi in quo aurifices adjuves. Pili caprarum sordes concupiscentiarum ex carnis delectatione fetidae diligenter inspectae saepius retractatae adjuvare possunt compunctos in oratione. Exempla passionum et quaevis pelles arietum proprio sanguine rubricatae juvare possunt quavis afflictos tribulatione. Pietatis operationes et hujusmodi quaelibet arbores per misericordiae opera fructiferae a mundi silva abscisae et ad justitiae normam dolatae prodesse possunt sedulis in administratione. Sed horum omnium, et hujusmodi quorumlibet memoria turbare potest potius quam adjuvare animos suspensos in hujus contemplationis specula. Quanto enim corporalium phantasmatum perfectius obliviscimur, tanto profundius, tanto liberius super mundanarum essentialium occulta rimarum. Mundet ergo aurum suum, studeatque purgare intellectum ab omni incursione phantasmatum qui anhelat ad faciendum sibi propitiatorium. Quis mihi det invenire virum divitiarum, virum plene eruditum, talem denique virum cui non desit auri copia, nec artis industria ad faciendum propitiatorium quo operienda est arca? Quis ille est qui sciat aurum suum ab omni scoria mundare, qui noverit cor suum ab omni phantasia adeo purgare quantum exigit dignitas operis, vel urget auctoritas praeceptoris? Quis ille est qui sciat hujusmodi opus et ad diffinitum divino documento modum distendere, et ad certam mensuram restringere: qui noverit cor suum infimarum rerum cogitationibus in imo relictis in solo supermundanorum spectaculorum intuitu defigere, et quantum hujus speculationis amplitudo exigit intelligentiae suae radios circumquaque diffundere? Quis, inquam, ille qui tantam apud se auri copiam inveniat, qui tanta intelligentia vivacitate vigeat, ut sufficienter, et ad manum habeat unde et quomodo possit propitiatorium suum in tantam longitudinem

extendere, et in eam latitudinem expandere quo possit totam arcam operire, qui eoque in coelestium animorum concordiam, in spiritalium gaudiorum harmoniam intendat, ut omnem mundanam gloriam, omnem humanam prudentiam, et per despectum deorsum premat et sibi ipsi interim per oblivionem abscondat? Optimus mundator auri peritus artifex propitiatorii, qui tanta novit intentione inhaerere coelestibus, quaerens sola quae sursum sunt sapere, ut nihil infimorum omnium, vel per desiderium respiciat, vel per cogitationem advertat. Quantum autem hoc contemplationis genus mira dignitatis suae eminentia praedicta tria superet, diligentius intuentem, rectius intelligentem ratio manifesta latere non sinit.

CAPUT II. *Quomodo differat, vel quantum emineat hoc contemplationis genus primo vel secundo.*

Vis scire quantum intersit inter primum et hoc de quo loquimur quartum? Discute, si potes, quantum a se distent aurum et lignum. Nam primum opus ex ligno, quartum ex auro conficitur; et prima per primum opus, secunda per secundum considerationis species figuratur. Quantum a se differre putamus spiritum et corpus. Si tantum a se distant corpus et corpus, quanta erit differentia corporis et spiritus? Compara, si placet, solem cum silice, et quae sit summorum et infimorum corporum differentia facile potes advertere. Longe tamen major creditur cujuslibet differentia corporis ad quemlibet spiritum, quam possit esse differentia quorumlibet, et quamlibet dissimilium corporum. Puto quia secundum distantiam essentialium erit etiam differentia scientiarum. Quanta autem differentia sit harum quas sic ad invicem conferimus speculationum saltem te admoneat utriusque instrumentum. Illa siquidem imaginationi, ista autem innititur rationi. Sed quantum interesse putamus inter imaginationem et rationem, nisi quantum est inter dominam et ancillam, inter inclutam et ignominiosam, eruditam et fatuam? Vidisti quantum hoc contemplationis genus superemineat primo, attende et nunc quantum differat a secundo. Compara adinvicem figuram amborum. Cogita quid sit inter arcae deurationem et propitiatorium aureum, opus videlicet secundum et quartum. Attende itaque utriusque situm et locum. Et illud quidem adhaeret, istud autem superponitur ligno. Sed et illud surgit ab imo, istud vero jacet in summo et quidem utrumque opus ex auro conficitur. Nam et in utraque harum speculationum rerum existentium ratio quaeritur. Sed in illa rationem rerum visibilium, in ista essentialium invisibilium dignitatem aut occultam rimamur, aut propalatam miramur. Ibi ergo ligna quaedam velut auri fulgore ornamus ubi rerum causam, modum, dispositionem cum rationis assignatione discutimus. Sed artificiale illud propitiatorii nostri opus recte quidem lignis omnibus super fertur, quia, calcatis undique corporalium phantasmatum occursibus, sublimis hujus investigationis libramine animus ad summa levatur, et in eorum admiratione suspenditur. Ibi quidem arcae nostrae deauratio paulatim surgit ab imo, et dum sensim ad altiora proficit quandoque arcae nostrae summitatem apprehendit. Sic nimirum sic ex rerum visibilium cognitione ex vanitatis mutabilitatisque consideratione cogitur animus ea ipsa quae minus miratur fugere, et de quodam quasi immensae fluctuationis diluvio in auram verae libertatis effugere cui est periculum plene evasisse inferiora omnia per despectum calcare, et in summis et veris bonis per desiderium requiescere. Nihil verius, nihil certius utique et absque ulla dubitatione mundanorum mutabilitas quanto diligentius conspicitur, tanto melius, tanto manifestius, et per formidinem fugienda, et per despectum calcanda cognoscitur. Quamvis enim in ipsis sint innumera ex divina

dispositione miranda, sunt tamen eadem ipsa et pro sui mutabilitate contemnenda, et pro nostra utilitate fugienda. Quid est quod propitiatorium ne lignis immediate jungatur deurationis interpositione semovetur, nisi quod ex mutabilium cognitionis, et mutabilitatis contemplatione ab eorum repellimur? Attendat ergo unusquisque nostrum in hujusmodi propitiatorium et tunc redeat ad seipsum.

Ecce propitiatorium nostrum imis supereminet, in summis jacet. Supereminet ut praesideat, jacet ut quiescat. Ascende ergo et tu ad cor altum, fige in summis desiderium tuum et invenisti tam jucundum quam tranquillum reclinatorium.

CAPUT III. *Item quomodo differat, vel superemineat secundo.*

Possumus tamen adhuc differentiam harum contemplationum propriam et specialem ostendere si in earum figuram velimus diligentius intendere. Oportuit enim propitiatorium (utpote arcae operculum) nonnihil habere spissitudinis, deauratio vero multoties, imo penitus nihil videtur habere non dicam crassitudinis, sed soliditatis. Quid enim deurationem rectius appellem quam quamdam sensus exterioris illusionem? Illud siquidem cui deauratio superducitur, totum aureum esse visui exteriori mentitur. Sic nimirum, sic scientia illa quae inflat quorundam quidem alta sapientium, sed carnaliter desipientium oculos magis illudit quam illuminat. Quo enim tibi scientia exteriorum nisi forte te adjuvet ad scientiam interiorum? Alioquin sapientia tua stultitia est apud Deum. Quid tibi prodest caetera omnia scisse, et teipsum nescire, Creatoremque tuum ignorare? Quid tantum gloriaris mundi, philosophe? Si gloriari oportet, non in te, sed in Domino gloriare (I Cor. I). Profecto, si haec tua sapientia insipida et doctrina indocta te ad cognitionem tui, seu etiam notitiam Dei proveheret, te non tam tumidum quam timidum redderet. Si sapis recte, si sapis vere, noli altum sapere, sed time. *Quid habes quod non accepisti?* (I Cor. IV.) Gloriari oportuit in illo a quo accepisti, et glorificare illum a quo accepisti. *Quid autem gloriaris quasi non acceperis?* (Ibid.) *Si voluero, inquis, gloriari non ero insipiens, veritatem enim dicam* (II Cor. XII). Vides certe quod nomen habeam ex re, philosophus dicor, amator sapientiae, eo quod dixerim sapientiae, soror mea es, et prudentiam vocavi amicam meam. Falleris, falleris, philosophe: species enim decepit te; et concupiscentia subvertit cor tuum, haec quam tu sapientiam putas, sapientiam nominas, stultitia est apud Deum. Quis ergo, inquis, ei locus est in arca sapientiae, vel quid tale opus tali eguit deuratione? Si superficietenus lucet, si nihil solidum habet, cur in tali opere locum aliquem tenet? Audi ergo, si placet, quid placeat in opere nostro, vel quid nobis displiceat in opere tuo. Arca tua non habet operculum, nescis facere propitiatorium. Sed sola contentus deuratione gloriaris de operis consummatione, facis et nescis opus continuare. Dignum sane omnium irrisione, eo quod coeperis aedificare et non potueris consummare. Stulte et insipiens, nescis an dissimulas quid vas quod operculum non habet, juxta divinum praeceptum, facili occasione frangi oportet, dignum sane vas quod frangi debeat, eo quod semper et ubique sordibus omnibus pateat. Mundas, immunde philosophe, quod deforis est vasis tui, intus autem plenum est omni spurcicia, et sola contentus fama, nullum studium exhibes in emundanda conscientia. Arca tua exterius splendet, intus sordet, utpote quae operculum non habet. Captator famae, neglector conscientiae, nunquidnam non attendis, quia haec oportuit facere, et illa non omittere? Luceat arca tua exterius, luceat nihilominus et intus. Exterius luceat propter illud: *Sic luceat lux vestra coram hominibus ut*, etc. (Matth. V.) Intus autem, et nihilo minus luceat propter illud: *Pharisaeae caeae, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id quod deforis est mundum* (Matth. XXIII). Opus ergo habet arca

nostra deauratione, sed non oportet eam sola deauratione contentam esse. Nam sine operculo non potest internam munditiam conservare. Stude ergo, juxta divinum documentum, facere propitiatorium, et quale sapientiae arcam decet, accipe operculum. Philosopho immunde, si vis habere sapientiae arcam intrinsecus mundam, si conservare cupis cordis munditiam, ascende ad hunc quartum contemplationis gradum, qui designatur per arcae propitiatorium. Superius jam diximus quod haec illa est speculatio quae habetur de substantiis invisibilibus, humanis videlicet, seu etiam angelicis spiritibus. Primum ergo est in hac consideratione, ut redeas ad teipsum, intres ad cor tuum, discas aestimare spiritum tuum. Discute quid sis, quid fueris, quid esse debueris, quid esse poteris. Quid fueris per naturam, quid modo sis per culpam, quid esse debueris per industriam, quid adhuc esse possis per gratiam.

Disce ergo ex tuo spiritu cognoscere quid debeas de aliis spiritibus aestimare. Haec porta, haec scala, hic introitus, iste ascensus, hac intratur ad intima, hac elevamur ad summa, haec via ad hujus speculationis fastigium, haec fabricandi propitiatorii artificium, haec ars absque dubio per quam cordis munditiam recuperatur, recuperata servatur. Vides certe quam recte hoc opus arcae operculum dicimus, per quod intimorum munditiam munimus. Utique, si arca tua cum deauratione sua tali operculo hujusmodi propitiatorio subjaceret, si tua philosophia tali philosophiae subserviret, utique nobis et ipsa placeret. Sed norunt ea uti melius nostri theologi, quam mundi philosophi. Denique, audi quid nobis in nostro opere placeat, vel quid tibi in arcae nostrae deauratione juste placere debeat. Primo quod ligno superponitur, secundo quod propitiatorio supponitur, tertio quod utrique interponitur. Ligno superponitur ut emineat, et concupiscentiam oculorum tibi abscondat, et sit tibi in velamen oculorum tuorum, ne forte aperiantur oculi tui, et videant vanitatem. Propitiatorio supponitur, ut in alta attollat, ut inferiorum scientia superiori subserviat, et mentis oculum multo exercitio, ad altiora capienda exacuat. Propitiatorio et ligno interponitur, ut ab invicem dividat, et animum humanum ab inferiorum amore suspendat, ne forte de sublimibus dejectus, et de loco voluptatis a propria concupiscentia abstractus, et illectus post concupiscentias suas eat, et fiat vagus et profugus super terram.

CAPUT IV. *Quomodo differat, vel quantum superemineat tertio.*

Comparavimus jam quartum contemplationis gradum cum primo et secundo, conferatur adhuc, si placet, etiam cum tertio. Sed hoc forte melius facimus, si in utriusque figuram intendimus. Intendens itaque in amborum figuram, aureum videlicet propitiatorium, aureamque coronam, multiplicem eorum invenio differentiam. Taceo illud quod corona ligno affigitur, nam tertius contemplationis gradus, ut superius monstratum est imaginationi innititur. Quartus vero (hic de quo modo loquimur) omnem imaginationem suae investigationis altitudine calcare contendit. Unde propter similitudinis expressionem propitiatorium nostrum nec ligno adhaerere, nec ligno affigi debuit. Transeo et illud quod corona stans in altum surgit, propitiatorium vero jacens, in magnam se circumquaque amplitudinem expandit, eo quod in hujus contemplationis dulci suavitate, et suavi dulcedine animus sibi magnae securitatis locum, et mirandae tranquillitatis secretum primo inveniat, et tam insolita, inexpertaque jucunditas, cordis desiderium ad quietem colligat, et ad pacem componat. Sed utriusque magnitudinem attendo, et eorum in hac parte differentiam sine diligenti consideratione non transeo. Ecce enim quod negare non valeo, nihil differunt in materiae qualitate, sed multum est per omnem modum, quod abinvicem distant in materiae quantitate. Utrumque ex auro

formatur, quia utrumque in ratiocinatione versatur. Sed perexiguum valde est illud tantillum auri unde corona producitur, si ad propitiatorii magnitudinem comparetur. Denique, hujus mensura cum magna diligentia, tam in longitudine, quam in latitudine, divino magisterio diffinitur. De illius autem magnitudine omnino tacetur, nec ulla ejus mensura describitur, ac si divinus sermo de coronae fabricatione tacite innuat, quia, qui potest capere capiat, et unusquisque quantum potest facere faciat. Puto quia, si ejus altitudo, vel usque ad dimidium cubitum se extendere potuisset, quod divinus sermo hoc omnino tacite non praeteriret. Sed novit Dominus figmentum suum, et eum qui docet hominem scientiam omnino latere non potuit, quantam adhuc in hoc opere humana paupertas auri inopiam sustineat et quomodo eam in hujus contemplationis specula, sensus sui exiguitas angustet. Quoniam enim modo eo loci sapientiae auro abundet, ubi ea quae intelligenda sunt omni instrumento caret, vel, si habet, hebet. Quale, quaeso, homo inveniet instrumentum ad comprehendendam eam pacem, quae exsuperat omnem sensum? Quo, quaeso, sensu comprehendat quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit? (Isa. LXIV; I Cor. II.) Nam, cum Paulus, vel Paulo similis, elevatur supra seipsum, rapitur usque ad tertium coelum, profecto arcana illa, quae non, licet homini loqui, non investigat per spiritum proprium sed revelat ei Deus per spiritum suum. Sed quidquid juxta hunc modum per quemdam mentis excessum, humana intelligentia attingit, hujus tertiae considerationis specula, prae nimia exiguitatis suae angustia minime capit. Denique ad aliud (non autem ad hoc) contemplationis genus pertinet, quidquid humana experientia, per mentis excessum raptim videt. Quid ergo mirum si mentem humanam, scientiae suae exiguitas angustat in ea potissimum consideratione, ubi ad ea, quae investiganda sunt, magna sensus inopia laborat? Quidquid enim de rerum invisibilium cognitione, vel ratiocinando colligit, vel per rerum visibilium similitudinem invenit, in veritatis comparatione, pene nihil esse deprehendit. Unde est quod coronae nulla mensura praescribitur, quae in propitiatorii descriptione, tam diligenter exprimitur. Puto quia ex his patenter datur intelligi, cur in hoc adhuc opere tanta sit inopia auri.

CAPUT V. *Quantum valeat fortiter insistere huic contemplationi, vel quomodo ad ipsam proficiat mens ex multa consideratione et cognitione sui.*

Qui autem quaerit sapientiae auro abundare, debet juxta vires suas huic quartae contemplationi insistere, et in propitiatorio fabricando fortiter desudare. Placet enim multum per omnem modum hujusmodi opus, et offert in id operis sponte sua omnis ultroneus, non dicam quantum satis est, sed pene semper plus quam necesse est. Nunquam auri copia illi deesse poterit, qui huic operi fortiter institerit. Si rationem quaeris, rationem accipe.

Cum enim incipis spiritualibus theoriis insistere, et per spiritus tui considerationem in spirituum contemplationem assurgere, et in hunc modum ex spiritualibus spiritualia comparare, incipis et tu pariter spiritualis esse, imo absque dubio in hac contemplatione perficeris, quod in praecedenti incipis esse, videlicet spiritualis. Et satis nosti quia spiritualis dijudicat omnia, et haec qualis erit scientia, quantave auri hujus copia posse dijudicare omnia? Vis adhuc tibi apertius ostendi unde tibi comparare possis hanc copiam auri? Nunquidnam menti excedit quod regnum Dei intra nos sit? Ecce, inquis, intra nos est regnum coelorum, sed nunquid similiter intra nos est etiam aurum? Quidni, inquam? Siccine oblitus es, quia simile est regnum coelorum thesauro abscondito in agro? Ecce unde tibi copia auri copiose abundet, ad manum habes: effode, si placet.

Tantummodo vade et vende quae habes et eme agrum istum et quaere thesaurum absconditum. Quaecunque in mundo concupiscis, quaecunque in mundo amittere metuis, impende libenter pro libertate cordis. Empto autem agro, fode in altum, exsultans nimirum, sicut qui effodiunt thesaurum, gaudentque vehementer cum invenerint sepulcrum. Quaerere autem oportet thesaurum hunc in profundo quia sapientia trahitur de occulto. Sed me miserum unde mihi aurum in deurationem, coronam, et propitiatorium? Argentum et aurum non est mihi, et unde vel quomodo possunt haec fieri? Qua arte, quaeso, aurum mihi comparo? Fodere non valeo, mendicare erubesco. Scio quid faciam, vadam ad patrem meum, patrem misericordiarum, a quo omne datum optimum, et omne donum perfectum, eo quod sit dives in omnes, qui dat omnibus affluenter, et non improperat. Effundo itaque in conspectu ejus orationem meam, et paupertatem meam ante ipsum pronuntio, et auri inopiam, et dicam ei: Domine, tu scis insipientiam meam, et substantia mea tanquam nihilum ante te, da mihi intellectum, Domine, et aurum habeo, et dives sum. Custodi animam meam quoniam infirmus sum, et quale concupisco, habeo propitiatorium. O quanta illi copia auri exstitit, qui in veritate psallere potuit: *Super omnes docentes me intellexi. Super senes intellexi, quia mandata tua quaesivi* (Psal. CXVIII). O quale propitiatorium habebat, qui coram Domino fiducialiter psallebat: *Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem* (Psal. LXIII). Sero quidem, verumtamen tandem aliquando Paulus sibi fecerat propitiatorium, qui palam profitetur: *Nihil mihi conscius sum* (I Cor. IV). Sine ingenti enim conscientiae suae arcam mundare non nosset, et sine aureo propitiatorio, cordis arcana munda servare non posset. Sed eo adhuc tempore quando persecutus est Ecclesiam Dei, puto quia propitiatorio careret. Sed reputatum est ei ad indulgentiam, eo quod nescius hoc faceret, et aurum non haberet unde sibi propitiatorium faceret. Denique, quonam modo propitiatorium facere poterat, quando apertis oculis nihil videbat? Sed, postquam recepit lumen oculorum suorum (Act. IX), factus est vir videns paupertatem suam, et de reliquo curam sui, curiosius agens reversus est in semetipsum, et experimento didicit quoniam absque dubio intra nos sit regnum coelorum. Invento namque thesauro abscondito in agro ditatus est valde, et factus inclytus coepit possidere substantiam multam nimis super millia auri et argenti. Denique, audi gloriantem non tam de auro quam de thesauro: *Habemus autem, ait, thesaurum istum in vasis fictilibus* (II Cor. IV). O virum divitiarum, o vere inclytum factum. Nunquidnam non erat vir ille ditissimus inter omnes Orientales qui sapientiam loquebatur inter perfectos? Sed quid de illo dicturi sumus, qui non sero quidem, sicut Paulus, sed ab ineunte aetate propitiatorium sibi fecerat, per quod et cordis sui munditiam servaverat, unde et dicebat: *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea* (Job XXVII). Denique, si et tu cupis implere Dominicum praeceptum omni custodia serva cor tuum, et quale a te Dominus exigit coepisti facere propitiatorium. Disce vel exemplo quid facere expediat. Audi David quomodo tibi seipsum in exemplum proponat: *Meditatus sum, inquit, nocte cum corde meo, exercitabar, et scopebam spiritum meum* (Psal. LXXVI). Meditabatur ille cum corde suo, meditare et tu cum corde tuo. Scopebat ille spiritum suum, scope et tu spiritum tuum. Exerce agrum istum, attende temetipsum. Absque dubio insistens huic exercitio, invenies thesaurum istum absconditum in agro.

CAPUT VI. *Quomodo ex speculatione sui spiritualium intelligentia comparatur, seu etiam amissa reparatur.*

Ex hoc exercitio crescit auri copia, multiplicatur scientia, augmentatur sapientia. Ex hoc exercitio cordis oculus mundatur, ingenium acuitur, intelligentia dilatatur. Nihil recte aestimat qui seipsum ignorat. Nescit quam sub pedibus suis omnis mundana gloria jaceat, qui conditionis suae dignitatem non pensat. Nescit omnino, nescit quid de spiritu angelico, quid de Spiritu divino sentire debeat qui spiritum suum prius non cogitat. Si nondum idoneus intrare ad teipsum; quomodo ad illa rimanda idoneus eris quae sunt intra, vel supra teipsum? Si necdum dignus es intrare in tabernaculum primum, qua fronte praesumis ingredi in tabernaculum secundum, hoc est in Sancta sanctorum? Si nondum moliri potes gressus altos ut cum Domino Jesu, vel saltem cum Moyse ascendas in montem excelsum, qua praesumptione paras volare in coelum? Prius redi ad te quam rimari praesumas quae sunt supra te. Prius sol ortus sui confinia irradiat quam ad altiora conscendat. Hinc etiam per Salomonem dicitur: *Oritur sol et occidit, et ad locum suum revertitur, ubique renascens*, etc. (Eccle. I.). Ergo sol ad locum suum revertitur ut ibi renascatur, indeque renascens paulatim se ad altiora elevat ut postmodum coeli verticem tangat: *Oritur, inquit, sol et occidit, et ad locum suum revertitur*. Sol oritur quando veritatis intelligentia cordi inspiratur, idemque sol occidit cum intelligentiae radius subtrahitur. Sed post occasum sol ad locum suum revertitur ut iterum renascatur. Solis hujusmodi locus ipse est animus. Ex ipso enim animo intelligentia nascitur, quando a divina gratia visitatur. Quid ergo est solem ad locum suum redire, nisi mentis intuitum ad sui considerationem reflectere? Post occasum ergo sol ad locum suum revertitur, quia per subtractionem gratiae ad defectus sui considerationem mentis oculus reverberatur. Per hoc enim quod divina gratia se ad tempus subtrahit cogitur homo cognoscere quam nihil sit, et quam per se nihil possit. Sed post loci sui reversionem iterum renascitur quia per considerationem propriae infirmitatis amissa intelligentia reparatur.

CAPUT VII. *Quomodo ex speculatione sui accepta intelligentia ad omnia dilatatur.*

In loco autem suo sol renascens paulatim ad altiora conscendit quia per sui cognitionem in coelestium contemplationem assurgit. Sed, cum ad summum usque perducitur ibi libenter immoratur, quia mira illic supercoelestium spectaculorum jucunditate reficitur. Studiose itaque in eo locorum moras innectit, ubi cursum suum in circulum flectit. Eapropter utique girat per meridiem, neque eo desiderio fertur, imo flectitur ad aquilonem. Jucunda sane admodum plaga meridiana a nimietate lucis et fervore diei, eo quod dulce sit valde et delectabile aspectu contemplari beatorum spirituum ordines hilarescentes in claritate et charitate Dei. Nihil procul dubio tale habet aquilonaris illa plaga perpetuis tenebris addicta et perenni frigore damnata, eo quod talibus in regionibus digne crucientur reproborum corda, et per malitiam frigida, et per ignorantiam caeca. Non ergo illuc usque percurrit, sed tantum flectitur: nam nullo desiderio puto ad tam inamabilem regionem trahitur; flectitur tamen ut quae illic sunt quasi a longe prospiciat, et quae mala qua cautela vitare debeat agnoscat. In Oriente accipimus cognitionem morum nostrorum, discretionem virtutum et vitiorum. In meridie contemplamur praemia meritorum bonorum, gaudia civium supernorum, arcana divinorum secretorum. In septentrione cognoscimus retributiones meritorum malorum, finem malignorum spirituum et hominum reproborum. Vides quantum valeat homini plena cognitio sui? Ex hac siquidem proficit ad cognitionem omnium coelestium, terrestrium et infernorum.

CAPUT VIII. *De sensu triplici, per quos discurrere habet consideratio sui.*

Si ergo cupis evolare usque ad secundum, seu etiam usque ad tertium coelum, sit tibi transitus per primum. Spiritus siquidem omnia scrutatur, etiam profunda Dei (I Cor. II). Si ergo et tu scrutari paras profunda Dei, scrutare prius profunda spiritus tui. Profundum siquidem, imo et pravum est cor hominis et inscrutabile (Jer. XVII). Inscrutabile sane, nisi ei forte qui spiritualis est. Spiritualis enim dijudicat omnia, et ipse a nemine judicatur, eo quod soli spiritalis digni inventi sunt qui videant opera Dei et mirabilia ejus in profundo. In hoc sane profundo invenies multa stupenda et admiratione digna, ibi invenire licet alium quemdam orbem, latum quidem et amplum, et aliam quamdam plenitudinem orbis terrarum. Ibi sua quaedam terra, suum habet coelum, nec unum tantum, sed secundum post primum et tertium post primum et secundum. Et, ut hoc triplex coelum congrua possimus distinctione discernere, primum dicatur imaginale, secundum est rationale, tertium intellectuale.

Tenet itaque imaginatio vicem primi coeli, ratio secundi, intelligentia vero vicem tertii. Et horum quidem primum caeterarum comparatione grossum quidem atque corpulentum, et suo quodammodo palpabile atque corporeum, eo quod sit imaginarium, atque phantasticum post se trahens, et in se retinens formas, et similitudines rerum corporalium. Reliqua vero duo hujusmodi comparatione admodum subtilia, et omnino et corporea, et ab ejus crassitudine multum longinqua. Sic sane coelum hoc exterius quod nos dicimus firmamentum, absque ulla dubitatione constat esse visibile atque corporeum, et ipsum quidem primum et omnium infimum. Quod autem est terra ad hoc visibile coelum, hoc est sensus corporeus ad illud internum, phantasticum et imaginarium coelum. Nam, sicut hoc visibile coelum omnium quae terra gignit atque nutrit multitudinem, sinus sui magnitudine comprehendit, sic omnium quae sensus attingit, appetitus suggerit, similitudines intra sinum suum imaginatio includit. In primo itaque coelo continentur omnium visibilium imagines et similitudines. Ad secundum vero pertinent visibilium omnium rationes, diffinitiones et invisibilium investigationes. Ad tertium autem spectant spiritalium ipsorum, etiam divinorum comprehensiones et contemplationes.

CAPUT IX. *De sensu intellectuali, quo solo possunt invisibilia videri.*

Intelligentiae siquidem oculus est sensus ille, quo invisibilia videmus, non sicut oculo rationis, quo occulta, et absentia per investigationem quaerimus et invenimus, sicut saepe causas per effectus, vel effectus per causas, et alia atque alia quocunque ratiocinandi modo comprehendimus. Sed, sicut corporalia corporeo sensu videre solemus invisibiliter, praesentialiter atque corporaliter, sic utique intellectualis ille sensus invisibilia capit, invisibiliter quidem, sed praesentialiter, sed essentialiter. Sed habet sane oculus hic intellectualis, ante se velum magnum expansum ex peccati delectatione fuscum, et tot desideriorum carnalium varia multiplicitate contextum, quod contemplantis intuitum a divinorum secretorum arcanis arceat, nisi quantum divina dignatio quemlibet pro sua, aliorumve utilitate admiserit. Testatur hoc Propheta qui Domino proclamabat: *Revela oculos meos* (Psal. CXVIII). Profecto velatos oculos habere se probat, qui eos a Domino revelari postulat; videt tamen anima isto oculo, quae citra velum sunt, hoc est invisibilia sua, ea videlicet quae in ipsa sunt, non tamen omnia, quia non omnia circa velum sunt. Et oculo quidem quo sua quaedam videt, seipsam (id est animae ipsius essentiam) videre non valet. Sed dubitari potest utrumnam eodem hoc

intelligentiae oculo visuri sumus ea quae ultra velum esse significavimus, an alius sensus sit quo utemur ad videnda invisibilia divina, et aliis quomodo utimur ad videnda invisibilia nostra? Sed qui alium sensum intuitum superiorum, et alium intuitum inferiorum esse contendunt, videant unde hoc probare possint. Hinc tamen esse credo quod hujus vocabuli, hoc est intelligentiae significationem, toties confundunt: nam nunc circa superiorem tantum, nunc solum circa inferiorem speculationem ejus significationem restringunt, nunc utrumque sensum sub unius hujus vocabuli significatione comprehendunt. Verumtamen hunc geminum superiorum et inferiorum intuitum, sive dicamus geminum quasi in uno capite sensum, sive duplex; ejusdem tamen sensus instrumentum, sive ejusdem instrumenti geminum effectum, quidquid horum velimus eligere, nihil tamen impedit dicere, utrumque horum ad intellectuale coelum pertinere. Cur etenim hoc etiam coelum duo magna luminaria non dicatur habere, sicut et de caeteris oportet credere, ut in hoc supremo coelo speculatio sublimior atque subtilior sit luminare majus, et speculatio inferior atque subobscurior sit luminare minus.

CAPUT X. *De intellectuali specula, ejusque supereminentia.*

Habet autem hoc ultimum et summum coelum diem suam, habet nimirum et noctem suam, et si hoc coelum attendimus, quandiu in hac vita sumus, quid aliud quam noctem habemus vel habere possumus, donec nox in suo cursu iter peregerit, et aurora lucis rutilans noctis tenebras deterserit. Verumtamen haec nox sicut dies illuminabitur, eo quod quilibet inferiorum coelorum dies ab hujus noctis claritate superetur. Siquidem fecit Deus lunam et stellas in potestatem noctis, et idcirco haec nox illuminatio mea in deliciis meis. Habet enim lunam suam, luminare illud minus, quod superius assignavimus, habet et stellas expandentes lumen suum multiformes utique modos divinarum revelationum. Sed qui dormiunt, nocte dormiunt, nec possunt videre coeli hujus luminaria, nec coram Domino psallere cum Propheta: *Quoniam videbo coelos tuos opera digitorum tuorum, lunam et stellas quae tu fundasti* (Psal. VIII). Sicut nec illud: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi* (Psal. CXVIII). Quid dicam de homine ejusmodi eo quod frustra exspectet diem et non videat, nec lucem surgentis aurorae. Profecto, qui ejusmodi sunt, sicut cera quae fluit auferentur, supercecidit ignis et non viderunt solem. Felices qui fiducialiter de hujus diei mane psallere audent: *Mane astabo tibi et videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es* (Psal. V). Puto hujus meridiem significasse qui dilecto suo dicebat: *Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie* (Cant. V). Puto hujus diei mane significare voluisse ejusque desiderio diu aestuasse qui dicebat: *Sperabam usque ad mane* (Isa. XXXVIII). Quis ex omnibus vobis exsultavit ut videret diem istum, vidit et gavisus est? Profecto magnus est quicumque ille est. Neminem tamen credo ad hujus diei meridiem in hac duntaxat carne corruptibili posse pertingere, quamvis negare non audeam de mane. Profecto quisquis vestrum ad hujus diei claritatem poterit pervenire, dum ortus fuerit sol de coelo, videbit sententiae illius veritatem, quam absque dubio dulce lumen et delectabile oculis videri solem. Sol hujus diei habet ortum; sed nescit occasum, sicut et ipse dies caret vespera quamvis incipiat ab aurora. Non novit illud coelum coelorum nisi una diem tantum. Sed melior est dies una in atriis ejus super millia dierum inferiorum coelorum. Nam secundum profecto coelum habet dies multas et noctes etiam innumeras, secundum quod sol ejus oritur, et occidit, et ad locum suum revertitur. Sic et primum coelum accepit lunam in tempora, et sol ejus cognovit occasum suum. Sed supremi coeli

sol et luna steterunt in habitaculo suo. Cum enim coeli hujus luminaria ad summum pervenerint, figunt cursum suum, nec de caetero unquam inclinantur ad occasum. Si omnino et absque dubio regnum coelorum intra nos est, si nobis ipsis illud inveniri potest, ubi, quaeso, quam in hoc coelorum summo rectius quaeritur, citius invenitur, tutius possidetur? Puto quia omnes illius regni regiones abundant auro, eo quod simile sit regnum coelorum thesauro abscondito in agro. Nam, si scientiae aurum, si sapientiae thesaurum quaeris et diligis, ubi, quaeso, abundantiore copiam quam in hoc coelorum summo invenire poteris? Ubi, obsecro, summae sapientiae claritas poterit tibi melius elucescere, quam in expressa illius imagine, quam in excellentissimo ejus opere, animae videlicet creatione, reparatione, glorificatione? Ex hac sane specula quasi e vicino valet et solet videri qualis sit illa sublimitas spiritus angelici, quae illa supereminens magnitudo Spiritus divini. Nusquam locorum apparet vicinius, cernitur limpidius quam e sublimi solii hujus fastigio quae sit illa supernorum civium summa et sempiterna beatitudo. Nusquam locorum quam ex hoc excellentissimo coelorum spiritus ille qui scrutatur omnia etiam profunda Dei serenius contemplatur invisibilia illa Dei, quae per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur. Nusquam in omni ejus opere quam in animae creatione, reparatione, glorificatione apparet ejus, vel potentia sublimior vel sapientia mirabilior, vel misericordia jucundior. Certe vides, ut arbitror, unde tibi illa copia auri quam tibi superius promisi, quomodo videlicet ex multa consideratione et agnitione spiritus tui subleveris ad cognitionem et contemplationem spiritus angelici et Spiritus divini.

CAPUT XI. *De triplici distinctione quartae speculationis .*

Sed, quia jam per expositionem tenemus unde in tale, tantumque opus auro abundemus, videamus quid Dominus de propitiatorii nostri longitudine vel latitudine praecipiat, vel cur de ejus altitudine omnino taceat. Si rerum naturam consulimus, in ipsis profecto corporibus discere poterimus, quomodo investigationis pedem in spirituales theorias ponere debeamus. Videmus sane in rebus exterioribus quod omnis corporea crassitudo a longitudine incipit, ex latitudine crescit, in altitudine desinit. Longitudo itaque propitiatorii, ni fallor, designat ea quae in spiritali natura sunt ad inchoationem. Latitudo vero illa quae sunt ad promotionem, altitudo autem illa quae videntur esse ad consummationem. Secundum haec itaque tria quae diximus, triplicem in spiritalibus essentiis divinorum donorum distinctionem facimus. Primo spiritalis natura creatur ut sit. Secundo justificatur ut bona sit. Tertio glorificatur ut beata sit. Per creationem itaque ad bonum initiatur, per justificationem in bono dilatatur, per glorificationem in bono consummatur. Bona creationis sunt ad inchoationem, bona justificationis ad promotionem, bona glorificationis ad consummationem. Prima bona sunt Creatoris dona; secunda bona sunt Creatoris dona et creaturae merita; tertia bona sunt Creatoris dona et creaturae praemia, consummatio donorum et retributio meritorum. Prima itaque bona pertinent ad longitudinem. Secunda ad latitudinem. Ultima ad altitudinem. Nam in primis, ut dictum est, rationalis creatura ad futurae plenitudinis perfectionem initiatur. Ex secundis proficit, crescit et dilatatur. In ultimis autem sublimatur ad gloriam, et in gloria consummatur.

CAPUT XII. *De subdistinctione primi gradus hujus contemplationis.*

Videamus ergo primo de propitiatorii nostri longitudine quam jubemur in duos cubitos

et dimidium extendere. Quoties itaque creationis nostrae bona illa spiritualia, quae superius assignavimus, corde versamus, diligenter investigamus, convenienter distinguimus, sufficienter discutimus, toties propitiatorii nostri opus in longitudinem producimus et ad certam mensuram extendimus. In hac itaque fabricandi propitiatorii productione triplex nobis occurrit divinarum donationum distinctio, circa quas solum, vel maxime versari debet nostrae considerationis frequens diligensque retractatio. Ex ipsa creationis suae conditione, naturale est omni rationali creaturae esse, scire et velle. Cogita itaque quam necessarium, quam justum et divinae bonitati quam congruum, tam dignae creaturae, tam excellenti naturae boni ac mali discretionem dare, simul et arbitrii libertatem concedere ut esset bonum ejus tam acceptum quam voluntarium, tam gratum quam gratuitum. Quoties in hujusmodi discussione desudas, in propitiatorii tui productione laboras. Scrutare, contemplare, mirare arbitrii libertatem, iudicii discretionem, essentiae sublimitatem, et propitiatorium tuum cum hoc facis secundum congruentiam ordinis, et modum quantitatis in longum producis. Miror si per teipsum non advertis, quam sit utilis, quamve necessaria horum omnium assidua consideratio. Ex hoc enim mens illuminatur, inflammatur et solidatur in bono.

CAPUT XIII. *Quomodo in primo hujus contemplationis gradu meus exercere se debeat, vel quantum ejusmodi exercitatio valeat.*

Cogita ergo frequenter, considera vehementer, investiga diligenter voluntatem, non solum tuam, sed et alienam, seu bonam, seu malam. Cognosce tuam, ut scias quid corrigere, seu etiam unde debeas gratias agere. Cogita etiam animos perfectorum, nec non et perversorum, animos spirituum bonorum, et spirituum malignorum, ut ex contrariorum consideratione elucescat quid imitari, quid vitare expediat. Attende quid scias, attende quantum nescias. Agnosce quantum emineas per ingenium spiritibus brutis, agnosce quantum subjaceas per intellectum spiritibus angelicis. Si attendis quantum praecedas sensu spiritum brutum, cantabis praecordialiter: *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum* (Psal. XV). Si cogites intelligentiam angelicam, clamabis profecto: *Deus, tu scis insipientiam meam* (Psal. LXVIII). Discutere ergo ignorantiam meam utile valde et pernecessarium mihi, ut sciam quid desit mihi, et cum beato Job dicere possim: *Si quid ignoravi, ignorantia mea mecum est* (Job VI). Sed, quoties in memetipso attendo quonam modo, vel quam saepe incerta et occulta sapientiae suae manifestavit mihi, profecto magnificat anima mea Dominum, qui erudit nos super scientiam volucrum et jumentorum, eo quod ipse sit qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Vides certe quanta sit utilitas hujus geminae considerationis, attendere videlicet affectum rationalis voluntatis, seu etiam sensum rationis. Sed de tertia assignatarum considerationum quid dicam, in admirando contemplamur, et contemplando miramur animae essentiam, essentiae naturam, naturae excellentiam? Facile, ut arbitror, potest unumquemque propria experientia docere, quantum valeat haec speculatio animum vel contra vitium erigere, vel ad bonum animare. Cognosce, quaeso, homo, dignitatem tuam; cogita excellentem illam animae tuae naturam, quomodo fecerit eam Deus ad imaginem et similitudinem suam, quomodo sublimavit eam super omnem corpoream creaturam, et statim mirari incipies, quomodo incluta virgo filia Sion projecta sit de coelo in terram, et pariter Domino clamare incipies: *Quid mihi est in coelo et a te quid volui super terram?* (Psal. LXXVIII.) Quid mirum, quaeso, si in recordatione conditionis meae, si ad conspectum animae meae subito et absque mora confusio faciei meae cooperuit me? Quem enim non pudeat

dominam mundi, civem coeli, dilectam Dei, addixisse servituti corporis, prostituisset spiritibus immundis, diu tenuisse sub iugo servitutis, ad faciendam carnis curam in desideriis? Mirabitur sane quisque, cum animae suae cogitaverit, cum bene attenderit quid sit, vel esse debuerit. Unde, vel quo projecta sit, mirabitur, inquam, quomodo facta sit, quasi vidua domina gentium, princeps provinciarum, facta sit sub tributo. Ad hanc, ut arbitror, considerationem revocare nos voluit, qui dixit: *Quid est Israel, quod in terra inimicorum es, inveterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cum his qui in inferno sunt* (Baruch. III). In hac itaque triplici consideratione debemus, ut jam diximus, propitiatorii nostri longitudinem consummare.

CAPUT XIV. *Designatio eorum, quae in hoc speculationis gradu comprehendi non possunt.*

Sed in prima et secunda consideratione scientiam tuam, usque ad cubitum extendere potes, nam in tertia omnino non potes. Ubi enim ad id quod sciri oportet instrumentum idoneum habes, ibi procul dubio, quasi rarae certitudinis cubitum tenes, eo quod rei cognoscendae notitiam, per experientiam capere valeas. Quasi enim ad plenum cubitum scientia tua excrescit, cum ad certitudinis firmitatem, per experimentum attingit. Sed quem, quaeso, non doceat propria experientia quid sit velle, vel quid sit scire? Nonne legit hoc unusquisque, quoties voluerit in proprio corde? Nunquidnam ignoras quam infinita velis, quam infinita nolis, quam innumera scias, quam innumera nescias? Sed nunquid quomodo vides voluntatem tuam, quomodo nosti cogitationem tuam, potes aequae videre, vel nosse animae tuae substantiam? Quis, inquam, in hac adhuc carne positus, animam suam, vel quamlibet spiritualem substantiam in sua puritate vidit, vel etiam videre potuit? Procul dubio in hac parte humanus intellectus caecus est a nativitate, et necesse habet quotidie Domino clamare: *Illumina oculos meos* (Psal. XII). Profecto, si quis quae hujusmodi sunt in hac corruptibili carne videre potuit, per mentis excessum supra semetipsum ductus fuit, et in eo quod vidit intellectus humani metas, non propria industria, sed ex revelatione divina transcendit. Sed quidquid in hunc modum humana experientia potuit attingere, constat nimirum illud non ad hoc, sed ad aliud contemplantis genus pertinere. Quantumcunque ergo in hac consideratione ingenium tuum exercueris, quantumcunque studium tuum continuaveris, quantumcunque in hac parte sensum tuum dilataveris, scientiam tuam ad plenum cubitum extendere non poteris.

CAPUT XV. *Quod nec illa negligere debemus, quae non nisi ex parte comprehendimus.*

Multa tamen sunt, minimeque spernenda, quae de spiritalis essentiae possumus proprietate, vel ex divinarum Scripturarum auctoritate colligere, vel rationis attestazione probare. Studeamus ergo scire quomodo vel quantum possumus, quamvis nos usque ad experientia cubitum extendere non possimus. Modicum quidem, sed multum est quod in hac consideratione sciri potest. Modicum sane ad plenitudinem, sed multum per omnem modum ad utilitatem. Noli ergo negligere quod potes de hoc cubito habere, quamvis ipsum minime possis explere. Ut enim de caeteris taceam, quae pertinere videntur ad speculationem istam, quantum putamus detrimentum incurris, si animae immortalitatem nescis, et omnino non credis? Si enim de animae immortalitate non constet, quis, quaeso, ad futuram retributionem se praeparet? Quis, obsecro, vitam suam restringat, ne

post concupiscentias suas eat? quis de perpetratis malis satisfaciat? quis se ad fortia opera accingat? quis inter tot divinorum flagellorum tam acerba patientiam habeat, si de futura vita penitus diffidat? Totum quod de humani generis redemptione asseritur, totum quod de divinis sacramentis creditur, quidquid de divinis institutionibus praecipitur, quidquid de divinis promissionibus exspectatur, penitus destruitur, si de animae perpetuitate desperatur. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores omnibus hominibus sumus. Ecce reliquimus omnia, et secuti sumus ipsum, quid ergo erit nobis, si omnino mortui non resurgunt. Utquid propter ipsum mortificamur tota die, si nulla ab ipso speranda est corona justitiae, si omnino unus est interitus hominis, atque jumentorum et aequa utriusque conditio? Quid mihi proderit, si majorem sapientiae atque justitiae operam dedero? Nonne multo melius faciunt qui comedunt, et bibunt, et ducunt in bono dies suos, qui epulantur quotidie splendide quam qui mortificantur tota die? Nonne multo melius erit ire ad domum convivii, quam ad domum luctus, si post hanc vitam nihil habet homo jumento amplius? Cur non vadam et affluam deliciis, et fruar bonis quae sunt, si omnino mortui non resurgunt? Cur illam vocem libenter non audiamus, qua dicitur: *Comedamus et bibamus, eras enim moriemur?* (I Cor. XV.) Vides certe quanta mala sequantur, si de animae immortalitate dubitetur. Minime itaque contemnere debemus, quae de hoc cubito efficere possumus, quamvis ad ejus expletionem minime sufficiamus. Ab hac ergo triplici consideratione essentiae, videlicet spiritualis, ejusque discretionis ac voluntatis propitiatorii nostri opus inchoatur, et ad diffinitam mensuram producit. Qui igitur animum suum in horum speculatione plene exercuit, propitiatorii sui longitudinem explevit. Haec de propitiatorii longitudine jam diximus, nunc ad ejus latitudinem investigationis manum vertamus.

CAPUT XVI. *De subdistinctione secundi gradus contemplationis.*

Ad latitudinem spectant, ut diximus, ea quae sunt ad inchoationem. Bonum autem nostrum, quod ab opere creationis inchoat, justificatio dilatat, et se ex hoc ad latitudinem pertinere demonstrat. Hoc autem opus sine duobus non consummatur. Nunquam enim perficitur, si creaturae suae Creator non cooperetur. Et posset quidem, si vellet, sine creaturae opera totum Creator per seipsum explere, sicut potuit cum voluit tot et tanta de nihilo creare. Nos, si sine ejus adjutorio nitentes de nostris viribus praesumimus, frustra laboramus. Testatur hoc qui in Evangelio suo loquitur: *Sine me nihil potestis facere* (Joan. XV), eo quod ipse sit *qui operatur in vobis velle, et perficere pro bona voluntate* (Philipo. II). *Non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (Rom. IX). Quid enim sine ipso per memetipsum potero, qui nec saltem dicere possum, Domine Jesu, nisi in Spiritu sancto? (I Cor. XII.) Ipse utique est, qui operetur omnia in omnibus dividens singulis prout vult (ibid.). Verumtamen in justificationis nostrae opus, voluntarium consensum requirit, qui dicit: *Si volueritis, et audieritis me, bona terrae comedetis* (Isai. I). Libero arbitrio ascribitur, cum hoc opus praepeditur, ubi dicitur: *Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam* (Psal. LXXX). Si enim nos in hujusmodi opere omnino nihil facimus, frustra ejus adjutorium imploramus, falsoque eum adjutorem vocamus. Aliud est enim facere, atque aliud adjuvare. Quid enim est auxiliari, nisi operanti cooperari? Adjutorem eum habere, et in bono cooperatorem intellexit, qui dixit: *Adjutor meus, et liberator meus es tu, Domine, ne moreris* (Psal. LXIX). Quotidie ejus adjutorium quaerimus, cum ei in quotidianis orationibus proclamamus: *Adjuva nos, Deus, salutaris noster* (Psal.

LXXVIII). Patet ergo quia hoc opus a duobus perficitur, in quo creaturae suae Creator cooperatur. Opus itaque est in hoc opere propria industria, et divina gratia. Frustra enim quispiam libero arbitrio innititur, nisi divino adjutorio fulciatur. Perficitur autem justificatio nostra ex deliberatione propria, et inspiratione divina. Sola enim justa velle, est jam justum esse. Ex sola siquidem voluntate recte justus, vel injustus dicimur, quamvis ex opere in utrumque adjuvemur. Duobus autem modis nobis cooperatur Deus interius videlicet et exterius. Interius per occultam aspirationem, exterius per manifestam operum suorum administrationem. Sed nil ad hoc contemplationis genus illa cooperatio, quae exterius fit, eo quod propitiatorium nostrum de auro puro fieri oporteat, et haec speculatio in pura intelligentia subsistere debeat. Haec itaque duo sunt, ex quibus perficitur propitiatorii nostri latitudo, propria videlicet deliberatio, et divina inspiratio.

CAPUT XVII. *Quod quaedam similiter in secundo hujus contemplationis gradu sunt, quae comprehendere non possunt.*

Quid sit autem deliberatio quotidiano usu didicimus, et ejus certitudine post tot experimenta haesitare non possumus, et idcirco scientiam nostram in hac parte, usque ad plenum cubitum extendere possumus. Sed quis, quaeso, in hac duntaxat vita comprehendere sufficiat, quonam modo divina gratia cor visitare, et sua inspiratione ad omnem suam voluntatem inclinare soleat? Quantumcunque in hac consideratione laboremus, opus nostrum in hac parte ad plenum cubitum non extendimus. Quomodo enim divinae inspirationis modum, humana intelligentia comprehendat, cum Dominus in Evangelio suo de ejusdem rei incomprehensibilitate admoneat? *Spiritus*, inquit, *ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, aut quo vadat* (Joan. III). Docemur itaque de gratiae divinae adjutorio per auctoritatem Scripturarum, quod et ipsi probamus per quotidianum infirmitatis nostrae defectum, et per manifestum cooperationis ipsius effectum. Ad hoc siquidem toties ejus nobis gratia subtrahitur, ut quam per se nihil boni humana infirmitas possit, ex proprio defectu doceatur. Ad hoc iterum eadem quae fuerit subtracta gratia restituitur, ut per ejus effectum, quid ex Dei munere sumus, experiamur. Utquid unum idemque modo possumus, modo non possumus, nisi gratiam adjutricem modo habemus, modo non habemus? Patet itaque quod de divinae gratiae adjutorio minime nos liceat dubitare quamvis cooperationis ejus modos minime possimus comprehendere. Cubitum itaque in hujus nostrae considerationis opere explere non possumus, quia ingenium nostrum in hujus investigationis latitudine, usque ad comprehensionis terminum non extendimus. Patet itaque ratio cur propitiatorii nostri latitudo, usque ad duos cubitos se extendere non valeat, vel cur cubitum et dimidium, juxta documentum divinum, habere oporteat. Si igitur animum tuum in hac gemina consideratione ad plenum exercuisti, propitiatorii tui latitudinem, juxta modum congruum explesti.

CAPUT XVIII. *De prima et secunda distinctione hujus contemplationis, earumque differentia.*

Nemo putet eandem esse considerationem illam, quam superius posuimus voluntatis, et hanc quam modo latitudini assignavimus deliberationis. Nam ad illam pertinet quod in mente agitur ex sola operatione naturae, ad istam autem quod in ipsa actitatur ex opera industriae. Ad illam spectat quaelibet animae vis ipsi naturaliter insita, ad istam quaelibet animae virtus per industriam comparata. Ad illam denique quilibet animi

motus, qui naturali quodam impulsu agitur, ad istam quilibet animi nutus, qui rationali quodam dispositionis moderamine ducitur. Et quidem solemus vim illam animae, quae se valet, et solet in tot affectus formare, et per eam multiplices modos variare, vim illam inquam animae, solemus voluntatem nominare. Similiter ejus motum et ejusmodi, ut ita dicam, instrumenti actum voluntatem dicimus, et ipsum velle voluntatem vocamus.

Nec solum illud velle quod solo naturali motu fertur, voluntas nuncupatur, verum etiam illud quodlibet animi consensus ex deliberatione comitatur. Sed cogit nos utique verborum inopia, verborum significatione modo extendere, modo restringere, et pro necessitatis ingruentia, congruenter variare. Sed, ut sufficienter distinguamus, quid huic considerationi ascribere debeamus, omnis animae consensus, et quidquid ex consensu in animo agitur ad hanc considerationem pertinere videtur quemadmodum sensus, vel quilibet animae motus qui contra consensum, vel praeter consensum agitur longitudinis considerationi recte ascribitur. Bona namque creationis, ut superius jam dictum est, assignanda sunt propitiatorii nostri longitudini, bona vero justificationis ascribenda sunt ejus latitudini. Et scimus quia quidquid in anima praeter consensum est, hominem utique justificare non potest. Ad primam itaque considerationem pertinet diligenter attendere quibus bonis naturaliter mens polleat, vel careat. Ad secundam vero spectat nosse quae bona mens ex virtute jam habeat, vel quae necdum habere valeat. Facile est, ut arbitror, videre, vel nosse quam sit necessarium, vel utile utramque harum considerationum familiarem habere, et frequenter quidem in contemplationem adducere. Ex prima enim consideratione agnoscit homo ad quae bona sit naturaliter promptior, vel ad quae mala proclivior, quibus studiis debeat vehementius insistere, contra quae mala debeat instantius vigilare, quibus exercitiis valeat melius promoveri, quibus vitiis valeat facilius corrumpi. Ex secunda autem consideratione intelligit homo quibus culpis subjaceat, vel quibus meritis emineat, et quid pro his poenae vel praemii expectare debeat, quantum quotidie proficiat vel deficiat, cum quanta animi industria satagat praeterita mala delere, praesentia declinare, futura praevenire, cum quanta animi constantia studeat recuperare bona amissa, custodire vel multiplicare bona possessa. Quod gratum, quod commodum, quamve jucundum spectaculum secundum considerationem primam tot animae qualitates, tot ejus cogitationes, tot ipsius affectiones in speculationem adducere, et in eorum admiratione animum suspendere? O quam miranda speculatio, o quam stupenda delectatio juxta considerationem secundam tot animi virtutes, tot ejus exercitationes, tot ejus studia, vel merita prae oculis habere, et ejusmodi contemplationi diutius inhaerere!

CAPUT XIX. *Quod nullo sensu nostro comprehendi valeant quae ad tertiam diffinitionem spectant.*

Sed illud nunc sane dignum videtur consideratione, cur de propitiatorii nostri altitudine omnino tacuit, qui ejus tam longitudinem, quam latitudinem adeo diligenter expressit. Sed demonstratum est superius ad hanc pertinere considerationem illa procul dubio quae sunt ad glorificationem, sicut ad ejus latitudinem ea quae sunt ad justificationem.

Sed glorificationis nostrae modum quis sensus hominum capere, quae ratio potest comprehendere? Quis hujus rei experimentum, quis ejusmodi evidentiæ documentum vel in alio vidit, vel in seipso experiri meruit? Hujus rei sane homo in hac vita nec sufficiens habere argumentum, nec ullum valet capere experimentum. Recte ergo dicti operis altitudini nulla mensura praescribitur, quia glorificationis nostrae modus, ut dictum est, nullo nostro sensu comprehenditur. Et quidem propitiatorium nonnihil

crassitudinis habere creditur, sed in caeterarum dimensionem comparatione non reputatur. Sic utique sic glorificationis nostrae certitudinem fidei attestatione tenemus, quamvis qualitatis vel quantitatis ejus modum per intelligentiam necdum capere possimus. Sed pro modico et pene pro nihilo reputat quidquid humana aviditas experimento non probat. Scimus autem quia post plenam emundationem conscientiae, post multa exercitia justitiae, incipit tandem aliquando mens humana sperare, quod prius vix poterat credere, et in hunc modum propitiatorii nostri mensura in altum surgit et ad soliditatem crescit. Credo sane pertinere ad soliditatem ejusmodi propitiatorii, quando mens incipit in Domino gloriari, et pro bono conscientiae testimonio non modicum gratulari, intantum ut veraciter audeat profiteri, quia *gloria nostra haec est, testimonium conscientiae* (II Cor. I). Tu vero, si vis ut propitiatorium tuum in altum proficiat, et congruam prout in hac vita fieri valet soliditatem accipiat, nunquam desistas, nunquam quiescas, donec futurae illius plenitudinis aliquas, ut ita dicam, arrhas obtineas, donec aeternae felicitatis quantulascunque primitias accipias, donec divinae suavitatis dulcedinem praegustare incipias. Ad hujus sane desiderium animare nos voluit, qui dixit: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* (Psal. XXXIII). Propitiatorium ergo tuum nonnihil spissitudinis habere jam credimus, si jam gustasti quoniam dulcis est Dominus. Sed quantumcunque ad hanc gratiam creveris, quantumcunque in ipsa profeceris debes semper modicum reputare, et pro futurae felicitatis magnitudine quasi pro nihilo ducere. Hoc est sane quod Scriptura sancta tacite innuit, quae de propitiatorii nostri altitudine omnino nihil dixit, ac si per taciturnitatem ipsam altius clamet, longeque melius insinuet, quia quidquid mens humana in hac vita duntaxat de internae suavitatis abundantia capere valet, quasi pro nihilo reputari debeat. Tacendo clamat quod omnino indignum ducat de ejus operis nos mensura instruere, ad cujus inchoationem humana infirmitas in hac vita vix potest assurgere.

CAPUT XX. *Quomodo hoc contemplationis genus possit in quinque gradus dividi, et quae pertineant ad primum gradum.*

Sed quoniam primam illam considerationem quae ad longitudinem pertinet in tria distinximus, secundam autem quae ad latitudinem spectat in duo divisimus, possumus totum hoc contemplationis genus in quinque partitiones secare, et per totidem gradus dividere. In primo itaque gradu hujus contemplationis consideramus ea quae pertinent ad animae qualitatem, vel essentiae ipsius proprietatem, quod vita quaedam et perpetua sit, quae nullis poenis, nullis unquam tormentis exstingui possit, quod non solum possit ipsa in perpetuum vivere, sed corpus etiam ad vitam et ad sensum animare, quod nullo sustentamento egeat, quod sine subsidio sempiternae subsistat, quomodo sit per tot corporis membra diffusa, cum sit ipsa simplex, partibusque carens individua essentia, quomodo in toto corpore suo quasi in suo quodam mundo sit, utique ubique tota, quemadmodum Deus invenitur ubique totus in omni creatura sua, quomodo in illo suo mundo sola voluntate omnia movet atque disponit, sicut in hoc mundo Deus solo voluntatis nutu omnia regit, qui eodem voluntatis nutu omnia creavit. Invenies in hoc spectaculo et alia multa consideratione digna, quae nec sine admiratione speculari, nec sine jucunditate possis admirari. Quid tamen mirum si invenimus in spiritu rationali miranda multa atque stupenda, cum sit praecipua Dei creatura, et ad imaginem et similitudinem ipsius facta? Cum enim sit mirabilis Deus in operibus suis, magnus atque laudabilis nimis in omnibus magnalibus suis, ubi tamen, obsecro, apparebunt mirabilia virtutum ejus insignia, quam in imagine sua, quam in similitudine sua? Absque dubio

omnipotentis artificis industria quae ubique mirabilis apparet in ejusmodi opere singulariter eminet.

CAPUT XXI. *De consideratione eorum quae pertinent ad secundum gradum.*

In secundo hujus contemplationis gradu considerantur illa quae ad cognitionem sunt, vel veritatis studio deservire possunt, et quaecunque in augmenta scientiae concurrunt atque conducunt. In hac sane consideratione recte miramur volubilitatem cogitationis, agilitatem imaginationis, ingenii acumen, discretionis examen, capacitatem memoriae, vivacitatem intelligentiae, et circa haec alia quaelibet stupenda et admiratione digna. Quis enim digne pensare, quis sufficienter aestimare valeat, quis in ejus considerationis admiratione non expavescat, si diligenter attendat quae sit illa tam multiplex cogitationis humanae volubilitas, quae sit ejus tam inquieta et infatigabilis velocitas, quae per tam multa, tam varia, et tam infinita discurrit, quae nulla hora, nullo temporis momento quiescit, quae tot spatia locorum, quae tot volumina temporum in tanta festinatione pertransit, qui undique patet tam facilis transitus, tam agilis discursus de summis ad ima, de imis ad summa, de primis ad novissima, de novissimis ad prima. Sed de imaginationis agilitate facultatisque ejus facilitate, quid nos dicturi sumus, vel quid inde digne dicere possumus, quae omnium eorum quae animus suggerit, in tanta velocitate imaginem depingit? Quidquid a foris animus per auditum haurit, quidquid ab intus ex sola cogitatione concipit, totum imaginatio absque mora et omni difficultate seposita per repraesentationem format, et quarumlibet rerum formas sub mira festinatione repraesentat. Quale, quaeso, est tot rerum atque tantarum in momento, in ictu oculi picturas efficere, et iterum easdem eadem facilitate delere, vel alio atque alio modo multiformiter variare? Nonne per imaginationem animus quotidie novum coelum, novam terram cum voluerit creat, et in illo phantastico mundo quasi alius quidam creator quantaslibet ejusmodi generis creaturas omni hora actitat, et pro arbitrio format? Nihilominus autem si ingenii acumen attendimus, quod in illo mirari debeamus, citius invenimus. Vide quam multa, imo pene infinita humano ingenio pervia sunt, quae nullo unquam corporeo sensu attingi possunt. Vide quomodo illud humani ingenii acumen soleat profunda investigare, intima quaeque penetrare, involuta, perplexa, obscura et in tenebris posita, evolvere, enodare, illustrare, et in lucem evocare. Intimos, ut ita dicam, latitantis naturae sinus abditosque recessus vivacitatis suae subtilitate quotidie adit, irrumpit atque pertransit, festinans et anhelans semper in ulteriora penetrare, et altiora conscendere. Attende quot scientiae disciplinas invenerit, quomodo tot artes excuderit, et tunc incipies obstupescere, et ex nimia admiratione deficere. Sic sane si memoriae capacitatem ejusque amplitudinem attendas, invenies absque dubio quod digne mirari debeas. Quantus, quaeso, est ille tam immensae amplitudinis sinus qui tot rerum substantias, tot substantiarum formas, tot genera rerum, tot species generum, tot individua specierum, individuorum vero tot proprietates, tot qualitates, tot quantitates, actiones et passiones, habitus, situs, loca et temporis latitudinis suae ambitu comprehendit, abscondit atque custodit, diuque custodita iterum in medium producit? Cogita, si potes, quae sint illa gazophylacia, quam multa, quam lata, quam ampla, quam profunda, vel alta, quae tot scientiae thesauros et sapientiae gemmas possunt undecunque colligere et inconfuse custodire. Miranda procul dubio memoriae capacitas, sed non minus mirabilis intelligentiae vivacitas. Quam sit autem magna, vel miranda, facile est perpendere et ex praedictis colligere. Quidquid enim sensus attingit, cogitatio parit; quidquid imaginatio format, ingenium investigat, memoria conservat. Horum

omnium notitiam intelligentia capit, et cum libuerit in considerationem admittit, vel in contemplationem adducit.

CAPUT XXII. *De consideratione eorum quae pertinent ad gradum tertium.*

In tertio hujus contemplationis gradu consideramus rationalis animi voluntatem, multiplicemque ejus affectionem. Quis enim digne explicare possit quot alternationis modos momentaneis permutationibus induit, quam multiformiter se alternantium vicissitudinum motibus variare consuevit? Cogitet quisque quibus perturbationibus quotidie animus suus afficitur. Indeque colligat quam multiformiter variatur. Modo se in fiduciam erigit, modo in diffidentiam cadit, nunc per constantiam figitur, nunc subitaneo timore concutitur? Modo eum ira perturbat, modo ingens ira exagitat. Nec illud adeo mirum quod variis qualitatibus diversisque perturbationibus per singula momenta afficitur, sed illud supra modum stupendum quod sub eodem pene momento saepe contrariis affectionibus tangitur. Nunc odio, nunc amore ducitur, modo gaudio, modo moerore distrahitur. Quam saepe videmus inter mira gratulationis nostrae tripudia, quomodo superveniens subitoque emergens tristitiae causa animum vehementer concutit ac dejicit, et omnem illam exsultantis animi solemnitatem subito in moerorem vertit. Nec tamen adeo mirum quod pro diversis rebus animus saepe et subito contrariis se qualitatibus induit, sed illud multo mirabilius quod propter unam eandemque rem contrariis affectibus contrarios affectus superducit. Nam diu multumque dilecta nimio postmodum odio saepe persequimur, et vehementer approbata atque desiderata subito detestamur. Sed ut adhuc amplius mireris, unum eundemque hominis affectum si diligenter attendere velis, circa unam atque eandem rem multiformiter variare videbis. Nam modo de magno fit parvus, modo de parvo fit magnus. Quandoque autem de magno fit major, quandoque de modico fit et adhuc minor. Idem itaque animi affectus circa eandem rem crescit atque decrescit, et modo vehementer intumescit, et modo pene, modo penitus deficit, et post plenum saepe defectum penitus reviviscit. Attende et illud in humano affectu quam sit magnus in magnis, et in sublimibus sublimis, quam sit parvus in parvis, et in vilibus vilis: quam sit, inquam, magnus et sublimis, cum se in altum erexerit; quam sit parvus et vilis cum se in ima dejecerit. Cum se in audaciam erexerit, videbis eum saepe etiam mortem contemnere, et inter summa pericula nil trepidationis habere. Eundem autem ipsum videbis postmodum inter nocturna silentia ad tenuem flatum, ad unius ramusculi motum, seu etiam foliorum lapsum subito trepidare, et animi constantiam perdere. Sed quis omnes humanae affectionis qualitates enumerare? quis omnes variationis ejus modos explicare sufficiat? Pene quot sunt diversitates rerum, tot sunt varietates affectionum. Sicut enim in approbatione rerum diversis diversa sentimus, sic in affectione rerum circa diversa diverso modo afficimur. Secundum iudicium enim approbationis variari solet desiderium affectionis.

CAPUT XXIII. *De consideratione eorum quae pertinent ad gradum quartum.*

In quarto hujus contemplationis gradu virtutem deliberationis contemplamur pariter et admiramur, quomodo tot animi affectiones quotidie in virtutes redigit, in quantum eas et per discretionem disponit, et in bona intentione figit. Cum enim nihil aliud sit virtus quam affectio ordinata, et moderata ex intentione bona, agitur ut sit affectio ordinata, et per discretionem efficitur ut fiat moderata. Debemus autem semper omne deliberationis

nostrae studium circa hoc negotium vehementer impendere, et huic exercitationi tam fortiter quam frequenter insistere, ut omnis nostra affectio ab illicitis transiens per licita discurrat, et ut in licitis etiam desideriis aequitatis modestiam ubique custodiat. Nonne ex virtute deliberationis quotidie agitur, ut affectus mali cohibeantur, minuantur, destruantur? Nonne ex virtute deliberationis assidue efficitur, ut affectus boni nutriantur, promoveantur, solidentur? Vide quomodo quosdam affectus in perpetuum damnat, alios vero in aeternum exaltat, secundum quod ejus officium est deponere potentes de sede, et exaltare humiles. Itaque hunc humiliat, et hunc exaltat suscitans de pulvere egenum, et de stercore erigens pauperem. Nonne illius officium est totam illam internae familiae turbam tot cogitationum, tot affectionum pro arbitrio disponere, et imperantis more suis legibus subjugare, quotidie iudicium et justitiam facere, dominari a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum? Nonne ipsius est carnalia desideria forti castigatione percutere, fluctuantium cogitationum tumultus violenter reprimere, seque quotidie ad spiritalem pugnam accingere, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis? Nonne ipsius est omnes rebelles animi motus, elationumque fastus fortiter premere, hostilemque illum vitiorum exercitum viriliter opprimere, ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis. Debet autem non solum vitia reprimere, verum etiam virtutes excolere, familiam Nabuchodonosor forti animadversione ferire: domum autem David sagaciter disponere et diligenter enutrire. Judicabit itaque in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum. Sed et super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud et corroboret in iudicio et justitia. Quis autem digne describat quae vel quanta sit illa virtutum turba terribilis ut castrorum acies ordinata, ipsius disciplinis instruenda, ipsius ordinatione disponenda? Quales, quaeso, vel quantaee credendae sunt illae virtutum phalanges quae currus Pharaonis et exercitum ejus evertunt, quae Salomonis nostri currum undique cingunt et muniunt? Currus Dei decem millibus multiplex millia laetantium, Dominus in eis in Sina in sancto. Sed si tantis virtutibus pollet in hac etiam vita quaelibet anima perfecta, quanta, quaeso, erit illa virtutum consummatio quam habebit in illa summa futurae plenitudinis gloria? Cogita, si potes, quanta sit illa futurorum bonorum tam corporalium quam spiritualium copia, quaeve sit eorum et quam multiplex differentia, profecto secundum differentiam bonorum erit et differentia affectionum. Neque enim eodem modo afficiemur circa minora, vel majora bona, ubi omnis nostra affectio sicut in omnibus erit ordinata, sic in omnibus absque dubio erit pariter et moderata. Quis tibi, obsecro, erit ille virtutum numerus in tot ordinatis et moderatis animae affectionibus? Si te in hujus considerationis speculam attollere valeas, miror si non credas millia millium ministrare ei, et decies millies centena millium assistere ei. Perpende ergo quale spectaculum sit, quamve jucundum tot animarum sanctarum virtutes quibus interim pollent, vel in futuro pollere habent, in contemplationem adducere, et in ejusmodi admiratione animum suspendere.

CAPUT XXIV. *De consideratione eorum quae pertinent ad gradum quintum.*

In quinto hujus contemplationis gradu, sicut superius jam diximus, aspirantis gratiae qualitatem vel modos cum attentione miramur, et cum admiratione attendimus. Absque dubio quidquid boni in bonorum cordibus agitur, septiformis ille Spiritus per inspirantem gratiam operatur. Ecce unus atque idem Spiritus tot mentibus semper et ubique praesidet, et gratiae suae munera multipliciter impendit. Ecce tot hominum

mentes tot modis informat, et omnium voluntates ad voluntatis suae arbitrium sine aliqua coactione inclinatur, ipso revelante, veritas agnoscitur, ipso inspirante, bonitas amatur. Nam sine cooperante gratia omnino non sufficimus vel ad cognitionem veritatis, vel ad amorem virtutis. Verumtamen quam magnum, quam mirabile illud esse creditur quod quidquid virtutis in nobis operatur, nobis ad meritum imputatur. Et miro quodam incomprehensibilique modo sic nobis suae voluntatis beneplacitum inspirat, ut juste nobis ad meritum reputari debeat quidquid bonitatis ejus in nobis gratia imprimit, vel reformat. Salvo enim humanae voluntatis arbitrio, et omnino absque ulla coactione, quaelibet bona voluntas per inspirantem gratiam in divinae bonitatis complacitum conflatur, et idcirco homini ad retributionem gloriam cumulatur quidquid ex libero mentis consensu in ipsa divinitus agitur. Operatur autem illa studiorum bonorum cooperatrix gratia quaedam in nobis quae sunt ad augmentum debiti, quaedam vero quae sunt ad incrementum meriti, quaedam autem quae videntur esse ad inchoationem praemii. Toties namque servitutis nostrae debitum divina benignitas augetur, et sibi nos magis obnoxios reddit, quoties in nobis scientiae et sapientiae dona accrescit. Haec itaque et quaelibet ejusmodi in augmentum sunt debiti potius quam meriti. Sed quidquid virtutis divina nobis bonitas inspirat, ad merita retributionum accumulatur. Quidquid vero intimae suavitatis, quidquid divinae dulcedinis mentibus nostris divinitus infunditur, ad praemii inchoationem quodammodo spectare videtur. Haec omnia operatur unus atque idem Spiritus. Nam et unctio ejus docet nos de omnibus, et charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, et nihilominus constat esse ab ipso quodlibet gaudium in Spiritu sancto. Vultis autem apertius nosse ad quem fructum soleat Spiritus iste spiritum nostrum fecundare? *Fructus autem spiritus est, ait Apostolus, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas* (Galat. V). O quam multa, o quam magna sunt quae Spiritus iste operatur in nobis, dividens singulis prout vult! *Divisiones enim gratiarum sunt, idem autem Spiritus. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae, alii fides, alii gratia sanctorum, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum* (I Cor. XII), et caetera innumera in hunc modum. Perpende, obsecro, quam sit spectabile, quamve salubre has et hujusmodi divini Spiritus operationes in speculationem adducere, et in earum contemplatione animum suum ad humilitatem et charitatem roborare. Multum enim per omnem modum animus tam ad dilectionem Dei, quam ad despectum sui proficit, cum saepe attendit, cum plene agnoscit, quam per se nihil possit. Quam admiranda, quam amplectenda illius gratia per quam ita operatur in nobis omnia opera nostra, ut sint tam sua quam nostra, dona sua et merita nostra. Superius jam assignavimus quam sint multiplices, vel multiformes, humani cordis affectus. Hos utique ille Domini Spiritus quotidie in electis suis paulatim temperat, et in unam harmoniam conformat, et gratiae suae plectro quasi citharoedo doctissimus hos extendendo, illos relaxando ad concordem quamdam consonantiam coaptat, donec reboet ex his in auribus Domini Sabaoth melodia quaedam melliflua et supra modum dulcis, tanquam citharoedorum multorum citharizantium in citharis suis. Sed si tam mira harmonia et tam multiplex consonantia surgit de corde uno in tanta pluralitate tam multiplicium affectionum, quae, quaeso, vel quanta erit illa supercoelestium animorum consona concordia, concorsque consonantia in tanta multitudine tot millium angelorum, tot animarum sanctarum exsultantium et laudantium viventem in saecula saeculorum. Haec omnia utique agit atque disponit multiformis illa divini gratia Spiritus, qui, ut superius jam dictum est, operatur omnia in omnibus. Si in his ergo quinque hujus contemplationis gradibus exercitatos sensus habemus, si ad ejusmodi speculationes prompti et prae sumus,

profecto propitiatorium nostrum juxta propositum divini documenti modum explevimus.

LIBER QUARTUS

CAPUT PRIMUM. *De quinto et sexto contemplationum generibus.*

Restat adhuc de quinto vel sexto contemplationis genere tractare, quae Moyses in his verbis videtur ex mystica descriptione designare: *Duos quoque cherubin, inquit, aureos et productiles facies ex utraque parte oraculi. Cherubin unus sit in latere uno, et alter in altero. Utrumque latus propitiatorii tegant expandentes alas et operientes oraculum. Respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium* (Exod. XXV). Libet sane huic descriptioni vehementer intendere, et doctrinae nostrae regulam ex proposita similitudine sumere, et juxta descriptionis hujus formulam operis nostri formam, vel modum excudere. Puto enim quia aliquid magnum, aliquid praeclarum in hoc nobis opere proponitur, quod nobis sub tali forma exprimitur, quod tali nomine censetur, quod angelorum formam imitatur: *Duos, inquit, cherubin aureos et productiles facies.* Vere aliquid magnum, vere aliquid praeclarum, aliquid utique supermundanum, et omnino aliquid plus quam humanum esse debuit, quod sub angelica nobis forma repraesentari oportuit. Certe cherubin *plenitudo scientiae* dicitur, et sub talis vocabuli praesagio magnum quiddam secretioris scientiae proponere, vel polliceri videtur. Sed et illud adhuc advertere debemus, quod non quoslibet angelos, sed summos et Deo immediate conjunctos, cherubin vocare solemus. Ad supermundana itaque, imo ad supercoelestia hujusmodi operis forma nos provocat, et ad summorum et divinorum speculationem intelligentiam nostram sub hac propositione invitat.

Constat itaque supra hominem esse, et humanae rationis modum, vel capacitatem excedere, quae ad haec duo novissima contemplationum genera videntur pertinere. Unde oportuit ea ad similitudinis expressionem non tam humana quam angelica effigie repraesentare. Nisi enim humanae ratiocinationis angustias harum speculationum materia excederet, humanae potius quam angelicae similitudinis formam formandi operis exemplum habere oporteret. Oportet ergo nos supra nosmetipsos levare, et ad ea quae supra rationem sunt contemplatione ascendere, si ad angelicae similitudinis instar cupimus intelligentiae nostrae volatum formare. Quaeramus itaque quae sint illa quae supra rationem sunt, quae humanae rationis vim ratiocinationisque nostrae modum transcendunt.

CAPUT II. *Quod rationem humanam excedant, quae ad has novissimas speculationes spectant.*

Sicut quaedam esse constat, quae sunt infra rationem, sic sunt quaedam absque dubio quae constat esse supra rationem. Et inter haec sunt alia quaedam media, quae utique rationi sunt pervia, infra rationem sunt, quae sensu corporeo percipimus. Secundum solam rationem sunt quae ratione investigamus. Supra rationem sunt quae per revelationem discimus, vel sola auctoritate probamus. Candida et nigra, calida et frigida, dulcia et amara sensu corporeo discimus, non ratiocinando probamus. Vera et falsa,

justa et injusta, utilia et inutilia discernimus ratiocinando, non aliquo sensu corporeo. Deum autem in una substantia personaliter trinum, et in tribus personis substantialiter unum, nec ullus sensus corporeus docet, nec aliqua humana ratio plene persuadet. Sed hoc utique alii per revelationem discunt, alii autem sola auctoritate convincunt et credunt.

Infra rationem itaque sunt corporea, supra rationem vero divina. Supra rationem utique est, quod nullus corporeus sensus attingere, nec ulla humana ratio potest penetrare. Supra rationem dicimus, quod veraciter esse credimus, cum tamen illud nec experimento probare, nec intellectu comprehendere possimus. Et quidem circa divina ejusmodi sunt multa, quibus humana ratio facile acquiescit, quibus contradicere nolit, sed pro veris recipit, et rata esse consentit, cum tamen ea nec per experimentum probare, nec per intellectum plene comprehendere possit. Merito ergo ejusmodi quaeque supra rationem esse dicenda sunt, quae capacitatis nostrae exiguitatem incomprehensibilitatis suae magnitudine transcendunt. In his tamen, quae nostra exiguitas comprehendere non valet, angelica celsitudo liberos contemplationis volatus exercet. Ut ergo in nobis angelicae similitudinis formam qualicumque modo possimus excudere, oportet in ejusmodi rerum admiratione animum nostrum jugi celeritate suspendere, et ad sublimes et vere angelicos volatus contemplationis nostrae pennas assuescere.

CAPUT III. *Quod ea quae supra rationem sunt, gemina distributione distingui possunt, et quae cui generi subsunt.*

Duos autem cherubin facere divinitus jubemur, unde in his quae supra rationem sunt, duo contemplationum genera quaerere admonemur. Intendamus itaque in ea quae supra rationem sunt, et inveniemus quia gemina distributione distingui possunt. Ex his enim alia sunt supra rationem, sed non praeter rationem, alia autem sunt et supra rationem et praeter rationem. Praemonere in primis volumus quia in summis et divinis cum aliquid praeter rationem, vel contra rationem esse asserimus, de ratione humana, non de ratione divina, hoc intelligi volumus. Quidquid enim in illa summa et divina essentia esse constiterit, summa et incommutabili ratione subsistit. Quod multa tamen de divina natura indubitanter credimus, de quibus, si rationem consulimus, omnis nostra ratiocinatio repugnat, et omnis humana ratio reclamatur. Quae enim humana ratio habet Filium Patri coaeternum esse, eique per omnia aequalem a quo habet esse, vivere et intelligere? In his ergo quae supra rationem sunt multa in hunc modum inveniri possunt, quae si humana aestimatione pensentur, contra rationem omnino esse videntur. Supra rationem illa esse dicimus quae nullo experimento probare, nulla ratiocinatione ad plenum investigare sufficimus. Praeter rationem autem ea videntur esse quibus et exempla contraire, et argumenta solent contradicere. In illis siquidem et experimenta desunt, et argumenta succumbunt. In istis vero tam exempla quam argumenta contradicunt. Illa saepe et auctoritatibus probamus, et argumentis confirmamus, et similitudinibus persuademus, probata tamen et persuasa nulla nostra intelligentia plene comprehendimus, quia nullo, ut dictum est, experimento, nullo evidenti exemplo ex his quae per experientiam novimus probare sufficienter valemus. Ista autem modo miraculis, modo auctoritatibus persuadentur, modo revelationibus discuntur. Infidelibus etenim saepe persuasa sunt multitudine miraculorum, fidelibus autem quotidie persuadentur auctoritatibus Scripturarum, propheticis vero viris saepe ostensa sunt multiplici varietate divinarum revelationum. Verumtamen ejusmodi sunt ut aliis omnino

(nisi fide mediante) probari non possunt etiam ab his qui ea revelatione didicerint. Ad horum itaque attestationem opus est potius miraculis quam exemplis, auctoritatibus quam argumentationibus, revelatione quam ratiocinatione. Illa autem superiora ejusmodi sunt, ut ad eorum investigationem nulla humana ratio sufficere possit, nisi divinis revelationibus vel authenticis attestationibus adjuta fuerit. Sed fidei menti cum fuerit ejusmodi auxilio subnixae multae undique rationes occurrunt, multa denique argumenta emergunt quae eam in sua investigatione adjuvant, vel in sua inventionem confirmant, vel in sua etiam assertionem sententiam prolatam defendunt. Recte itaque, ut arbitror, ejusmodi dicta sunt esse supra rationem, non tamen praeter rationem. Ista vero posteriora ejusmodi sunt, ut cum fuerint miraculis vel auctoritatibus probata et credita, si super his humanam rationem consulimus ejusque consiliis acquiescere disponimus, totum statim labefactari incipiet quidquid fidei ratio in his prius ratum tenebat. Et omnino in eorum investigatione, discussione, assertionem nihil facit ratio humana nisi fuerit fidei admistione subnixae. Recte ergo quae ejusmodi sunt, ut secundum hominem loquamur, non solum supra rationem, sed etiam praeter rationem esse dicuntur. Prima autem quinto contemplationis generi recte ascribuntur, posteriora vero ad sextum contemplationis genus pertinere videntur.

CAPUT IV. *Quod sint aliena ab omni imaginatione quae pertinent ad haec contemplationum genera.*

Puto autem quia jam nostra expositione non egeat cui hujus operis angelica factura aurea esse debeat. Si aurea et illa proponuntur quae in ratione versantur, et a ratione comprehenduntur, quanto magis illa quae rationem supergrediuntur? Si aurea sunt quae excedunt imaginationem, quanto magis illa quae excedunt rationem? In hac gemina speculatione nihil imaginarium, nihil phantasticum debet occurrere, longe enim omnem corporeae similitudinis proprietatem excedit quidquid spectaculi tibi haec gemina novissimi operis specula proponit. Si enim quartum illud contemplationis genus quaelibet corporea phantasmata soleant semper obnubilare potius quam adjuvare, quanto magis ab his dignioribus, et multo sublimioribus debent longius abesse et penitus non comparere? Cedat itaque imaginatio interim, cedat, penitusque recedat, non est utique in quo hoc opus adjuvare valeat. Quid enim imaginatio possit ubi ratio succumbit? Quid ibi faciat imaginatio ubi nulla est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio? Ubi pars non est minor suo toto, nec totum universalius suo individuo, imo ubi pars toto non minuitur, et totum ex partibus non constituitur, quia simplex est quod universaliter proponitur, et universale quod quasi particulare profertur, ubi totum singula, ubi omnia unum et unum omnia. In his utique et absque dubio succumbit humana ratio, et quid faciat ibi imaginatio? Absque dubio in ejusmodi spectaculo officere potest, adjuvare omnino non potest.

CAPUT V. *Quae sit supereminetia harum novissimarum contemplationum .*

Quanta autem sit harum novissimarum speculationum supereminetia inde facile colligitur, quod omnis earum consideratio atque perspectio circa summa et divina usquequaque versatur. Cogitet ergo qui valet, quantum humana scientia ascenderit, cum ad hos contemplationis gradus sublevari meruerit. Quae enim in primis contemplationis gradibus ad perfectionem inchoatur, in his duobus novissimis ad plenitudinem consummatur. In duobus namque primis erudimur ad scientiam rerum exteriorum et

corporalium. In duobus autem mediis promovemur ad notitiam rerum invisibilium et spiritalium creaturarum. In duobus novissimis sublevamur ad intelligentiam supercoelestium et divinorum. Debemus ergo a novissimis et notissimis incipere; et scientiae nostrae promotionem paulatim sublevare, et per exteriorum notitiam ad invisibilium cognitionem ascendere. Cum enim exteriorum scientiam apprehenderis, et in eorum doctrina exercitatos sensus habueris, debes ad altiora ascendere, et spiritalium creaturarum scientiam comparere. Sed cum in ejusmodi iterum plene pro posse exercitatus fueris, habes adhuc quo altius ascendere possis. Restant adhuc longe supra ista summa atque divina; nitere quantum potes et conare ad illa. Profecto si ad horum speculationem sublevatus fueris ultra haec alia ad quae adhuc ascendere habeas ulterius omnino invenire non poteris. Profecto ultra Deum nihil est, et idcirco scientia altius vel ulterius ascendere non potest. Si ergo cherubin plenitudo scientiae dicitur, vide quam recte illa extrema operis nostri factura cherubin nominatur in qua scientiae omnis summi gradus figuraliter exprimuntur. Certe in Dei notitia quotidie crescere potes, et in hoc sublimitatis volatu quotidie altius altiusque sublimari potes. Sed supra hanc contemplationis speculam aliam adhuc excelsiorem omnino invenire non potes. Aliud namque est in hoc spectaculorum genere huc illucque discurrere scientiamque suam in Dei cognitione dilatare, et aliud est supra haec alia et altiora quaerere velle, cum nullo modo possis invenire. Supra Deum nihil est sed nec esse, vel esse posse, vel cogitari potest. Non est quo scientia altius ascendat, vel altius ascendere valeat. Plenitudo itaque scientiae Deum cognoscere; plenitudo autem hujus scientiae, plenitudo est gloriae, consummatio gratiae, perpetuitas vitae: *Haec est, inquit, vita aeterna; ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (Joan. XVII). Cognoscere itaque eum qui verus est Deus, omnis consummationis est terminus. Ad hujus scientiae plenitudinem hae novissimae speculationes paulatim nos promovent et quandoque sane perducere habent. Hujus plenitudinis perfectio in hac vita inchoatur, sed in futura consummatur. Recte igitur hujus operis figura cherubin dicitur in qua ad omnis scientiae plenitudinem initiamur.

CAPUT VI. *Quod sit arduum, vel difficile in haec novissima contemplationum genera gratiam sibi comparare.*

Sed nunc illud consideremus, quid sibi velit quod haec novissima opera ductilia quidem facere jubemur. Ductile sane feriendo producitur, et crebris ictibus, multaque tusione, ad destinatam formam, paulatim promovetur. Puto ergo quia opus est in hoc opere intima potius compunctione, quam profunda investigatione, suspiriis quam argumentis, crebris potius gemitibus quam copiosis argumentationibus. Scimus autem quia cordis intima nil adeo purgat, mentisque munditiam nil adeo reparat; nihil sic ambiguitatis nebulas detergit, cordisque serenitatem nil melius, nil citius adducit, quam vera animi contritio, quam profunda et intima animae compunctio. Sed quid ait Scriptura? *Beati, inquit, mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. V). Studeat ergo cordis munditiae, qui cupit Deum videre, qui in divinorum contemplationem festinat assurgere. O quanta instantia, o quanta diligentia opus est in ejusmodi artificioso studio, studiosoque artificio, antequam terreni amoris scoriam animus plene detergat, verique amoris incendio consumat, antequam intelligentiae suae aurum ad eam puritatem decoquat, quo ad hujus operis dignitatem, dignum idoneumque reddat! Absque dubio et sine omni contradictione non est leve vel facile humanum animum, angelicam formam induere, et insuper mundanum quemdam et vere plusquam humanum habitum transire,

spirales pennas accipere, et se ad summa levare. O quoties necesse est aurum suum in ignem mittere et iterum extrahere, et nunc in hoc, nunc in illud latius vertere crebrisque ictibus undique tundere, antequam angelicam formam excudat cherubique producat! O quanta prudentia, o quanta providentia in formanda illa operis nostri materia! Hinc divini amoris, hinc divini timoris respectu est temperanda, ne nimio divinae propitiationis respectu animus resolutus in nimiam sui confidentiam liquescat, vel immoderato divinae severitatis intuitu obduratus usque in desperationem paulatim tepescat et de praesumpti operis consummatione penitus diffidat. O quam prudenti circumspectione, o quam frequenti increpatione oportet invigilare, vel insistere, ne ullus mentis excessus vel cogitationis evagatio, discretionis perspicaciam lateat, nec sine redargutione fortique castigatione pertranseat! Sed quis digne describat qua arte, quave sollicitudine opus sit, donec in se coelestium et pennatorum animalium figuram transformet, et humanus animus in eorum se imaginem transfiguret? Certe prius necesse est assuescat in coelestibus cum coelicolis ambulare, et ad terrena negotia exteriorumque curam (nisi pro solo obedientiae debito charitatisve officio) nunquam descendere antequam angelicos illos excessus in ardua divinae incomprehensibilitatis arcana audeat attentare.

CAPUT VII. *Quod frustra homo ad hos theoreticos excessus nititur, nisi divinis revelationibus adjuvetur.*

Hinc ergo, ut arbitror, facile perpenditur quanta superexcellendae praerogativa hujus novissimi operis dignitas praedicta caetera supergreditur, quae supremae illius hierarchiae in angelis archangelicam sublimitatem ex quadam industriae suae aemulatione imitatur. Cogita, obsecro, cujus sit excellentiae illius ordinis in se similitudinem per imitationem trahere, qui summae claritati immediate adhaeret, qui facie ad faciem, et sine speculo, et sine aenigmate videt. Quale, quaeso, est quod intelligentia humana quotidie ad illos supercoelestium animorum theoreticos excessus nititur, et quandoque etiam pro divinae dignationis beneplacito ad illa summae majestatis magnalia contemplanda sublevatur? Ad haec ergo quis idoneus? Quis ad haec opera dignus artifex invenitur, nisi eum divina gratia praeveniat, et subsequatur? Denique aliud est arcam facere atque aliud est cherubin formare. Quid sit arcam compingere, auroque vestire, corona cingere, operculum superducere, et nosse possumus, et quotidiano experimento probamus, nec peregrina sunt a nostris sensibus. Sed cherubin quis vidit, quisve videre possit? Et quomodo illam formam exprimere valeam quam videre non valeo? Puto quia nec Moyses ad illam exprimendam sufficeret, nisi antea et ipse per revelationem didicisset. Unde est illud quod ei dicitur: Vide ut omnia facias sicut tibi in monte monstratum est (Exod. XXVII). Prius itaque Moyses in montem ducitur, prius ei per revelationem ostenditur, antequam nosse valeat quid de ejusmodi operationem percipere debeat. Necesse est itaque ad cor altum ascendere, et per mentis excessum ex Dominica revelatione addiscere quid sit illud ad quod suspirare, vel studere oporteat, et ad qualem sublimitatis habitum animum suum componere, et assuescere debeat. Nam si semel ad lucifluam illam angelicae sublimitationis gloriam admissus fuerit, et ad illud divinorum radiorum spectaculum intrare meruerit, quam intimis desideriiis, quam profundis suspiriis, quam inenarrabilibus gemitibus eum qui ejusmodi est putamus insistere, quam assidua recordatione, quam jucunda admiratione, inspectam claritatem credimus eum retractare, menteque revolvere illam desiderando, illam suspirando, illam contemplando, donec tandem aliquando *in eamdem imaginem*

transformetur *a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu* (II Cor. III). A Domini, inquit, Spiritu, non a suo. Optimus itaque in hoc negotio artificii modus, uti superius jam diximus, suspiriis, gemitibusque insistere, si vult productile facere cherubinque formare. Quid namque aliud est opus suum feriendo producere quam multa cordis contritione de Domini pietate obtinere ad quod quisque non potest per seipsum sufficere? Nemo tamen haec de quibus modo loquimur et praedicta opera idcirco aequipendat, vel parum a se invicem differre credat quod communem materiam habeant et ex auro utraque fiant. Sane si auro pretiosius aliquod metallum inveniri potuisset ex eo nimirum haec angelica forma fieri debuisset. Dignitatis itaque ejus supereminentia quae minus potuit ex materia, plenius commendatur ex forma. Jubemur itaque cherubin producere, et non modo hominum non demum quorumlibet angelorum, sed superexcellens spirituum imagines figurare, ut harum novissimarum speculationum dignitas melius elucescat ex ejusmodi figurativa adumbratione.

CAPUT VIII. *Quod quintum contemplationis genus similitudinum rationem admittit, sextum vero totius similitudinis proprietatem excedit.*

Puto autem illud non esse negligendum, nec sine diligenti consideratione praetereundum, quod de his duobus cherubin Dominica voce praecipitur, cum dicitur: *Cherubin unus sit in latere uno, et alter in altero* (Exod. XXV). Statuendi itaque sunt ex utraque parte oraculi tegentes utrumque latus propitiatorii. Idem autem intelligimus per oraculum quod per propitiatorium.

Quaeramus igitur quae sint ista duo propitiatorii nostri latera, ut consequenter inveniamus quo unus ex cherubin stare habeat ex parte una, et alter ex altera. Sicut superius jam satis ostendimus, per propitiatorium illud contemplationis genus intelligimus quod habetur de spiritibus rationalibus. Credimus autem rationalem creaturam tam angelicam quam humanam ad imaginem et similitudinem Dei creatam, et de homine quidem scriptum est: *Creavit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam, ad imaginem Dei creavit illum* (Gen. I), et pro angelica natura dictum putamus quod alias legimus: *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia et decore in deliciis paradisi Dei fuisti* (Ezech. XXVIII). Ecce quod angelica natura signaculum similitudinis dicta sit etiam pro ea parte quae in veritate non stetit. Propheta tamen David manifeste proclamat, et dicit: *Non est similis tui in diis, Domine* (Psal. LXXXV), et Isaias aperte denuntiat: *Quoniam omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatae sunt* (Isa. XL). Quomodo ergo quasi nihilum et inane, si divinum habent aliquid simile? An forte quod unus dicit, alius contradicit? Absit! Nam ecce apud David lego: *Deus, quis similis erit tibi?* (Psal. LXXXII.) Sed item apud eundem invenio: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Psal. IV). Quid igitur aliud ex tam diversis sententiis colligimus, nisi quod veraciter, et absque dubio Auctori nostro, ex aliquo similes, et ex aliquo dissimiles existimus? Imo quomodo ei in multis homo dissimilis non est, de quo veraciter scriptum est: *Quoniam universa vanitas omnis homo vivens* (Psal. XXXVIII): ecce quomodo dissimilis. *Verumtamen in imagine pertransit homo* (ibid.): ecce quomodo similis. Quis enim est homo ut possit sequi regem factorem suum? Sed nec angelus utique in coelo illam Creatoris sui similitudinem perfecte aemulatur. *Quis similis tui in fortibus, Domine, quis similis tui, magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, et faciens mirabilia?* (Exod. XV.) Vide ergo ne forte illa in quibus similes sumus, pertineant ad latus unum, et illa in quibus dissimiles sumus, pertineant aequae ad latus alterum. Dicatur itaque propitiatorii

nostri, si placet, latus unum, divina in rationabilibus substantiis similitudo, dicatur et alterum in eisdem essentiis Divinitatis summae multiplex dissimilitudo. Videamus ergo quomodo unus de cherubin stet in uno, et alter in altero latere, vel quis in quo debeat stare. Superius jam diximus quod ad unum cherubin pertineat contemplatio eorum quae sunt supra rationem, non tamen praeter rationem. Ad alterum autem eorum contemplatio, quae sunt supra rationem, et videntur esse praeter rationem. Constat autem quod illa prius dicta, reliqua multo sit facilior, et idcirco in usu nostro debet, et solet esse prior. Alia vero quanto est difficilior, tanto utique debet esse posterior. Prior itaque dicatur cherubin primus. Secunda harum contemplationum dicatur cherubin secundus. Hujusmodi ergo cherubin stare debet in latere uno, et alter in altero. Ab uno sane latere cherubin stare videtur, quando in his contemplationis radius figitur, ad quae investiganda, vel confirmanda, qualiscunque similitudinis adaptatio facile accommodatur. Quasi ab altero latere cherubin stat, quando ad illa contemplanda humana intelligentia se elevat, ad quae nulla similitudinis adumbratio se plene coaptat. Ad unum namque latus, ut dictum est, pertinet consideratio similitudinis, quemadmodum et ad alterum consideratio dissimilitudinis. Constat autem illa facilius posse comprehendere, et viciniora, magisque propinqua atque consentanea esse rationi, quae se sinunt ad aliquam similitudinem applicari. Namque caetera quidem tanto ab humana ratione longius recedunt, quanto cujuslibet adjunctae similitudinis rationem transcendunt. Primus itaque cherubin stat in latere similitudinis, secundus autem in latere dissimilitudinis, ut ea quae praeter rationem non sunt, et aliquam similitudinem admittunt, similitudinis latus quasi e vicino tangant, eique per considerationem inhaereant. Similiter et illa quae praeter, vel contra rationem esse videntur, omnemque adhibitae similitudinis proprietatem supergrediuntur, dissimilitudinis latus quasi juxta se habeant, ipsumque e vicino respiciant. Si autem quod dicitur latus unum, et alterum ad dexteram, et sinistram quis referre velit, profecto hujusmodi considerationis similitudo in eandem nos sententiam conducit. Dextra namque nostra operandi gratia saepius solet proferri, et idcirco constat eam frequentius videri. Sinistra vero saepius quam dextera sub vestimentis tegitur, et eo ipso utique rarius videtur. Recte ergo per sinistram occultiora, sicut per dextram congrue satis designantur manifestiora. Primus itaque cherubin quasi a dextris assistit, quia in ea quae rationi omnino aliena non sunt, oculum contemplationis infigit. Secundus autem cherubin quasi a sinistris figitur, qui illa sola maxime contemplatur, quibus omnis humana ratio contraire videtur.

CAPUT IX. *Quomodo per haec duo contemplationum genera temperatur cuiusque amor, et approbatio sui.*

Multum est autem per omnem modum, quod haec duo contemplationum genera nos vel contra mala roborant, vel ad virtutem adjuvant. Unde est quod de eisdem additur, cum subjungitur: *Utrumque latus propitiatorii tegant, expandentes alas, et operientes oraculum* (Exod. XXV). Quando autem aliquid tegimus, duobus id modis maxime facere solemus.

Nam modo in absconsionem, modo ad protectionem, et saepe cum aliquod nobis umbraculum contra solem superponimus, ejus nobis tam calorem quam claritatem temperamus. Si igitur in haec duo contemplationum genera gratiam divinitus accipimus, si secundum acceptam gratiam eis diligenter insistimus, credo quod et ipsa nobis erunt in umbraculum diei ab aestu, et in securitatem, et absconsionem a turbine, et a pluvia. Utinam cum tanto studio et desiderio, in eorum aspectum raperemur, et in eorum

admiratione, cum tanta animi abalienatione, supra nosmetipsos duceremur, ut interim mens nostra seipsam nesciret, dum in ejusmodi cherubin aspectum suspensa stuperet, in tantum ut cum Apostolo dicere auderet: *Sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit* (II Cor. XVIII). Vide quam profunde sub dictionum cherubin alis lateat, qui seipsum interim ignorat. Sed si non potest haec alarum adumbratio mentis respectum in ejusmodi excessus abalienare, debet tamen, quod et semper solet, aureum illum propitiatorii fulgorem obnubilare, et nostris aspectibus temperare. Propitiatorii nostri fulgor absque dubio superducta obumbratione obnubilatur, quando quidquid in nobis lucere videtur, majoris et supereminentioris claritatis comparatione despicitur. Propitiatorii nostri claritatis dignitatem quidem designat spiritalis naturae, superposita autem alarum expansio celsitudinem divinae supereminentiae. Quid ergo mirum, si hujusmodi obumbratione propitiatorii nostri utrumque latus obducitur? Nam quidquid divinum simile, vel divinis dissimile in nobis cernitur, divinorum, uti jam dictum est, comparatione fuscatur. Solet autem, ut diximus, obnubilatio non solum claritatem, verum etiam calorem temperare, et utrumque tolerabiliorem reddere. Et fit saepe (quod omnes novimus) ut in nostra gratia nosmetipsos aestimatione, vel dilectione modum tenere nesciamus. Sed ex divinarum utique rerum assidua contemplatione, profundaque admiratione, in nobis agitur ut utriusque in nobis nimietas vel superfluitas reprimatur. Nullum omnino, nullum, inquam, omnium rationalium spirituum, credo privatum illum propriae excellentiae amorem, vel opinionem ad veram et legitimam aequitatis mensuram posse restringere, nisi qui veraciter seipsum novit in eorum quae diximus comparatione despiciere. Recte ergo dicti cherubin utrumque propitiatorii nostri latus tegere dicuntur, quia in nobis nihil omnino reperitur, quod summis et divinis non sit vel peregrinum in qualitate, vel incomparabile ex quantitate.

Et nota quod quemadmodum arca propitiatorio tegitur, sic et ipsum propitiatorium dictarum alarum expansione tegi jubetur. Absque dubio sicut ex contemplatione spiritalis creaturae ejusque eminentiae obducitur amor et approbatio mundi, sic ex contemplatione creatricis essentiae ejusque supereminentiae temperatur apud unumquemque amor et approbatio sui.

CAPUT X. *Cum quanta animi aviditate debeant, vel soleant spirituales viri his novissimis contemplationum generibus inhiare.*

Sed tunc procul dubio designati cherubin propitiatorii latera sufficienter tegunt, si alas suas sufficienter et indesinenter expandunt. Quid est alas suas continua expansione distendere, nisi omni in loco, omni in tempore, divinae contemplationi inhiare, et ejusmodi studio vel desiderio ubique insistere? Certe aves, cum volare volunt, alas suas expandunt. Sic sane debemus et nos cordis nostri alas per desiderium extendere, et divinae revelationis horam, sub omni hora, imo sub omni momento expectare, ut quacunque hora divinae inspirationis aura mentis nostrae nubila deterserit, verique solis radios, remota omni caliginis nube detexerit, excussis statim contemplationis suae alis, mens se ad alta elevet, et avolet, et fixis obtutibus in illud aeternitatis lumen, quod desuper radiat in aquilae volantis impetu, omnia mundanae volubilitatis nubila transvolet atque transcendat. Illum sane dixerim hoc Dominicum praeceptum vel documentum implere, et quasi expansis alis erectum stare, qui post acceptam gratiam in haec novissima contemplationum genera semper studet se quantum in ipso est ad hujusmodi volatus promptum et paratum exhibere, ut cum tempus beneplaciti divini advenerit, et aura aspirantis gratiae afflaverit, idoneus possit inveniri, qui ad illud

divinorum secretorum spectaculum debeat admitti. Debemus autem non solum ad hoc quod in hac vita habere possumus, verum etiam ad illud divinae contemplationis spectaculum, quod in futura vita speramus, animos nostros suspendere, et in ejusmodi expectatione vehementi desiderio anhelare. Ad hoc siquidem nobis datur hujuscemodi gratia, ad hoc, inquam, infunditur aeternorum intelligentia, ut sciamus quid indefessi debeamus per studium quaerere, vel per desiderium suspirare. Alioquin frustra in nobis divinae cognitionis abundantia crescit, nisi divinae in nobis dilectionis flammam augeat. Debet itaque in nobis crescere semper, et ex cognitione dilectio, et nihilominus ex dilectione cognitio, et mutuis incrementis, mutua incrementa ministrare debent, et alternis augmentis alterna augmenta accrescere habent. Debet ergo anima perfecta et assidue summorum contemplationi dedita omni hora peregrinationis suae terminum ergastulique hujus egressum cum summo desiderio exspectare, quod id, quod interim videt per speculum et in aenigmate, mereatur facie ad faciem videre. Hinc est quod Abraham in ostio tabernaculi sui sedebat (Gen. XVIII). Hinc est quod Elias in speluncae suae ostio stabat (III Reg. XIX), uterque ad egressum paratus, uterque in Domini adventum suspensus. Unum utique uterque praestolabatur, unus in spelunca, alter in tabernaculo, uterque tamen in ostio, sed unus stando, alter vero sedendo. Animadvertis, ut arbitror, quia vitae hujus molestiam unus miseriam, alter militiam reputat, et eadem temporis peregrinationem, hic carcerem, ille expeditionem judicat. Sunt qui seipsos quasi in spelunca vident, et carnem suam pro ergastulo habent, dum vitae hujus molestiam moleste sustinent. Alii de corpore suo quasi tabernaculum faciunt, et ad Domini sui militiam accingunt, et patienter tolerant quod vivunt, ut Domini lucris deserviant. Alius itaque impatienter, alius patienter vivit, dum unus sibi metuit, alter Dominicis lucris intendit. Alius ergo stans multumque laborans, alius autem sedens, laboremque pene non sentiens, penitusque non reputans, Dominicum adventum praestolatur, et uterque in ostio et quasi in ipso exitu invenitur. Ut ergo de his interim taceamus qui libenter vivunt et in tabernaculi, ne dicam palatii, sui intimis delectabiliter jacentes requiescunt, uterque illorum Domini adventum metuit, et is qui in ostio sedens, militiaeque suae molestiam patienter sustinens ad Domini occursum suspensus anhelebat, et ille qui in ostio stans visitationisque suae horam praestolans sub expectationis suae desiderio pene impatienter laborabat. Vultis audire quam invitus vivebat qui in speluncae suae ostio stabat? *Tolle a me*, inquit, *Domine, animam meam, neque enim melior sum quam patres mei* qui in idipsum sic suspensus stetit? An forte sub Dominica praesentia imperfectum suum perfectius agnovit et imperfectionem suam videri erubuit? Videre tamen voluisti qui videri timuisti. O quam multi sunt qui jam se paratos credunt, et tamen sub ipso visitationis suae articulo illic trepidant timore, ubi antea non erat timor, et exitum quem prius anxie requirebant jam fieri formidant!

CAPUT XI. *Quomodo post multam desiderii sui fatigationem alii soleant, alii non soleant ex visitante gratia super semetipsos levari .*

Ecce qui stando praestolatur, nec ostium exiisse, nec Domino occurrisse legitur. De spelunca tamen, sed velata facie, prospexit, vocemque transeuntis in transitu audivit, et qui jam ad requiem suspiraverat quid adhuc eum facere oporteat ex Domini revelatione cognovit. Alius autem ad Domini adventum de tabernaculo prosilivit, et revelata facie adveniendi occurrit, introducit, pascit et pro desiderii voto Dominicam promissionem accipit; Sabaoth quaestionibus pulsat, futurorumque praescientiam accipiens, in illud divinorum judiciorum secretarium intrat. Quid autem est de habitaculo suo in Domini

transitum attendere, nisi ex his quae circa se divinitus geruntur, divinae dispositionis moderamen cooperationisque ejus gratiam subtiliter intelligere? Dum eum spiritum vehementem commotio, commotionem ignis, ignem sibilus aerae levis sequitur, transeuntis Domini praesentia deprehenditur, quia dum mens magnis mirisque quibusdam perturbationibus subito saepe sentit se totam concuti, et modo nimio tremore dejici, modo nimio dolore excoqui, vel pudore confundi, et iterum praeter spem et aestimationem ad magnam animi tranquillitatem seu etiam securitatem componi, velit nolit, visitantis gratiae operationem perpendit et divinitus haec actitari luce clarius agnoscit. Deum autem praesentem sed quasi transeuntem habemus, dum luminis illius contemplationi diutius inhaerere necdum sufficimus. Admonentis autem Domini, seu etiam instrumenti vocem audire est, quae sit voluntas ejus bona beneplacens atque perfecta ex ejus inspiratione cognoscere. Sed ille quasi de tabernaculo in advenientis Domini occursum egreditur, egressus autem quasi facie ad faciem intuetur, qui per mentis excessum extra semetipsum ductus, summae sapientiae lumen sine aliquo involucro, figurarumve adumbratione, denique non per speculum et in aenigmate, sed in simplici, ut sic dicam, veritate contemplatur. Exterius visum introrsum trahit quando in quod per excessum vidit multa retractatione, vehementique discussione, capabile, seu etiam comprehensibile sibi efficit, et tum rationum attestazione, tum similitudinum adaptatione, ad communem intelligentiam deducit. Tunc vero vitulus mactatur, unde Dominus pascatur, quando mens hominis his promotionis gradibus roborata, aliquid de propriae voluntatis beneplacito abscindit, quod prius libenter fovit atque custodivit, quando id de propriis studiis, vel usibus amputat, unde divinae contemplationi perfectius inhaerere, vel divinae propitiationi altius placere se sperat. Dominum pasimus quando virtutum nostrarum victimis, ampliatioque arctioris vitae proposito, charitatis ejus in nos benevolentiam nutrimus, et accrescimus: *Ecce, inquit, pulso ad ostium; si quis aperuerit mihi, intrabo ad ipsum, et coenabo cum illo* (Apoc. III). Cum Domino sane apud nosmetipsos comedimus, quando id ejus obsequio libenter impendimus, et in eo ejus beneplacito deservimus, unde illius in nos benevolentiam, unde nostram in ipsum fiduciam augeamus. Ex hac fiduciae accumulatione agitur, ut ad diu cupitam, multumque desideratam gratiam mens praeter spem, et supra aestimationem subito animetur.

Egredientem vero Dominum prosequimur, quando praeceptae divinitus intelligentiae diligenter insistentes, per id, quo de cognita divinitatis luce miramur, ad altiora contemplanda supra nosmetipsos levamur, et revelantis gratiae vestigiis inhaerentes pereuntem Dominum comitamur. Post egressum autem cum stante Domino stare, est in illo celsitudinis statu revelatae luci per contemplationem diutius inhaerere. Stanti Domino assistit, qui totum humanae mutabilitatis lubricum, ambiguitatisque incertum, alta mentis sublevatione transcendit, et in illo aeternitatis lumine defixus, inspectae imaginis in se similitudinem trahit: *Nos, inquit Apostolus, omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu* (I Cor. III). In hac mentis sublevatione humana intelligentia, saepe illam divinatorum judiciorum abyssum ingreditur, et ad futurorum etiam, uti jam dictum est, praescientiam eruditur.

CAPUT XII. *Quod ea quae per excessum mentis solent videri, alia possunt, alia omnino non possunt ad communem intelligentiam inclinari.*

Notandum itaque quod modo extra positi visum Dominum introrsum trahimus, modo

intus positi cum exeunte eximus. Nam hoc quod de Domini claritate per mentis excessum cognoscitur, quandoque etiam post modum a sobria mente comprehenditur, et saepe ex eo quod apud nosmetipsos sobrii rimamur, prae admirationis magnitudine in mentis alienationem abducimur. Item et illud notandum quia extra positi visum Dominum modo introducimus, modo non introducimus. Nam et Abraham ad secundam egressionem Dominum reduxisse non legimus. Quaedam namque ejusmodi sunt, quae humanam intelligentiam excedunt, et humana ratione investigari non possunt, et tamen, uti superius jam dictum est, praeter rationem non sunt. Cum igitur ejusmodi quaelibet per mentis excessum discimus, cognitam exterius visionem quasi nobiscum reportamus, si consona ratione ea ipsa postmodum deprehendimus, quae prius per revelationem dicimus. Sed illa quae et supra rationem et praeter rationem esse videntur, quando per revelationem et quasi in extasi discuntur, quia eorum rationem postmodum ad nos reversi nulla humana aestimatione comprehendere, vel assignare sufficimus, cognitam visionem quasi extrinsecus relinquimus cujus tantummodo velut memoriam quamdam retinemus. Quid enim ait Scriptura? *Abiit, inquit, Dominus, postquam cessavit loqui ad Abraham, et ille reversus est in locum suum* (Gen. XVIII). Dominus recedit, et Abraham revertitur, quando subtracta revelationis gratia, intellectualis sensus ad communem statum revocatur. Ad primam itaque egressionem Abraham illum quem vidit multa fatigatione ad se intrare compulit. Ad secundam autem egressionem post diutinam visionem, longamque confabulationem omnino non reduxit. Exterius visum nobiscum introducimus cum theophaniam raptim perceptam ad communem intelligentiam ratiocinando postmodum paululum inclinamus. Exterius visus minime introducitur, quando theorica revelatio quanto magis juxta humanam rationem discutitur, eo amplius omni humanae opinioni adversari videtur. In ejusmodi enim speculatione antequam animus ad consueta redeat, Dominus abit, longiusque recedit, et incomprehensibilitatis suae magnitudinem visionis elongatione ostendit. Haec itaque duo rerum genera quae in hac gemina visione ex Dominica revelatione cognoscuntur, ad praedictos illos duos cherubin spectare videntur.

Haec sane illa et digna satis materia unde excudenda est angelica forma, pennataque animalia. Ex hac nobis materia cherubin formamus, quando fidei nostrae arcana quae vel ipsi per revelationem didicimus, vel a theologis viris accepimus, assuescimus in contemplationem adducere, et in eorum admiratione animum nostrum suspendere, et pascere, humiliare, et in divinorum desiderium acriter inflammare. Debemus itaque, juxta Abrahae et Eliae exemplum, in ipso habitationis nostrae exitu et velut in ostio Dominicum adventum exspectare. Debemus, juxta divinum documentum, cherubin nostrorum alas expandere, et in revelantis gratiae occursum rapidis desideriorum passibus festinare.

CAPUT XIII. *Quod omni hora anima sancta et contemplativa ad susceptionem gratiae debeat esse parata.*

Semper debet anima sancta et veri sponsi amica ad dilecti sui adventum summo cum desiderio inhiare, parata semper et vocanti occurrere, et pulsanti aperire. Debet, inquam, semper in hoc sollicita esse et parata inveniri, ne subito et inopinate adveniens eam minus comptam, minus ornatam inveniat vel diu exclausus diutinae praestolationis ullam molestiam sustineat. Molesta satis verba aestuantique desiderio multum onerosa. *Manda, remanda, manda, remanda; exspecta, reexspecta, exspecta, reexspecta; modicum ibi, modicum ibi* (Isa. XXVIII), verba sunt sane animae pigrae, animae

tepidae, minus circumspectae et nimis ingratae, Quid enim dicit hujusmodi anima et in suis sordibus inventa, cum se dolet inopinato diligentis adventu praeveniri, et erubescit se minus compositam, minus ornatam inveniri? Certe, inquit, adventum tuum praescire debuissem ut te solemniter susciperem, et ea qua deberem alacritate tibi occurrerem. De caetero ergo mihi adventum tuum praenuntia, et nuntio praeunte adventus tui horam praemanda. Nuntius itaque intercurrat, qui me quid me facere velis edoceat. Nuntius, inquam, inter nos medius discurrat qui me de singulis instruat, doceat me non solum super statu meo, sed etiam de statu tuo. Doceat quomodo apud te sit, vel quid tibi de me placuerit. Manda itaque atque remanda, nuntia atque renuntia. Non decet amantes mutua studia, mutua in alterutrum desideria nescire, nec sufficit aestuanti animo ardenti desiderio semel audire. Obsecro ergo, manda, remanda, manda, remanda. Forte multum amat, multum aestuat quae sic instat, quae tam importune internuntia quaerit. Videamus ergo quid faciat. Ecce juxta verbum suum nuntiis saepe missis, saepe remissis, tandem aliquando nuntios suos subsequitur, ut cupitis amplexibus perfruatur, et mutua dilectione foveatur. Ecce jam prae foribus stat, ecce jam ad ostium pulsat. Ecce vox dilecti tui pulsantis: *Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, cincinni mei guttis noctium* (Cant. V). Quid, obsecro; quid, inquam, profuit, quod nuntios praemisit, qui ostium clausum reperit? Ad vocem vero dilecti, cur saltem non statim prosilis, aperis, introducis, et in amplexu ruis? *Exspoliavi me, inquit, tunica mea, quomodo induar illa? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* (Ibid.) Exspectet tamen modicum, si vult, ut suscipiam illum; pulsat et introitum postulat, et dicis: Exspecta; ecce iterum pulsat, et dicis: Reexspecta. Et quid, inquis, est magnum, si exspectat modicum? O quantum timeo ne istud modicum protrahas in longum, donec transeat et declinet, diu multumque fatigatus discedat. Ostendit hoc illa vox tua, et nimis sera querela: *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat, atque transierat* (ibid.). Sed ecce iterum rediens, priorisque contemptus injuriam non reputans, stat post parietem, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Audi vocantem, quae voluisti suscipere pulsantem. En dilectus tuus loquitur tibi: *Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni* (Cant. II). Cur non statim exsilis, occurris, apprehendis et oscula jungis? Quid adhuc dicis: Exspecta? Ecce adhuc exspectat, ecce iterum vocat: *Surge, amica mea, sponsa mea, et veni in foraminibus petrae, et in cavernis maceriae* (ibid.). Quid tu? Reexspecta adhuc modicum. O anima ingrata, o viscera dura, usquequo affligis amicum tuum, usquequo fatigas dilectum tuum? Pulsat, et non vis aperire; vocat, et non vis exire. Pulsat semel et iterum, et tu eum exspectare, tu eum reexspectare jubes modicum, et modicum. Vocat semel, vocat iterum, tu nihilominus eum exspectare et reexspectare cogis, modicum et modicum. Modicum in uno loco, et modicum in alio, modicum ibi. Cogitur itaque dilectus tuus facere saepe, et multum, quod tu dicis modicum et modicum. Nam modicum et modicum protrahis in longum, et longum, et in hunc modum fraudas amicum tuum, et fatigas dilectum tuum. O quanto satius, o quanto rectius foret, ut prae foribus observares, ut cum Abraham vel Elia dilectoris tui adventum exspectares, adveniendi occurreres, et cum exsultatione susciperes. Deberes sane sicuti dilecti tui columba in foraminibus petrae, in cavernis maceriae suspensis alis, colloque protenso foras prospicere, et unci tui adventum cum columbino quodam cantu et gemitu quaerere et exspectare. Sed forte adhuc nostri cherubin alas non habent, vel si habent, expansas nondum habent. Nondum fortassis opus nostrum ad plenum formavimus, necdum formam illam angelicam ex integro, juxta Dominicam sententiam, consummavimus.

CAPUT XIV. *Quam sit paucorum, ad susceptionem gratiae animum semper habere paratum.*

Taceo de illis qui foris sunt, qui spiritualem dilectionem, necdum scire potuerunt, qui Domini mandata ex doctorum quotidie dictis, vel scriptis audiunt, nec tamen acquiescunt, quotidie peccantes, quotidie poenitentiae tempora dari sibi postulantes. Ex quibus dum quidam verba vitae libenter audiunt, quid aliud per studium, quam manda, remanda dicunt? Et dum quotidie peccatis peccata accumulunt, quid aliud, quam exspecta, reexspecta per desiderium clamant, quotidie spatium poenitentiae postulantes, et respiscendi tempus quotidie proponentes, quotidie prolongantes? Certe ad satiandum desiderium suum totum hujus vitae spatium carnali menti videtur permodicum. Et dum ejusmodi anima modo in altera, multa tempora expendit, totumque tamen velut momentaneum reputat, quid, quaeso, aliud in divinae patientiae aure, quam modicum ibi, modicum ibi resonat? Sed de his interim tacentes, quid de nobis, obsecro, dicturi sumus, qui habitum religionis suscepimus, qui spiritualibus exercitiis mancipati sumus, qui divinae dilectionis assidue quasdam velut arrhas accipimus? Maxime tamen nos quid, quaeso, dicemus, qui nil aliud injuncti officii habemus nisi legere, psallere et orare, meditari, speculari et contemplari, vacare et videre quam suavis est Dominus? Nunquidnam nos non pudebit eadem dicere, et dilectum nostrum in hujusmodi verbis fatigare? *Manda, remanda; manda, remanda; exspecta, reexspecta, exspecta, reexspecta; modicum ibi, modicum ibi* (Isa. XXVIII). Quotidie, ni fallor, vos qui lectioni vel meditationi insistitis ejus nuntios suscipitis, mandata cognoscitis. Quoties ex abditis Scripturarum recessibus novos intellectus eruimus, quid aliud quam quosdam dilecti nostri nuntios excipimus? Huic sane negotio subservit omnis sacra lectio, sagaxque meditatio. Alii itaque legentibus, alii meditantibus divinorum secretorum internuntii occurrunt, qui dilecti nostri ad nos mandata perferant, et de singulis instruant. Et saepe fit ut una eademque Scriptura, dum multipliciter exponitur, multa nobis in unum loquatur, moraliter nos docens quid dilectus noster facere nos velit, allegoriter admonens quid pro nobis per semetipsum fecerit, anagogice proponens quid adhuc de nobis facere disponit. In hunc itaque modum nobis saepe mandat et remandat, et quasi per unum nuntium multa nobis denuntiat. Saepe unum idemque mandatum sub variis aenigmatibus et figuris proponitur, ut mentibus altius imprimatur. Et dum idem nobis multis modis et multoties dicitur, quid aliud quam idem saepe mandari et remandari videtur, et quam multi sunt qui hujusmodi nuntios quotidie accipiunt. De pristino tamen tepore vel negligentia parum, aut penitus nihil corrigere volunt. Sitiunt sane unde possint gloriari, non autem aedificari. Scientiam quidem non sanctitatem affectant, et non tam sancti quam scioli esse desiderant. Dum igitur quotidianis nisibus novos sensus, novos intellectus quaerunt, quid aliud quam manda, remanda; manda, remanda, per affectum vel studium clamitant? Hujusmodi nuntios quotidie excipimus, et aliis aliisque saepe supervenientibus, alios aliosque adhuc quotidie importune exigimus, et in auribus Domini Sabaoth fortiter inelamamus: *Manda, remanda; manda, remanda*. Sed quanto magis copia dictorum nuntiorum abundat, tanto sane acerbius, tanto molestius propria nos conscientia accusat et cruciat. Hinc fit saepe ut vitam nostram corrigere disponamus, semper tamen differamus. Et dum hoc fieri in futuro proponimus, fit ut illud futurum semper sit futurum, imo fortassis nunquam futurum. Saepe autem aliquod certum futurum determinatur quo corrigatur vita nostra, et dicitur interim dilecto nostro exspecta, et cum futurum illud in praesens vertitur, item in aliud futurum transfertur, et

dicitur reexpecta. Quam multi saepe proponunt fortiterque apud se statuunt, ut si ex alienis affectibus, quibus interim implicantur, semel detur se posse explicare, nunquam amplius in eadem velle recidere, et interim, modicum illud se postulant expectari, et cum eosdem forte affectus amiserint, potius quam absciderint, vehementer satagunt resarcire quod perdidierunt, et item adhuc modicum se volunt, et petunt reexpectari. Sane hoc dicunt, modicum et modicum. Quidquid namque non satiat desiderium, quantumcunque sit, affectui videtur parum. Modicum itaque et modicum se expectari et reexpectari petunt qui ejusmodi sunt. Modicum ibi, et modicum ibi, modicum et modicum saepe sub affectu uno, tempore tamen alio et alio, ibi et ibi sub affectu uno, et altero, et tempore tamen uno. Et in his omnibus dilecto nostro cantamus canticum odiosum: *Expecta, reexpecta; expecta, reexpecta; modicum ibi, modicum ibi*. Quando putas ejusmodi anima pigra et tepida poterit ductile illud opus formare et angelicam formam excudere, praesertim cum opus sit in hoc opere alarum expansione, urgente in idipsum Dominica utique jussione, in tantum ut nunquam in hujusmodi studio liceat desideriorum nostrorum pennas ab intentionis elevatione deponere?

CAPUT XV. *Quod sit arduum, vel difficile, cuius perfectae animae seipsam ad semetipsam totam colligere, et in solo Divinitatis desiderio requiescere.*

Non dicam annua, non dicam menstrua vel diurna, sed permodica admodum morula impatienti desiderio satis est molesta. Spes siquidem quae differtur, affligit animum. Debent itaque veri amici dilecta, et veri dilecti amica, ut superius jam dictum est, prompta semper, et parata esse, et pulsantem amicum absque ulla dilationis injuria suscipere, et vocanti cum omni alacritate occurrere. Scimus autem quia singularis amor consortem non recipit, socium non admittit. Vide ergo ne tunc primum incipias perstreptentium turbas ejicere velle, cum jam ipse coeperit ad ostium pulsare. Alioquin quid jam eris dictura, cum apud te tunc temporis fuerit ejusmodi turba inventa; quid, inquam, eris dictura, nisi expecta, reexpecta? Expectandum sane, itemque reexpectandum ad ejiciendum turbam extraneorum, ad ejiciendum familiam tuorum. Omnes cogitatus, tam vani quam noxii, extranei judicandi sunt, qui nulli nostrae utilitati deserviunt. Illos vero quasi domesticos, vel famulantes habemus, quos nostris usibus, vel utilitatibus implicamus. Quoniam vero singularis amor solitudinem amat, solitarium locum requirit, totam hujusmodi turbam nec solummodo cogitationum, verum etiam affectionum, oportet ejicere, ut dilecti nostri amplexibus, quanto liberius, tanto jucundius liceat vinhaerere. Quanta, quaeso, in hujusmodi expectatione mora, quotiesve repetendum, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi? Modicum in uno loco, modicum in alio. Modicum in horto, modicum in vestibulo, modicum in thalamo, donec tandem aliquando post multam expectationem, post multam fatigationem cubiculum introeat, et intimum atque secretissimum locum obtineat. Modicum in horto, dum tumultuantium turba digeritur; modicum in vestibulo, dum thalamus adornatur; modicum in thalamo, dum lectulus sternitur. Et cogitur dilectus omnibus his locis expectare modicum et modicum, modicum ibi et modicum ibi. Ex hortulo auditur, in vestibulo videtur, in thalamo deosculatur, in cubiculo amplexatur. Auditur per memoriam, videtur per intelligentiam, deosculatur per affectum, amplectitur per applausum. Auditur per recordationem, videtur per admirationem, deosculatur per dilectionem, amplexatur per delectationem. Vel si hoc melius placet, auditur per revelationem, videtur per contemplationem, deosculatur per devotionem, astringitur ad dulcedinis suae infusionem. Auditur per revelationem, donec voce ejus paulatim

invalescente, tota perstreptentium tumultuatio sopiatur, solaque ipsius vox audiatur, donec omnis illa tandem tumultuantium turba dispareat solusque cum sola remaneat, et solum sola per contemplationem aspiciat. Videtur per contemplationem, donec ad insolitae visionis aspectum pulchritudinisque admirationem paulatim anima incalescat, magis magisque inardescat, et tandem aliquando tota incandescat donec ad veram puritatem, internamque pulchritudinem tota reformetur, et ille internae habitationis thalamus purpura, et bysso hyacintho coccoque bis tincto undique perornetur, donec tandem aliquando thalamo ornato, et introducto dilecto, fiducia jam invalescente desiderioque perurgente, cum se ulterius jam cohibere non valeat, subito in oscula ruat, et impressis labiis intimae devotionis oscula figat. Per devotionem saepe et multiformiter deosculatur, dum interim cubiculum sternitur donec intimus animae sinus ad summam pacem et tranquillitatem componatur, donec tandem, dilecto inter ubera collocato, ad ineffabilem quamdam divinae dulcedinis infusionem tota in illius desiderium liquescat, et spiritus ille qui Domino adhaeret unus spiritus fiat. Puto quia experta tanta dulcedine, et tam intima suavitate, de caetero jam non possit anima illa pulsante dilecto aliquas moras innectere, vel ulla exspectatione fatigare, nec ulterius pro hac parte dictura sit exspecta, reexspecta, praesertim cum sibi ipsi omnis mora nimis longa et exspectatio videatur onerosa. Deinceps, ut arbitror, cum Abraham patriarcha, seu etiam Elia propheta, ad habitationis suae introitum libenter observabit, ut ad dilecti sui susceptionem semper parata sit. Sub hoc tempore, ut arbitror, illud opus nostrum ductile incipit non mediocriter proficere et consummationi appropinquare, eo quod illi nostri cherubin incipiant alas suas jam latius extendere, et sese jam quasi ad volatum omni hora suspendere.

CAPUT XVI. *Quum sit pene impossibile cuivis animae seipsam extra semetipsam totam effundere, et supra semetipsam ire.*

Sed quamvis jam prompta sit tunc temporis ejusmodi anima advenientem suscipere, nescio si et aequae parata et expedita sit vocanti occurrere. Timeo ne adhuc pro hac parte dilecto suo omnino sit dictura: Exspecta, reexspecta; exspecta, reexspecta; modicum ibi, et modicum ibi. Puto enim non esse ejusdem facilitatis suscipere venientem et sequi vocantem. Aliud est cum ipso introire, atque aliud est ad ipsum exire. Ibi anima ad seipsam revertitur et cum dilecto suo usque ad intima cordis sui penetralia ingreditur. Hic extra semetipsam ducitur, et ad sublimia contemplanda sublevatur. Quid namque est ejus introire, nisi se totam in seipsam colligere? Quid vero est ejus exire, nisi seipsam extra semetipsam totam effundere? Nihil itaque aliud est animam cum dilecto suo in cubiculum ingredi, et solam cum solo morari, dulcedineque profrui, nisi exteriorum omnium oblivisci, et in ejus dilectione summe et intime delectari. Se solam cum dilecto videt, quando exteriorum omnium oblita ex propria consideratione in dilecti sui dilectionem desiderium suum perurget, et ex his quae in intimis suis considerat animum suum in ejusmodi affectum inflammat, et tam ex bonorum quam ex malorum suorum consideratione in gratiarum actionem assurgit, et hinc pro impensa gratia, hinc pro indulta venia intimae devotionis victimas persolvit. Usque in intimum dilectus perducitur et in optimo collocatur quando ex intimo affectu et super omnia diligitur. Cogita quid sit quod in vita tua ardentius dilexisti, anxius concupisti, quod te jucundius afficiebat caeterisque omnibus profundius delectabat. Considera ergo si eandem affectionis violentiam, delectationisque abundantiam sentis, quando in summi dilectoris desiderium inardescis, quando in ejus dilectione requiescis. Cui dubium sit quod

intimum illum affectionis tuae sinum necdum teneat, si intimae dilectionis aculeus animam tuam in divinis affectibus minus penetrat, tepidius exagitat quam in alienis affectibus aliquando penetrare vel exagitare solebat? Sed si tantam prorsus vel forte validiorem dilectionis, vel delectationis violentiam in intimis tuis circa divina perspexeris, quam alias unquam expertus fueris, vide adhuc si forte aliud aliquid in quo delectari vel consolari possis. Certe quoad possumus ex aliena qualicunque re consolationem, vel jucunditatem concipere, nondum audeo dicere dilectum nostrum intimum ardentissimi amoris sinum tenere. Satage, festina trahere eum adhuc ad interiora et secretiora cordis tui penetralia, quaecunque es adhuc ejusmodi anima. Quis enim neget intimum illud cordis humani penetrale tales recessus habere, seu etiam obtinere posse, in quibus summi et singularis amoris violentia cum aliquid per affectum infixit, aliena omnino delectatione avelli non possit? Certe si alienam aliquam consolationem quaeris vel recipis, Deum tuum quamvis fortassis summe, nondum tamen singulariter diligis. Nondum ergo in intimum perducitur, nondum in optimo collocatur. Si ergo non satagis introducere eum ad intima tua, quomodo te credam velle, vel posse sequi eum ad sublimia sua? Certum ergo signum tibi sit, quaecunque es, anima, quod dilectum tuum minus diligis, vel ab illo minus diligeris, si ad theoreticos illos excessus nondum vocari, vel vocantem sequi nondum merueris. Quomodo enim perfecte diligis vel diligeris, si in summorum desiderio ad superna non raperis et in anagogicos illos conatus mentis alienatione non transis? Vis nosse quia sublimitas divinarum revelationum sit manifestum divinae dilectionis indicium? *Jam non dicam*, inquit, *vos servos, sed amicos; quia omnia nota feci vobis quae audivi a Patre meo* (Joan. XV) Attende et illud quia ex magnitudine divinae dilectionis pendet modus divinae revelationis: *Comedite*, inquit, *amici, et bibite, et inebriamini, charissimi* (Cant. V). Ecce qui amici et chari sunt comedunt, qui vero charissimi bibunt imo non solum potantur, sed etiam inebriantur. Certe qui comedunt dum sumptum cibum masticant, non sine mora, vel qualicunque labore, illud in quo delectantur trajiciunt. Qui vero bibunt, cum summa velocitate vel facilitate illud quod sitiunt traducunt. Nunquid ergo non illi tibi videntur comedere qui cum multo studio et longa meditatione vix possunt ad veritatis delicias pertingere? Bibunt autem quodammodo qui ex divinis revelationibus summa cum facilitate et jucunditate hauriunt quod de intima veritatis suavitate ardentem concupiscunt.

Chari ergo comedunt, sed charissimi bibunt, quia secundum mensuram dilectionis dispensatur et modus manifestationis. Ebrietas autem mentis alienationem efficit, et supernae quidem revelationis infusio eos duntaxat qui charissimi sunt in mentis excessum abducit. Talem Propheta ebrietatem designare voluit, cum dixit: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos* (Psal. XXXV). Si igitur concupiscimus hac ebrietate madere, et hoc mentis theoreticos excessus frequentare, satagamus Deum nostrum intime et summe diligere, et omni hora in divinae contemplationis gaudium summo desiderio anhelare, et hoc erit nostros cherubin expansas alas habere. Ecce jam quanto labore sudavimus, ecce quam multa in idipsum circumlocutione usi sumus, ut cherubin nostri alas suas sufficienter expanderent, et propitiatorio nostro quale oportet obumbraculum obtenderent.

CAPUT XVII. *De his quae specialiter pertinent ad quintum genus contemplationis.*

Restat modo et illud quaerere, cur se debeant dicti cherubin mutuo respicere, et in respiciendo vultum in propitiatorium vertere: *Respiciant se*, inquit, *mutuo versis*

vultibus in propitiatorium (Exod. XXV). Diximus autem superius quia ad primum cherubin pertinent ea quae sunt supra rationem, nec tamen praeter rationem; ad secundum autem cherubin ea quae sunt supra rationem, et videntur esse praeter rationem. Secundum hanc itaque distinctionem videte ne forte ad primum cherubin specialiter pertineant ea quae considerantur circa divinae illius summae et simplicis essentiae unitatem; ad secundum autem cherubin ea quae considerantur circa personarum Trinitatem: quam multa enim sunt quae de personarum Trinitate creduntur, asseruntur, et Scripturarum auctoritate probantur, quae omnino videntur naturae repugnare, et omni humanae rationi contraire. Recte itaque ejusmodi omnia ad secundum cherubin pertinere dicuntur, in qua illa quae humanae rationi repugnant, in contemplationem adducuntur. Quae autem circa Divinitatis unitatem considerantur in una et simplici natura, videamus quam sint humanae intelligentiae modum excedentia, cum tamen nihilominus sint rationi consentanea, et idcirco maxime ad primum cherubin, hoc est ad primum contemplationis genus pertinentia. Certe principale illud, et summum omnium credimus vere simplex et summe unum, et in illo uno et simplici bono esse omne bonum. Quantum ad essentiam nihil illo simplicius, quantum ad efficaciam nihil illo multiplicius. Quantum ad essentiam, quid illo simplicius quod vere et summe unum est; quantum ad efficaciam quid illo multiplicius quod vere et absque ulla dubitatione omnia potest? Vide quam sit difficile humana ratione comprehendere omne quod est, et tunc intelliges quam sit incomprehensibile illud bonum in quo omne bonum est. Supra rationem est comprehendere quomodo bonum illud vere simplex et summe unum, omne bonum bonum sit. Verumtamen huic assertioni ratio humana facile acquiescit et sua attestazione alludit, considerans et affirmans et veraciter contestans quia plenum atque perfectum et omnino sufficiens non esset si in illo summo et sempiterno bono boni aliquid defuisset. Quomodo ergo comprehendendi potest quod immensum et infinitum est? *Magnus, inquit, Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis* (Psal. CXLIV). Sed quis sensus potest capere, quae ratio comprehendere, quomodo possit simul utrumque esse et vere simplex si est immensum, et summe unum si est infinitum, et tamen ratio cum ratiocinatione attestatur quia vere simplex est quod veraciter compositum non est, quia omne quod compositum est naturaliter dividi potest, et quod naturaliter est divisibile secundum aliquid est et commutabile. Consentit ergo ratio vere simplex esse, quoniam oportet incommutabile esse, quod constat optimum et summum omnium esse: *Apud quem, inquit, non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (Jac. V). Si igitur bonum est incommutabile esse, bonum et aequae erit simplex esse. Consequens ergo est quia summe simplex est quod summe bonum est. Si ergo illo nihil simplicius, nihil est illo subtilius, et quo nihil subtilius, nihil illo profundius et profundissimo nihil inscrutabilius, et consequenter nihil incomprehensibilius. Videamus adhuc quid ex mutua collatione proveniat simplicitatis et immensitatis, unitatis et universitatis. Si omne bonum ibi est, et quidquid ibi est, summe bonum est; ergo summa potentia, ergo summa sapientia, summa bonitas, summa felicitas. Ubi vero summa simplicitas est, totum quod est unum idemque ipsum est. Unum itaque idemque est ei esse, et vivere, intelligere, et posse bonum et beatum esse, et vide quam hoc sit incomprehensibile. Non ergo est aliunde potens, aliunde sapiens, aliunde bonus et aliunde beatus. Cogita ergo quae sit illa potentia cui est idem facere quod fieri velle. Attende quae sit illa sapientia, cui idem est posse quod scire. Pensa quae sit illa bonitas, cui quidquid placet eo ipso decet quod placet, cui quidquid displicet eo ipso dedecet quod displicet. Considera quae sit illa vita cui idem est esse, quod beatum esse. Item et illud attende, quia si vere omnipotens est, et ubique potest.

Potentialiter ergo ubique est, et ubi locus est, et ubi locus non est. Si vero potentialiter et essentialiter, quia non est alia ejus potentia et alia ejus essentia. Essentialiter ergo est intra omnia et extra omnia; infra omnia et supra omnia. Si intra omnia, nihil illo secretius; si extra omnia, nihil illo remotius: si infra omnia, nihil illo occultius; si supra omnia, nihil illo sublimius. Quid ergo illo incomprehensibilis quo nihil secretius, nihil remotius, nihil occultius, nihil sublimius? Item si in omni loco est, nihil illo praesentius. Si extra omnem locum est, nihil illo absentius. Sed nunquid eo ipso absentius quo omnium praesentius, et eo ipso praesentius quo omnium absentius cui aliunde et aliunde non est esse omne quod est? Sed si absentissimo nihil est praesentius, si praesentissimo nihil est absentius, quid illo mirabilis, quid illo incomprehensibilis? Item si non est aliud ejus potestas, et aliud ejus felicitas, ubicunque summa potestas ibi et summa felicitas. Summa ergo felicitas ubique est. Quomodo ergo vel in inferno summae miseriae locus esse potest, vel potest quisquam miser esse, cui summa felicitas nusquam potest abesse, nunquam deesse? Haec omnia mira et vere incomprehensibilia. Multa, imo pene infinita circa Divinitatis unitatem, et verae unitatis considerationem ratio approbat, cum tamen non comprehendat. Ejusmodi itaque omnia supra rationem sunt, nec tamen praeter rationem sunt, et eo ipso, secundum superius dictam determinationem, ad primum cherubin se pertinere ostendunt.

CAPUT XVIII. *De his quae specialiter pertinent ad sextum genus contemplationis.*

Circa personarum autem Trinitatem, Trinitatisque speculationem, quam multa firmiter creduntur, veraciter asseruntur, quae tamen non solum supra rationem, sed etiam contra rationem esse videntur. Credimus unum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, Patrem a nullo, Filium a Patre solo, Spiritum sanctum a Patre et Filio, Filium nascendo, Spiritum sanctum procedendo. Credimus itaque unum eundemque in personis trinum, et in substantia unum. Unde alius est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus, nec tamen aliud est Pater quam Filius, nec aliud Pater vel Filius quam amborum Spiritus. Nam alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti, cum sit omnibus una substantia, eadem essentia, et sola natura. Haec omnia credimus, haec omnia profiteamur, et constant veraciter esse, et tamen in his omnibus, si juxta humanam aestimationem pensentur, videtur humana ratio fortiter repugnare. Si Pater est ingenitus, Filius unigenitus, eritne substantia Patris ingenita, Filii genita? Et cum utriusque sit una eademque substantia, eritne eadem ipsa genita et ingenita, hoc est genita et non genita? Nunquid eadem ipsa gignit seipsam, et gignitur a seipsa? Nunquid ergo eadem ipsa gignitur et non gignitur; nascitur et non nascitur? Si Filium nasci dicimus, quid de ejus nativitate dicemus. Nunquid ejus nativitas aeterna non erit, *apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (Jac. V).

Si ejus nativitas aliquando non fuit, quomodo Patri coaeternus, vel coequalis? Et si aliquando non erit, quomodo illa natura incommutabilis erit in qua aliquid transit? Si semper fuit, quomodo ab alio esse accepit, qui nunquam esse incoepit, sine quo Pater nunquam esse potuit? Et quomodo ejus nativitas perfecta est, si adhuc futura est? An forte iteratur semper, ut possit esse semper? Nunquid ergo jam non una, sed multiplex et infinita erit, quam in infinitum iterare oportebit? Quidquid vero de Filii nativitate dicitur, vide ne forte et circa Spiritus sancti processionem eadem ratiocinatione quaerere possimus. Ecce et ista si juxta humanam aestimationem pensentur, humanae rationi repugnare videntur. Si Spiritus sanctus cum Patre ejusdem potentiae est, nunquid et ipse potest quidquid et Pater potest? Nunquid ergo talem Filium qualem et Pater gignere

potest? An forte Filium gignere potentia non est, et talem Filium qui omnipotens est? An forte non vult, cum possit? Quomodo ergo eandem cum Patre voluntatis similitudinem, similitudinisque plenitudinem possidebit? Multa in hunc modum, et pene innumera circa personarum Trinitatem invenies, quae humanae rationi non solum incomprehensibilia, sed etiam dissona reperies. Multa, inquam, ejusmodi invenies circa personarum Trinitatem, multa ejusmodi in Verbi incarnatione circa substantiarum unionem.

Quid, quaeso, est in quo humanitas et Divinitas unitae sunt, ut una persona esse possint? Nunquid aliquid quod hominis est, vel aliquid quod Dei est, vel aliquid quod utriusque est? Sed si utriusque non est, quomodo in eo uniri possunt quod ab alterutro alienum est? Si aliquid quod hominis est, ergo creatura est. Si aliquid quod Dei est, supra creaturam est, et jam creatura non est. Si aliquid quod Dei et hominis est, nunquid ipsum utrumque erit, et utrumque non erit, creatura scilicet et non creatura? Sed quaestio ista valde est intima, et hucusque, quantum arbitror, non mota, et idcirco fortassis rectius supprimenda. Sed de anima Christi quid dicimus, quam omnem gratiae plenitudinem accepisse negare non audemus? Nam quidquid Pater habet ex natura, ipsa accepit ex gratia. Nam in ipsa habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. II). Si accepit omnem plenitudinem gratiae, ergo et plenitudinem sapientiae, ergo et plenitudinem potentiae. Si ergo aequalem sapientiam, aequalem potentiam habet cum Patre (quod negari non potest), nunquid Patri aequalis erit, et creatura Creatori coaequari poterit, quod omnino fatendum non est? Sed si aequalem potentiam, aequalem sapientiam absque dubitatione habet, quomodo ei omnino coaequari non valet? Sed quid hoc de anima Christi dicimus, quando circa corpus ejus, juxta fidei assertionem, multa credimus atque tenemus quae humana ratio impugnat et impossibilia judicat? Quando corpus suum Christus discipulis suis distribuebat, nunquid seipsum suis manibus portabat? Nunquid idem ipse erat qui portabat, et qui portabatur. Idem ipse qui dabatur? Quando a discipulis sumebatur, dentibusque terebatur, nunquid laedebatur? An forte in eo quod dabatur impassibilis erat, sicut et invisibilis erat, quamvis secundum id quod dabat sicut visibilis sic et passibilis erat? Nunquid ergo unum idemque corpus uno eodemque tempore erat visibile et invisibile, passibile et impassibile? Et vide hoc quam sit incomprehensibile, et videatur esse impossibile? Vide quam multis in locis idem Christi corpus quotidie consecratur et habetur. Nunquid ergo per partes dividitur, ut in tam multis locis habeatur? Quomodo ergo ipsum erit vere impassibile, et vere incorruptibile? An vero cum sit per tot loca dispersum, ubique manet integrum et incorruptum et omnino indivisum? Si igitur attendas in quam multis locis sit, in quam multis locis per eandem sanctificationis virtutem esse possit, quo te, quaeso, tua ducet cogitatio, nisi ut unum idemque corpus videatur tibi in infinitis locis esse posse, et hoc sub tempore uno? Sed vide id ipsum quam sit non solum contra proprietatem corporum, verum etiam supra omnem proprietatem spirituum. Si igitur tam incomprehensibilia sunt, tam incredibilia videntur quae de corpore Christi veraciter creduntur, quanto magis illa quae circa animam Christi considerantur omnem humanam rationem longe excellentius supergrediuntur? Incomparabiliter tamen sublimiora sunt quae circa personarum Trinitatem consideranda occurrunt. Ejusmodi itaque omnia quae videntur humanae ratiocinationis angustias non solum excedere, sed infatuare, recte quidem dicuntur ad secundum cherubin pertinere. Recte itaque dictum est, quia ea maxime quae considerantur circa divinae substantiae unitatem pertinent ad cherubin primum, quae vero considerantur circa personarum Trinitatem, maxime pertinent ad cherubin secundum. Ad quintum itaque genus contemplationis pertinet consideratio prior: ad

sextum vero et ipsum ultimum consideratio posterior.

CAPUT XIX. *De mutua collatione duarum novissimarum speculationum.*

Hoc autem de hac gemina consideratione, de quinto videlicet et sexto contemplationis genere, caute observandum, et diligenti observatione praecavendum ut sic asseremus ea quae pertinent ad unum, ut non illa destruamus quae pertinent ad alterum. Sic in summis illis et divinis astruamus substantiae unitatem, ut tamen non evacuemus personarum Trinitatem, et sic confirmemus personarum Trinitatem, ut tamen non dissipemus substantiae unitatem. Debent itaque dicti illi cherubin seipsos mutuo respicere, nec ulla intelligentiae suae consideratione a mutuo concordiae consensu speculationis suae oculos in contraria divertere. Quod multi in eo quod de summae divinitatis unitate sentiunt, veram Trinitatis fidem evacuare contendunt, et item quam multi in eo quod de Trinitate asserunt divinae essentiae unitatem dissipare volunt. Arius dicit: Aliud est Pater, aliud est Filius, atque aliud est Spiritus sanctus. Recte quidem diceret si alius diceret, non aliud. Is utique in eo quod dicit, divinitatis unitatem dissolvit. Sabellius dicit: Idem Deus quando vult Pater est, quando vult Filius est, quando vult Spiritus sanctus est, ipse tamen unus est. Iste autem in eo quod loquitur vere Trinitatis fidem evacuare conatur. In hujusmodi sane cherubin nostri ab alterutro aspectu faciem avertunt, quia contraria assertione multum diversis sententiis, et sibi ipsis oppositis intendunt et acquiescunt. Secundum primum cherubin dicimus, quia unus et solus Deus est qui cuncta ex nihilo creavit. Juxta secundum cherubin affirmamus, quia alius est qui genuit, et alius est qui ad utroque procedit. Sed cherubin isti duo respiciant se mutuo et dicamus, quia unus idemque Deus est substantialiter unus et personaliter trinus. Dicimus secundum primum cherubin quia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unum sunt in substantia una, in essentia una, in natura una. Dicimus juxta cherubin secundum, quia alius est Pater in persona, et alius Filius in persona et alius est Spiritus sanctus in persona. Respiciant se cherubin mutuo, et profiteamur absque dubio, quia non sunt aliud et aliud, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, quamvis veraciter sint alius atque alius. Alius itaque est Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus juxta cherubin secundum; nec tamen, aliud est Pater, aliud est Filius, aliud est Spiritus sanctus juxta cherubin primum, cum secundum mutuum respectum veraciter affirmemus, quia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus non tres dii, sed unus Deus. Juxta secundum cherubin confitemur quia Filii substantia nostrae substantiae in unam personam unita est. Juxta cherubin primum indubitanter affirmamus quia Patris, et Filii, et Spiritus sancti substantia una et individua est. Verumtamen juxta mutuum respectum profiteamur, quia solus Filius veraciter incarnatus est. Cherubin itaque cherubin respicit, quando quod unus dicit, alius non contradicit. Cherubin cherubin respicit, quando quintum contemplationis genus illa, quae suae considerationis sunt, sic asserit, ut tamen quae alterius sunt, omnino evacuare nolit. Cherubin se mutuo respiciunt, quando novissima duo contemplationum genera invicem sibi occurrunt, et mutua sibi, et veritatis concordia alludunt. Item unus cherubin alium respicit, quando (quod fieri consuevit) nostra speculatio a penultimo genere incipit, et in novissimum desinit. Vel econtrario ab ultimo incipit, et in penultimum descendit.

CAPUT XX. *De mutua collatione trium novissimarum speculationum.*

Debent autem duo cherubin non solum se invicem respicere, verum etiam in ipso

alterutro respectu vultum in propitiatorium vertere. Vultum suum cherubin designati in propitiatorium vertunt, quando novissima duo contemplationum genera in eo quod de sublimibus et divinis concorditer sentiunt, ab illo quae quarto contemplationis generi subjacent, in assertionis suae testimonium rationis similitudinem trahunt. Quartum siquidem contemplationis genus intelligimus per propitiatorium, sicut in duobus cherubin, intelligimus quintum et sextum. Sicut autem superius dictum est, quartum contemplationis genus versatur in illis maxime quae considerari solent circa spiritum rationalem, sed creatum. Quintum vero et sextum versantur in illis praecipue quae considerari oportet circa Spiritum divinum et increatum. Quia igitur rationalem creaturam ad Creatoris imaginem factam agnovimus, recte ab illa natura similitudinis rationem familiariter quaerimus, modumque investigationis nostrae formamus. Ab illa, inquam, natura in cujus conditione divinae imaginis vestigia vehementius impressa, et evidentius expressa, non dubitamus. Quid itaque aliud est cherubin vultus suos in propitiatorium vertere, quam in divinarum rerum speculatione, et investigatione rationalem creaturam attendere, et ex inspecta similitudine ad Divinitatis intelligentiam, altius proficere? Si miraris quomodo ille omnium opifex Deus tot et tam varias rerum species, prout voluit, in ipso mundi exordio ex nihilo in actum produxit, cogita quam sit humanae animae facile omni hora quaslibet rerum figuras per imaginationem fingere, et quasdam quasi sui generis creaturas quoties voluerit sine praejacenti materia, et velut ex nihilo formare, et incipiet minus esse mirabile, quod prius forte videbatur incredibile. In quo et illud invenies valde notabile, quod rerum veritatem, quae summa veritas est, reservavit sibi, rerum vero imagines qualibet hora formandas suae concessit imagini. Si miraris quomodo unus idemque Deus possit esse omnibus in locis non per partes divisus, sed ubique totus, attende quod una eademque anima sit per idemque Deus possit esse omnibus in locis non per partes divisus, sed ubique totus, attende quod una eademque anima sit per omnia corporis membra diffusa, nec tamen et ipsa per partes divisa, sed in singulis tota et individua. Quomodo igitur se habet anima pro modulo suo in corpore suo, hoc est in sui juris mundo, quem et ipsa regendum accepit. Si miraris quomodo Deus omnia, quae in mundo geruntur, absque ulla contradictione solo voluntatis nutu, ad omne suum beneplacitum inclinatur, considera quia et anima, quaelibet corporis sui membra pro solo voluntatis arbitrio movet, moderatur et ordinat. Unus itaque utrobique quantum ad similitudinem, agendi modus, quamvis in aequalitatis comparatione diversus. In his omnibus primis cherubin in propitiatorium intendit dum ex rationali creatura ad Creatoris contemplationem similitudinis rationalem trahit. In hac ipsa rationali creatura, si diligenter attendimus, aliquod, ut credimus, summae Trinitatis vestigium invenimus. Est enim ibi aliquid ex mente ipsa, hoc est ejus sapientia, et est ibi aliquid tam de mente ipsa quam de ejus sapientia, scilicet dilectio sua. Omnis enim mens sapientiam suam diligit, et idcirco sapientiae suae amor ex utraque procedit. Est enim sapientia a mente sola, amor vero ex mente pariter et sapientia. Sic Filius (hoc est Patris sapientia) a Patre solo, Spiritus sanctus autem (hoc est utriusque amor) a Patre et Filio. In hunc modum secundus cherubin invenit quomodo in propitiatorium considerationis suae vultum utiliter vertere possit, si in divinarum rerum speculatione similitudinis attestationem quaerit.

Notandum sane quod tria illa quae in rationali anima consideranda occurrunt, personarum Trinitatem non faciunt, quemadmodum tria illa in Deo secundum proprietatum differentiam in tres personas dividunt. Vide ergo quia in his quae pro similitudine adducta sunt in rationali animo ad illam summam Trinitatem major est dissimilitudo quam similitudo. Nec mirum tamen quia secundus cherubin

dissimilitudinis latus in propitiatorio nostro vicinius tangit. Latus autem similitudinis quasi e longinquo respicit. Si tibi mirum sit quomodo solus Filius (Patris videlicet sapientia) incarnatus sit, quomodo in carne ad nos venit, et tamen a Patre non recessit, perpende quod et in imaginaria Trinitate sola mentis sapientia voci humanae incorporatur, et per vocem corporalem egreditur, egressa agnoscitur, agnita retinetur, et tamen ab illa de qua nata est mente penitus non separatur. Multa sunt ejusmodi in rationali mente propter quod secundus cherubin debeat in propitiatorium intendere. Ecce jam per expositionem tenemus quomodo duo cherubin juxta Dominicum documentum se invicem respicere habeant, tenemus nihilominus qua ratione, vel utilitate vultus suos in propitiatorium vertere debeant.

CAPUT XXI. *Quod frequentationem trium novissimarum speculationum semper comitetur frequentia divinarum revelationum.*

Illud quoque non negligendum, nec sine diligenti consideratione praetereundum, quod Dominica voce promittitur, cum ad Moysen dicitur: *Inde loquar ad te desuper propitiatorio* videlicet, *et de medio duorum cherubin* (Exod. XXV). Cogita quam magnum sit, vel quale omni hora cum opus fuerit Deum consideret, et in qualibet necessitate, cum oportuerit divinum consilium quaerere et accipere, et tunc animadvertere poteris quam sit necessarium vel utile hos tres novissimos speculationum modos familiares habere: *Inde, inquit, loquar ad te* (ibid.). De quo, quaeso, loco, vel unde? *Desuper propitiatorio, inquit, et de medio duorum cherubin.* Si vult ergo familiare habere divinum oraculum, ascendat homo ad cor altum, et mente transcendens dictum illud propitiatorium teneat duorum illorum cherubin medium, ut per tertium contemplationis genus ascendat ad quintum et sextum. Quasi supra propitiatorium elevata mens in medio duorum cherubin versatur, quando contemplativa anima non modo corporalem, verum etiam spiritualem creaturam sublimi consideratione transcendens in summae unitatis et Trinitatis admiratione suspenditur. Quasi per desuper propitiatorium in hujus admirationis speculum erigimur, quando ex rationalis creaturae inspectione, divinaeque imaginis consideratione ad Divinitatis agnitionem altius promovemur. Quasi inter propitiatorium et duos cherubin medii discurremus, quando ex mutua trium novissimarum speculationum collatione ad singularum perfectionem plenius proficimus.

Debemus itaque inter haec tria spectaculorum genera libenter discurrere, et per summae Trinitatis et unitatis speculum et imaginem ad ejusdem Trinitatis et unitatis gloriam speculandam profundius penetrare. Si illud quod de rationalis creaturae dignitate, si et illud quod de Creatoris dignatione, vel claritate agnovimus, libenter retractamus, frequenter in considerationem et admirationem adducimus, merebimur et illa circa eadem spectaculorum genera ex divina revelatione agnoscere, quae antea nullatenus potuimus intelligere. Hoc est quod tibi promittitur, cum dicitur: *Inde loquar ad te.* Pensa ergo quam sit utile fidei nostrae sacramenta saepe retractare, et in frequenti memoria habere, quandoquidem ex ejusmodi studio divinarum revelationum frequentiam poterimus obtinere. Si igitur illa quae de personarum Trinitate, et substantiae unitate in Deo credimus per mentis excessum videre, et pura perspicuaque intelligentia capere nequimus, nihilominus tamen ea quae inde catholica traditione accepimus, fide tenemus, prout nobis possibile est, in frequentem considerationem adducamus, ut ex ejusmodi studio divinarum revelationum copiam promereri possimus. Puto siquidem quia divinarum revelationum consolatio non omnino peregrina erit eis qui divinarum

sacramentorum arcana fidei oculo tam frequenter quam libenter aspiciunt, quanto magis illis maxime familiaris erit, qui ea intelligentiae oculo assidue contemplando et per mentis excessum saepe videndo, desiderio suo satisfacere non possunt? Qui igitur Moysi officium gerit, qui curam pastoralem suscepit, cui denique ex Dominico praecepto incumbit populum Domini de domo servitutis educere, per loca solitudinis traducere, in terram promissionis introducere, debet utique inter praedicta illa tria contemplationum genera libero volatu circumferri, ut possit semper dignius inveniri qui digne debeat tam de sua quam de populi sui ignorantia quoties opus fuerit ex Domini oraculo instrui, et super quolibet incerto certificari. Si igitur agnoscere cupis ex inspiratione divina, quae sit voluntas Dei beneplacens, atque perfecta, esto semper promptus et pronus ad novissima ista tria spectaculorum genera. Hujus exercitii merito mereberis fortasse promissionis illius veritatem probare, inde loquar ad te.

CAPUT XXII. *Quod in omni contemplationis genere contingit contemplantem mente excedere.*

Quamvis autem familiare sit, et quasi proprium videatur duobus novissimis contemplationum generibus per mentis excessum videre, econtra autem quatuor primis quasi domesticum est et pene velut singulare, sine ulla animi alienatione in contemplationem assurgere, possunt tamen omnia atque solent modo utroque contingere. Nam ex illis quae primis contemplationum generibus subjacent, possumus quaedam ex divina revelatione cognoscere, et per mentis excessum contemplationis oculo cernere, et ea item quae ad duo novissima contemplationum genera pertinent, solemus, prout novimus, et valemus secundum communem animi statum in considerationem adducere et per contemplationem videre. Sed quia illa semper quae ad novissima duo pertinent, humanae mentis perspicaciam excedunt, cum ea juxta consuetum omnibus animi statum in considerationem adducit, seu econtra, ut aliquid in his perspicacius et limpidius cernere possit, ipsa mens humana semetipsam excedit, et in abalienationem transit apte quidem eadem ipsa non tam humana effigie quam angelica forma mystice exprimere oportuit. Quod autem haec omnia contemplationum genera possint per extasin cerni, mystico Moysi exemplo tenemus. Quod vero sine ullo mentis excessu possint in contemplationem adduci, ex typico illo Beseleel opere habemus. Ut enim Moyses arcam et utrumque cherubin ex divina revelatione videre potuisset, montem ascendit, nebulam subintravit. Ut autem Beseleel mysticum illud opus operaretur et intueretur, nec montem, nec nebulam quaesisse vel subiisse legitur. Quid est autem montem subire, nisi secundum propheticam sententiam ad cor altum ascendere? Ejusmodi vero montem nubes tunc tegit, quando exteriorum omnium memoria menti excidit. In hoc monte Moyses sex diebus moratur, et in septimo de medio nubis ad Domini colloquium vocatur. Sex diebus, ut notum est, opera nostra peragimus, et in septimo requiescimus. Quasi sex ergo dies transigimus in hoc monte, quando cum multo labore, magnaque animi industria in ejusmodi sublimitatis statu assuescimus diutius permanere. Tunc autem quasi ad septimum diem venit, quando tanta mentis sublevatio, menti in oblectamentum vertitur, et sine ullo labore subitur. Quasi ad septimum jam diem pertingitur, quando in illo sublimitatis statu, tandem aliquando, ad summam animus tranquillitatem componitur, ut non solum omnem curam et sollicitudinem deponat, imo universas pene humanae passibilitatis metas excedat. Ad colloquium Domini, Domino vocante, admittitur, quando ex divina inspiratione et revelatione, in illam divinorum judiciorum abyssum intromittitur. In medium nebulae

Moyses ingreditur, quando humana mens ab illa divini luminis immensitate absorpta, summa sui oblivione sopitur; ita ut mirari valeas, et juste mirari debeas quomodo concordet ibi nubes cum igne, et ignis cum nube: nubes ignorantiae, cum nube illuminatae intelligentiae. Ignorantia et oblivio notorum et expertorum, cum revelatione et intelligentia, prius ignotorum et eousque inexpertorum. Nam uno eodemque tempore humana intelligentia, et ad divina illuminatur, et ad humana obnubilatur. Hanc sublevati animi pacem, obnubilationem et illuminationem Psalmista paucis verbis comprehendit, cum dicit: *In pace in idipsum dormiam et requiescam* (Psal. IV). Veraciter anima pacem tunc invenit, quando supra semetipsam ducta humanae passibilitatis molestias omnino non sentit. In hac pace obdormit, quando ad summam tranquillitatem consopita, quidquid sobria cogitare consueverat, ei in oblivionem venit. Qui enim dormit, quae circa ipsum sunt, imo et semetipsum omnino non novit. Recte ergo per soporem, mentis alienatio exprimitur; per quam ab assuetis absentatur, et quasi per somnum occupata, a rebus humanis, divinarum rerum contemplatione peregrinatur. Et tunc quidem in idipsum obdormit, quando in eo per contemplationem et admirationem requiescit, qui unum idemque est esse omne quod est, cui solus veraciter dicere potest: *Ego sum qui sum* (Exod. III). Quod igitur Moyses designat per septimum diem, hoc David apertius nominat pacem. Et quod apud illum est ingredi medium nebulae, hoc apud istum est obdormire. Et quod unus requiescit in idipsum, hoc est quod alius vocatus accedit, et moratur apud Dominum. Quasi ad Moysi itaque similitudinem montis verticem ascendens, medium nebulae ingreditur, et arcam jam dictam designatosque cherubin, Domino revelante, videt et contemplatur, quando per mentis sublevationem et alienationem quis in sublimia raptus, ad illa sex quae descripsimus contemplationum genera ex divina inspiratione promovetur. Moysi utique dictum est: *Vide ut omnia facias, sicut tibi in monte monstrata sunt* (Exod. XXV). Si ei in monte a Domino monstrata sunt omnia, ergo non solum cherubin, sed etiam arca. Hoc est quod superius jam dixi, quia ad quodlibet contemplationum genus pertinentia possunt, Domino revelante, per mentis excessum videri. Sed ex Beseleel opere nihilominus potest perpendi, quia quaelibet horum absque ullo mentis excessu possunt et solent in contemplationem adduci. Quid enim, quaeso, est arcam fabricare, auro vestire, coronaque cingere, propitiatorio tegere, cherubin adjungere, nisi gradatim quidem in dicta contemplationum genera artem comparare, et multo studio atque labore alia post alia addiscere et in usum adducere, et tandem aliquando opus consummare, et ad ultimum in omnibus perfectum esse? Sed ut de arca taceam, quid vel de ipsis cherubin dicam? Nunquid ut eos formaret, vel formatos videret legitur vel montem ascendisse, vel nubem intrasse? Unde et manifeste datur intelligi, quia et illa novissima duo contemplationum genera quibus quasi proprium esse videtur per mentis excessum exerceri, solent tamen quandoque infra humanae comprehensibilitatis metas cohiberi. Omnia contemplationum genera possunt modo utroque fieri, et modo per mentis excessum, modo sine aliquo mentis excessu solent exerceri.

CAPUT XXIII. *Quod excedendi donum alii fortuitum habent, alii tam quasi ex virtute possident.*

Eorum autem qui in suis contemplationibus supra semetipsos ducuntur et usque ad mentis excessum rapiuntur, alii hoc exspectant et accipiunt usque adhuc ex sola vocante gratia, alii vero ut hoc possunt sibi comparant (cum gratiae tamen cooperatione) ex magna animi industria. Et illi quidem hoc donum quasi fortuitum habent, isti vero jam

velut ex virtute possident. Quasi fortuitum cuique est illud, quod quando vult vel prout vult nullo modo potest. Velut fortuitum igitur hoc habent qui in hoc nihil ex propria industria valent, sed solam vocantis gratiae horam exspectant. Jam velut ex virtute ejusmodi gratiae efficaciam habere dicendi sunt, qui ex magna jam parte id possunt cum volunt. Unius rei figuram habemus in Moyse, alterius autem in Aaron sacerdote. Quod enim Moyses in monte per nubem arcam videre meruit, sola revelantis Domini gratia, fuit: nam ut eam pro arbitrio videret, in sua omnino potestate non habuit. Aaron autem jam ex magna parte in potestate habebat quoties idipsum ordo, vel ratio poscebat in sancta sanctorum intrare, et intra ipsum velum arcam Domini videre. Satis utique constat quia sancta sanctorum in tabernaculo foederis tenebat intimum et secretissimum locum. Sicut ergo per verticem montis intelligimus mentis summum, sic per sancta sanctorum intelligimus humanae mentis intimum. Sed in humano procul dubio animo idem est summum quod intimum, et intimum quod summum. Idem itaque intelligimus per verticem montis et per oraculum tabernaculi foederis.

Quid igitur est montis verticem, vel interius tabernaculum subire quam summum et intimum mentis sinum ascendere, apprehendere et tenere? Per primum namque tabernaculum illum quem omnes novimus intelligimus communem animi statum; per secundum vero intelligimus illum quem pauci admodum noverunt qui fit per mentis excessum. Ad illum maxime pertinet sensus rationalis, ad istum vero sensus intellectualis. In illo sane speculamur invisibilia nostra, in isto contemplamur invisibilia divina. Sed hunc utrumque statum (unum videlicet omnibus notum, alterum autem paucis expertum) dividit, et secludit densum oblivionis velum. Cum enim per mentis excessum supra sive intra nosmetipsos in divinorum contemplationem rapimur, exteriorum omnium statim imo non solum eorum quae extra nos, verum etiam eorum quae in nobis sunt omnium obliviscimur. Et item cum ab illo sublimitatis statu ad nosmetipsos redimus, illa quae prius supra nosmetipsos vidimus in ea veritate vel claritate qua prius perspeximus ad nostram memoriam revocare omnino non possumus. Et quamvis inde aliquid in memoria teneamus, et quasi per medium velum et velut in medio nebulae videamus, nec modum quidem videndi, nec qualitatem visionis comprehendere, vel recordari sufficimus. Et mirum in modum reminiscentes non reminiscimur, et non reminiscentes reminiscimur, dum videntes non pervidemus, et aspicientes non perspicimus, et intendentes non penetramus. Vides certe quia humana mens, sive in illud intimum arcanorum secretarium introeat, sive de illo ad exteriora exeat, vides, inquam, quia utrobique eam velum oblivionis excipiat. Idem itaque est nubem intrare, et se intra velum ingerere. Sed quamvis ad unum respiciat et illud quod Moyses gerebat, et illud quod Aaron actitabat, differt tamen in hoc maxime quod uterque agebat, quia ille ad alieni solummodo beneplaciti in hoc horam respiciebat, iste quasi pro officio susceperat, et magna ex parte pro voluntate gerebat. Sed ut Aaron idoneum posset et promptum habere intra velum intrare cum vellet et oporteret, pontificalem sibi ornatum et habitum in id officii idoneum comparaverat atque possidebat. Quid autem est habitum in id officii idoneum habere, nisi illa virtutum merita comparare, per quae possit ejusmodi gratiae officium in usu habere? Oportet autem non in solo pontificali habitu, verum etiam cum aromatici fumi obnubilatione, juxta Dominicum praeceptum, incedere, qui vult ad interiora velaminis penetrare, ut introgressionis suae hora tanta coelestium desideriorum exhalatione et quasi aromatici fumi exaestuatione efferbeat, quatenus ei in despectum veniat, et omnino quasi pro nihilo reputet quidquid de interioris hominis ornatu placere poterat. Forte autem idem est Moysen turbam ad pedem montis relinquere, et Aaron ante ingressum tabernaculi

communem habitum deponere: idem autem Moysen cum senioribus Israel montem ascendere, et Aaron cum pontificali ornatu in interiora tabernaculi intrare, nec forte aliud et aliud est illum, senioribus in ascensu montis relictis, cum solo Josue verticem montis apprehendere, et istum cum aromatico incenso in Sancta sanctorum properare, et idem nihilominus sit illum se in nebulam, istum se intra velum ingerere ut hoc solum inter utriusque actum quantum ad mysticam traditionem differat quod unus ex sola Domini vocatione, alter ex propria deliberatione ad secretum illud divinae revelationis alloquium subintrabat.

LIBER QUINTUS

CAPUT PRIMUM. *Quod tribus modis in gratiam contemplationis proficimus.*

Modis autem tribus in gratiam contemplationis proficimus, aliquando ex sola gratia, aliquando ex adjuncta industria, aliquando ex aliena doctrina. Horum trium in tribus, Moyse videlicet, Beseleel et Aaron typum et exemplum habemus, si eorum gesta consulimus. Moyses primo arcam in monte et nube sine ullo industriae labore ex sola Domini revelatione vidit, Beseleel quam videre potuisset proprio labore formavit. Aaron autem arcam aliena jam operatione formatam videre consuevit. In morem Moysi arcam Domini sine aliqua humana industria videmus cum ex sola Domini revelatione radium contemplationis accipimus. Sed tunc quasi juxta Beseleel exemplum in idipsum ex proprio opere proficimus, cum in eadem gratiam nostro studio et labore artem comparamus. Tunc autem ut arcam Domini videre possimus quasi ex aliena operatione accipimus quando ex aliena traditione ejusmodi gratiae usum assuescimus. Sed quod de industriae operatione dicimus non sic accipi volumus quasi sine gratiae cooperatione aliquid omnino possimus, cum quaelibet nostra industria non sit nisi ex gratia. Sed aliud est contemplationis gratiam divinitus percipere, atque aliud est ejusmodi domum Dei quidem cooperatione proprio exercitio comparare. Modis itaque tribus hanc gratiam obtinemus, et modo quidem ex divina inspiratione, modo ex propria exercitatione, modo autem ex aliena traditione.

Illud vero notandum quod quidam ad hanc gratiam propria industria et sine alicujus doctrinae magisterio promoventur, qui tamen in suis contemplationibus usque ad mentis excessum nullo modo rapiuntur. Quidam autem ad eandem gratiam ex aliena traditione magis quam proprio mentis acumine proficiunt qui tamen in suis contemplationibus saepe usque ad mentis excessum assurgunt. Hinc est quod Beseleel arcam quidem fabricasse, non tamen ad illam intrasse legitur. Aaron vero ad arcam aliena jam operatione fabricatam et intra velum collocatam ex more intrasse non dubitatur. Ecce nos in hoc opere quasi Beseleel officium suscepimus qui te ad contemplationis studium instructionem reddere et quasi in arcae operatione desudare curavimus. Longe tamen meipsum in hac gratia praecedis, si ex his quae audis adjutus intrare praevaleas usque ad interiora velaminis, si illud quod quasi in propatulo laboramus et juxta communem usum comprehendimus et assignamus, tu praevalueris per mentis excessum perspicere, et quasi intra velum videre.

Notandum quoque quod quidam ea quae per mentis alienationem conspiciunt ad semetipsos reversi juxta communem animi statum nullo modo capere vel recolligere

possunt. Hinc est quod rex Nabuchodonosor somnium vidit, sed excussus a somno visum somnium ad memoriam revocare non potuit (Dan. VIII). Alii quod per excessum considerant postmodum facile retractant. Alii ut hoc possint, multo labore desudant. Hinc est quod rex Pharaeo somnium vidit visumque retinuit (Gen. XLIII). Econtra autem rex Nabuchodonosor amissum somnium multa instantia recuperavit et Moysi quidem arca Domini ex Dominica revelatione est in monte ostensa, postmodum autem in valle familiariter nota et frequenter visa.

Alii item quod rarum, et velut fortuitum habent (in suis videlicet contemplationibus mente excedere) incipiunt aliquando familiare habere. Hinc est quod Moyses ad arcam Domini intra velum familiariter tandem intravit, quam ad solam Domini vocationem et revelationem prius per nubem videre accepit. Multa sunt in his omnibus sacramenta quae modo nec possunt nec debent tractari per singula.

CAPUT II. *Quibus modis soleat omnis contemplatio contingere, mentis videlicet dilatatione, mentis sublevatione, mentis alienatione.*

Tribus autem modis, ut mihi videtur, contemplationis qualitas variatur. Modo enim agitur mentis dilatatione, modo mentis sublevatione, aliquando autem mentis alienatione. Mentis dilatatio est quando animi acies latius expanditur et vehementius acuitur, modum tamen humanae industriae nullatenus supergreditur. Mentis sublevatio est quando intelligentiae vivacitas divinitus irradiata humanae industriae metas transcendit, nec tamen in mentis alienationem transit, ita ut et supra se sit quod videat, et tamen ab assuetis penitus non recedat. Mentis alienatio est quando praesentium memoria menti excidit, et in peregrinum quemdam et humanae industriae invium animi statum divinae operationis transfiguratione transit. Hos tres contemplationis modos experiuntur, qui usque ad summam ejusmodi gratiae arcem sublevari merentur. Primus surgit ex industria humana, tertius ex sola gratia divina, medius autem ex utriusque permistione, humanae videlicet industriae et gratiae divinae. In primo gradu quasi arcam nostro labore fabricamus, quando contemplandi artem nostro studio et industria comparamus. In secundo gradu arca supportantium humeris sublevatur, et quasi praecedentis, nubis vestigia sequitur, cum, industria satagente et revelationis gratia cooperante et quasi praeunte, contemplationis radius dilatatur. In tertio gradu arca in Sancta sanctorum infertur, et quasi intra velum collocatur, quando contemplantis acumen ad intimum mentis sinum colligitur, et ab exteriorum memoria oblivionis et alienationis velo secluditur. Primus itaque gradus pertinet ad arcae fabricationem; secundus ad arcae evectionem; tertius ad ejusdem introductionem velique obductionem. De primo illud recte intelligitur quod ad Abraham a Domino dicitur: *Leva oculos tuos et vide a loco in quo nunc es ad Aquilonem et ad Meridiem, ad Orientem et Occidentem. Omnem terram quam conspicias tibi dabo* (Gen. XIII). De secundo illud recte intelligitur quod de Moyse scribitur: *Ascendit Moyses de campestribus Moab super montem Nebo in verticem Phasga contra Jericho. Ostenditque Dominus omnem terram Galaad usque ad Dan* (Deut. XXXIV). Ad tertium autem respicit quod Dominus transfigurationis suae testes in montem excelsum ductos nube lucida obumbravit et, sicut superius jam dictum est, quod Moyses per medium nebulae ad Dominum accessit (Matth. XVII), et in primo quidem Abraham nec jubetur montem ascendere, nec ei legitur ibi Dominus aliquid ostendisse, sed a loco in quo erat jubetur oculos suos levare, et terram quam accepturus erat circumspicere. Nulla mentio ascensionis, vel ostensionis ibi legitur in quibus vel sublevatae mentis exaltatio, vel divinae revelationis demonstratio designetur. A loco in

quo sumus, vel esse consuevimus oculos nostros levamus, quando in contemplationis nostrae spectaculis communem et consuetum animi statum non deserimus. Comprehensibilitatis nostrae modus locus est in quo interim per intelligentiam sumus. Haereditatis accipiendae amplitudinem consideramus, quando ad quantam perfectionis latitudinem devotionis nostrae profectibus tandem aliquando pertingere possimus contemplationis nostrae oculis longe ante praevidemus. Nihil in his Scripturae verbis innuitur quod humanam industriam excedere videatur, unde et recte ad primum illum contemplandi gradum accommodatur. Sed quod Moyses jubetur montem ascendere, quod Dominus dicitur illi terram promissionis ostendisse, attende quam expresse videatur secundum contemplandi gradum designare. Quid est illa Moysi montana ascensio, nisi humanae mentis supra humanae possibilitatis planum quaedam in superna elevatio? Quid autem est Dominica illa ostensio, nisi intimae aspirationis infusa illuminatio? Terram autem promissionis ad divinam demonstrationem prospicere, est futurae retributionis plenitudinem ex divinae illustrationis revelatione cognoscere, et ejusmodi contemplationi insistere. Humanae videtur industriae quod Moyses in montana ascendit, gratiae divinae quod Dominus ei terram promissionis ostendit unde et hoc Scripturae testimonium ad secundum quem diximus gradum respicere se innuit. Quod autem Moyses in montem ascendens ad Dominum per medium nebulae legitur accessisse, quomodo ad tertium contemplandi modum, vel gradum respiciat ex superius dictis satis possumus colligere. Quid enim est ad divinae vocationis accessum nebulam intrare nisi mente excedere, et per oblivionis nebulam quasi adjacentium memoria mente caligare? Ad idem respicit quod discipulos Christi nubes lucida obumbravit. Una itaque et eadem nubes et lucendo obumbravit, et obumbrando illuminavit, quia et illuminavit ad divina et obnubilavit ad humana. His itaque tribus modis omnis contemplatio solet contingere, mentis dilatatione, mentis sublevatione, mentis alienatione: *Leva in circuitu oculos tuos, et vide* (Gen. XIII). Ecce de illo contemplationis genere qui fit mentis dilatatione: *Qui sunt isti qui ut nubes volant?* (Isai. LX.) Ecce de mentis sublevatione: *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax* (Psal. CXV). Ecce de mentis alienatione.

CAPUT III. *De mentis dilatatione, quibus modis soleat accrescere.*

Ille autem contemplationis modus qui fit mentis dilatatione tribus solet gradibus excrescere, arte, exercitatione, attentione. Artem nobis ad aliquid veraciter comparamus, quando quomodo aliquid agendum sit veraci traditione seu etiam sagaci investigatione addiscimus. Exercitatio est, quando id quidem quod arte percipimus in usum adducimus, et in ejusmodi officii executionem nosipsos promptos et expeditos efficimus. Attentio est, quando studio quod exsequimur summa diligentia insistimus. Primum itaque est cujuscunque disciplinae artem comparare, secundum in usum adducere, tertium in id ad quod eruditi et exercitati sumus cum summa vivacitate insistere. His itaque tribus, ut dictum est, gradibus, sinus mentis dilatatur, et ad omnem eruditionem vel disciplinam capacior efficitur. Certe quanto amplius, quanto firmiter aliqua didiceris, tanto ad ampliora et profundiora capienda copiosius dilataris. Sed et illud quidem nihilominus constare videtur, quia quaelibet disciplina eruditione percepta, usu et exercitatione roboratur, dilatatur atque perficitur. Item quid est quod in uno eodemque studio in quo eruditi et exercitati sumus, modo tenuius, modo perspicacius videmus, nisi quod secundum modum attentionis crescit dilatatio et perspicacia mentis? Primus ergo gradus est artis ipsius perceptio, secundus ejusdem frequens exercitatio,

tertius ipsius exercitii diligens et studiosa intentio. Ad primum itaque dilatationis suae gradum mens humana admonetur, cum ei per prophetam dicitur: *Statue tibi in speculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam directam in qua ambulasti* (Jer. XXXI). De secundo audis, cum legis: *Super custodiam meam stabo, et figam gradum super munitionem, et contemplabor quid dicatur mihi* (Habac. II). De tertio est illud: *Transite ad insulas Cethim et videte, et in Cedar mittite et considerate vehementer* (Jer. II). Quid est autem speculam statuere nisi contemplandi scientiam comparare? Ad hoc enim speculam erigimus, ut in hoc longinquum videre, et visum nostrum in omnem partem dilatare possimus. Recte itaque illa mentis dilatatio in his verbis designatur in qua contemplationis specula erigitur, et ejusmodi studii scientia comparatur. Quid est autem super custodiam stare et gradum figere, nisi speculandi scientiam usu firmare? Quod enim unus vocat speculam, hoc alius dicit custodiam.

Ob publicam enim seu privatam custodiam, speculas solemus erigere, ut inde prospicientes possimus imminetia pericula longe ante praevidere. Sic et nos contemplationis gratiam quasi spiritualem speculam erigimus, ut tentatoris insidias praevenire possimus. Aliud est autem speculam statuere vel ascendere, atque aliud est in ipsa stare seu etiam gradum figere. Illud est disciplinae comparandae, istud disciplinae exercendae. Quod autem vehementer considerare jubemur, quis, quaeso, non videat quomodo ad tertium illum dilatationis nostrae modum pertineat: *In Cedar, inquit, millite, et considerate vehementer*. Et recte quidem hoc dicitur atque praecipitur, quia ex vehementia considerationis et attentionis crescit et dilatatur capacitas mentis.

Si his itaque tribus proficiendi gradibus diligenter insistis, ad magnam perspicaciae perfectionem, magis magisque dilataberis. Magna in his mentis dilatatio, sed non minor delectatio.

CAPUT IV. *De mentis sublevatione, quibus solet gradibus assurgere.*

Nihilominus autem ille contemplandi modus, qui mentis sublevatione accidit, tribus gradibus accrescit: intelligentia namque humana divinitus inspirata, illo coelesti lumine irradiata, aliquando sublevatur, supra scientiam, aliquando etiam supra industriam, aliquando autem etiam supra naturam. Supra scientiam mentis sublevatio ascendit, quando quilibet nostrum tale aliquid ex divina revelatione cognoscit, quod modum propriae scientiae vel intelligentiae excedit. Supra industriam mentis sublevatio erigitur, quando ad illud humana intelligentia divinitus illuminatur, ad quod nulla sua scientia sufficit, nec illa, quam interim habet, nec ulla sua industria comparare valet. Supra naturam mentis sinus dilatatur, quando humana intelligentia, divina inspiratione afflata, non cujusque bonis, sed generaliter totius humanae naturae modum industriaeque metas transgreditur. Supra scientiam speculantis animus elevatur, cum experitur quod dicitur: *Accedat homo ad cor altum, et exaltabitur Deus* (Psal. LXIII). Tunc quidem Deus in conspectu sublevatae mentis exaltatur, quando, Deo revelante, ei aliquid de divinae majestatis celsitudine ostenditur, quod eatenus habitae scientiae modum excedere videatur. Divinitatis namque illa celsitudo, quae in seipsa, quomodo crescere vel exaltari valeat, non habet quotidie in nostra cognitione crescere, et contemplationis nostrae aspectibus sublimior apparere valet. Supra mentis autem industriam mens sublevata attollitur, quando in ipsa impletur, quod dicitur: *Expandit alas suas, et assumpsit eas, atque portavit in humeris suis* (Deut. XXXI). Certe non est industriae humanae per aera iter legere. Sed quod ire non possumus supportantium alis, ferri possumus. Supra industriam itaque, non autem supra naturam videtur esse, per aera iter

habere. Supra industriae itaque suae metas contemplativa anima ascendit, quando divina dignatio arcanorum suorum manifestatione et quasi alarum suarum expansione vel sublevatione, in illud supereminens scientiae fastigium eam attollit, quo nulla unquam sua industria ire possit. Sed illa mentis sublevatio humanae prorsus naturae, ut videtur, modum transcendit, ad quam Propheta suspiravit, cum dixit: *Quis mihi dabit pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam?* (Psal. LIV.) In idem respicit, quod Dominus per Isaiam promittit: *Qui confidunt in Domino mutabunt fortitudinem, assument pennas ut aquilae* (Isa. XL). Supra humanam naturam est, procul dubio pennas habere, et pro voluntatis arbitrio, ad alta volare. Quid est autem pennas quasi contra naturam accipere, nisi miram quamdam contemplandi efficaciam ex virtute possidere, quo possis cum voveris in secretioris scientiae ardua, et omni humanae industriae invia, perspicaciae tuae penna penetrare? Pennata itaque animalia veraciter tunc esse incipimus, quando gratiae munere in idipsum divinitus accepto, humanae conditionis metas contemplationis nostrae volatu transcendimus.

Omne autem genus prophetiae, si tamen fuerit sine mentis alienatione, videtur ad hunc tertium sublevationis gradum pertinere. Nonne enim supra humanam naturam est, videre de praeteritis, quod jam non est; videre de futuris, quod nondum est; videre de praesentibus, quod sensibus absens est; videre de alieni cordis secretis, quod nulli sensui subjectum est; videre de divinis, quod supra sensum est. Restat adhuc illud quaerere, quibus videlicet causis soleat humanae mentis excessus accidere, vel quibus etiam solet gradibus exrescere.

CAPUT V. *Quod triplici ex causa fieri soleat humanae mentis excessus.*

Tribus autem de causis, ut mihi videtur, in mentis alienationem abducimur. Nam modo, prae magnitudine devotionis, modo prae magnitudine admirationis, modo vero prae magnitudine exsultationis fit, ut semetipsam mens omnino non capiat, et supra semetipsam elevata in abalienationem transeat. Magnitudine devotionis, mens humana supra semetipsam elevatur, quando tanto coelestis desiderii igne succenditur, ut amoris intimi flamma ultra humanum modum exrescat, quae animam humanam, ad cerae similitudinem liquefactam, a pristino statu penitus resolvat, et ad instar fumi attenuatam, in superna elevet, et ad summa emittat. Magnitudine admirationis anima humana supra semetipsam ducitur, quando divino lumine irradiata, et in summae pulchritudinis admiratione suspensa, tam vehementi stupore concutitur, ut a suo statu funditus excutiatur, et in modum fulguris coruscantis, quanto profundius per despectum sui invisae pulchritudinis respectu, in ima dejicitur, tanto sublimius, tanto celerius per summorum desiderium reverberata, et super semetipsam rapta, in sublimia elevatur. Magnitudine jucunditatis, et exsultationis mens hominis a seipsa alienatur, quando intima illa internae suavitatis abundantia potata, imo plene inebriata, quid sit, quid fuerit, penitus obliviscitur, et in abalienationis excessum, tripudii sui nimietate traducitur, et in supermundanum quemdam affectum, sub quodam mirae felicitatis statu raptim transformatur. Quandiu igitur hujusmodi excessus in nobismetipsis minime sentimus, quid aliud quam quod superius praelocuti sumus, de nobis sentire debemus, nisi quia minus diligimur, nisi quod minus diligimus? Si enim quisquis es, plene perfecteque diligeris, forte dilectionis tuae nimietas, aestuantisque desiderii anxietas, in ejusmodi te raperet excessus, quales tibi superius ex parte descripsimus. Item sane si divina dilectione plene dignus exstitisses, si tanta dignatione te idoneum exhiberes, forte tanta luminis sui claritate intelligentiae tuae oculos irradiaret, tanta intimae dulcedinis

suae suavitate, cordis tui desiderium inebriaret, qua te ipsum supra temetipsum raperet, et per mentis excessum in superna elevaret. Hoc autem tres anagogicos excessionis modos eodem quo hic illos ordine posuimus, mystice quidem descriptos, in Canticis canticorum, ut arbitrator, inveniemus. De primo quidem, recte illud intelligitur, quo dicitur: *Quae est ista, quae ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhae, et thuris, et universi pulveris pigmentarii?* (Cant. III.) De secundo autem, recte illud intelligimus, quod longe post in eisdem Canticis legimus: *Quae est illa quae progreditur quasi aurora consurgens?* (Cant. VI.) Ad tertium autem, recte illud accommodatur, quod in novissimis legitur: *Quae est ista quae ascendit de deserto, deliciis affluens innixa super dilectum suum?* (Cant. VIII.)

CAPUT VI. *Quod primus excedendi modus surgat ex magnitudine devotionis .*

Vultis autem melius nosse quam convenienter primum illud, ad primum excedendi modum possimus accommodare? Primus itaque mentis excessus fit, ut superius audistis, ex desiderii anxietate et magnitudine devotionis. Fumus autem semper surgit ab igne. Quis autem neget amorem spiritalem ignem esse? recte itaque illa mentis in superna elevatio, quae ex fervore dilectionis oritur, fumo, ni fallor, comparatur. Quid autem intelligimus per ejusmodi fumum, nisi devotae mentis desiderium? Quasi ergo fumus anima in superna ascendit, quando, dilectione fervente et in hoc ipsum urgente, suum eam desiderium super semetipsam rapit. Est autem virgula, ut omnes novimus, et gracilis, et recta. Ut ergo virgulae similitudinem in se trahat, ascensio tua, sit anxium, sit unicum desiderium tuum, et surgens ex intentione recta. Si autem per myrrham, carnis contritionem; per thus vero, cordis devotionem, per universam autem pigmentarii pulverem, virtutum omnium intelligimus consummationem: attende quomodo haec omnia in eandem sententiam concurrunt, quae omnia per se facile intelligi possunt. Nam hoc satis constat, quia quisquis charitate plenus est, caetera virtutum insignia non habere non potest. Si enim Apostolo creditur, consummatio virtutum est charitas.

Illud sane notandum, quod anima sancta tunc veraciter, quasi fumus et per desertum ascendit, quando ex his quae in semetipsam invenit, seu bonis, seu malis affectum suum, in coelestis sponsi desiderium accendit. Major autem (sed quantum ad meritum) mihi esse videtur mentis elevatio illa, quae, favente quidem gratia, surgit ex intentione, et intentione propria, quam illa quae surgit ex sola revelatione, vel aliqua inspiratione divina. Ut ergo caeteris digna inveniatur, oportet animam ab ejusmodi ascensione incipere et primo quasi per desertum ascendere. Verumtamen ut eadem ipsa, velut virgula fumi fiat (quamvis per desertum fieri incipiat), oportet ut supra ipsum desertum assurgat. Alioquin mens ipsa in mentis excessum non rapitur, nisi supra semetipsam elevetur, nisi semetipsam in imo deserat, et seipsam deserendo desertum faciat, quo deserto in morem fumi, magis magisque in sublimia transcendat.

CAPUT VII. *Quod primus excedendi modus, quandoque fiat ex sola ferventis desiderii exaestuatione.*

Solet tamen ejusmodi mentis excessus modo fieri ex sola desiderii ferventis exaestuatione, modo tam ex ejusmodi exaestuatione, quam ex adjuncta sibi divina revelatione. Cur enim spiritualis ille, et incorporeus divinae dilectionis ignis, eandem vim in spiritualibus non obtineat, quam ignis iste corporeus in rebus corporalibus habere consuevit? Satis novimus quid ignis iste corporeus in vasis, quamvis modico liquore

perfusis, operari soleat. Et primo quidem, incipit liquorem ipsum ab imo evertere, postea vero, nunc in hanc, nunc in illam partem, nunc sursum, nunc deorsum jactare, et paulatim quidem ad superiora attollere, totumque vas, ex quovis modico, usque ad summum replere; tandem autem supra ipsum attollere, et cum violentia quadam interiora evacuare, et foras effundere, fortiterque ejicere. Sic sane animus humanus divino igne succensus, it saepe in seipso contra semetipsum fervens et fremens, aestuans et spumans, sibiipsi irascens, seipsum despiciens, sibi ipsi vehementer indignans, semetipsum vehementer conculcans, summis inhians, in supermundana gestiens, et dum ejusmodi aestu diutius uritur, multumque jactatur, dum per inferiorum contemptum ab infimis repellitur, et per supernorum desideriorum, ad superiora trahitur, fit saepe ut impetu spiritus, impellente desiderio extra semetipsum, et supra semetipsum ejectus sui que penitus oblitus, et in extasi sublevatus, totus in superiora rapiatur. In hunc modum coelestis desiderii ardor, cum vehementer exaestuat animam humanam divino amore, fervidam supra semetipsam levat. Et sicut superiori exemplo probare possumus, quilibet pigmentarii pulvis aromaticus, igni injectus, inquantum a voraci flamma non consumitur, per tenuem quidem utpote fumigabundam exhalationem, per violentiam ardoris in superna emittitur. Vides, obsecro, quomodo natura interrogata, vel Scriptura consultata, unum eundemque sensum pari loquuntur concordia? Ex solo itaque ferventis desiderii aestu fieri valet et solet divinitus inflammatae mentis excessus, quemadmodum superius praelocuti sumus.

CAPUT VIII. *Quod primus excedendi modus, quandoque fiat, tam exaestuanti devotione, quam ex adjuncta sibi divina revelatione.*

Fit etiam aliquando ejusmodi mentis alienatio, occurrentibus sibi invicem hinc aestuantis animae desiderio, illinc mirando aliquo divinae revelationis speculo, quod ex illo Abrahae primo egressu colligere possumus, de quo superius aliqua locuti sumus. Quid enim de eo ait Scriptura? *Apparuit autem ei Dominus sedenti in convalle Mambrae, sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei. Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei viri stantes prope eum. Quos cum vidisset, occurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui* (Gen. XVIII). Si per tabernaculum humanae mentis habitaculum intelligimus, quid erit ejusmodi egressus, nisi mentis humanae excessus? Duobus namque modis extra nosmetipsos ducimur. Nam modo extra nosmetipsos, sed infra nosmetipsos descendimus; modo extra nosmetipsos, sed supra nosmetipsos levamur. In illo ad mundana captivamur, in isto ad supermundana reducimur.

Sed, sicut est gemina digressio, sic utique est gemina reversio. Ab utroque egressu quasi ad conversationis nostrae habitaculum revertimur, quando post mundana negotia, vel potius coelestium contemplationum spectacula, ad circumspectionem morum nostrorum mentis nostrae oculos reducimus, et intima nostra discutientes, quales ipsi sumus studiosa retractatione perscrutamur. De prima reversione illud recte intelligitur, quod de prodigo filio in Evangelio legitur, quia, in se reversus, dixit: *Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereor?* (Luc. XV.) De secunda vero reversione nihilominus recte intelligimus, quod de apostolo Petro alio loco legimus: *Petrus ad se reversus dixit: Nunc scio vere quia misit Dominus angelum suum, etc.* (Act. XII). Ecce uterque ad se reversus legitur. Sed cur hoc, nisi quia a seipsis prius exisse videbantur? Nam unus longe a se in longinquam regionem ducitur, alter angelico ducatu supra communem humanae possibilitatis statum, mentis alienatione levatur. In primo itaque egressu descenditur ad ima, in secundo levatur ad summa. In primo a

Domino elongamur, in secundo ad Dominum appropinquamus. Quid igitur est ille egressus per quem Domino occurritur, nisi humanae mentis excessus, per quem supra semetipsam rapta in divinae contemplationis arcana sustollitur? Si ergo egressionis ejus causam quaerimus, citius invenimus. Nam visio quae exterius apparuit, procul dubio eum ad exteriora traxit. Apparitionis autem divinae causa latenter innuitur in eo quod ei Dominus apparuisse dicitur, in ipso fervore diei sedenti quidem in ostio tabernaculi sui. Vides certe, quia calor dici fervebat, quando ei Dominus apparebat. Quis, quaeso, est iste fervor diei, nisi aestuatio ardentis desiderii? Amor itaque ille qui tenebras diligit, amor, inquam, qui lucem odit, diei fervor dici non debet. Scimus autem aestuatio ardentis desiderii? Amor itaque ille qui tenebras diligit, amor, inquam, qui lucem odit, diei fervor dici non debet. Scimus autem quia *qui male agit, odit lucem, qui autem facit veritatem venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo facta sunt* (Joan. III). Quid itaque aliud est fervor diei, nisi fervidus amor veri, desiderium veri et summi boni, sub quasi fervore patriarcha tunc temporis aestuabat, qualis denique eum a domesticis suis repellebat, et eum in ostio, et in otio sedere, tantummodo vacare et videre cogebat ambientem et optantem absque dubio divinae aspirationis auram percipere, desideriique sui aestus illius afflatu temperare. Perpendis, ut arbitrator, quomodo ille sub quo tunc aestuabat fervor, illuc eum trahebat, unde illos tres prospicere potuisset, quos jure adorandos non dubitaret. Forte si tunc domesticis suis intenderet, et tabernaculi sui intima teneret, adorandas illas personas minime vidisset, et si non vidisset, tunc temporis fortassis non exisset. Duo igitur in unum occurrunt, quae egressionis illius occasionem praebuerunt, nimietas fervoris et novitas visionis. Juxta hujus rei similitudinem saepe in mente humana agitur, ut dum nimio coelestis desiderii incendio uritur, aliquid ex divina revelatione videre mereatur, unde ad illos theoreticos excessus adjuvetur.

CAPUT IX. *Quod secundus excedendi modus fieri soleat ex magnitudine admirationis.*

Haec interim de illo mentis excessu dicta sunt, qui surgit ex magnitudine devotionis, nunc de illo dicendum videtur, qui surgere solet ex magnitudine admirationis. Quis autem nesciat inde fieri admirationem, cum aliquid cernimus praeter spem, et supra aestimationem? Novitas itaque visionis et rei vix credibilis adducere solet admirationem mentis, quando aliquid incipit videri quod vix possit credi. Ille igitur mentis excessus, qui ex admiratione oritur, attende quam convenienter describatur in eo, quod dicitur: *Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens?* (Cant. VI.) Quid est aurora, nisi lux nova tenebrisque permista? Et unde, quaeso, admiratio nisi ex inopinato incredibili spectaculo? Habet itaque ipsa admiratio lucem subitam tenebrisque permistam, lucem visionis, cum quibusdam reliquiis incredulitatis, ambiguitatisque tenebris, ita ut modo mirabili mens absque dubio videat, quod credere vix valeat. Sed rei novitatem quanto magis miramur, tanto diligentius attendimus; et quanto attentius perspicimus, tanto plenius cognoscimus. Crescit itaque ex admiratione attentio, et ex attentione cognitio.

Mens itaque velut aurora consurgit, quae ex visionis admiratione paulatim ad incrementa cognitionis proficit. Aurora siquidem paulatim elevatur, elevando dilatatur, dilatando clarificatur, sed miro modo dum tandem in diem desinit, per promotionis suae incrementa, ad defectum venit et unde accipit ut major sit, inde ei accedit, tandemque accidit ut omnino non sit. Sic utique sic humana intelligentia divino lumine irradiata, dum in intellectibilium contemplatione suspenditur, dum in eorum admiratione

distenditur, quanto semper ad altiora vel mirabiliora ducitur, tanto amplius, tanto copiosius dilatatur, et unde ab infimis remotior, inde in semetipsa purior et ad sublimia sublimior invenitur. Sed in ejusmodi sublevatione, dum mens humana semper ad altiora crescit, dum diu crescendo tandem aliquando humanae capacitatis metas transcendit, fit demum ut a semetipsa penitus deficiat, et in supermundanum quemdam transformata affectum, tota supra semetipsam eat. Et sicut matutina lux crescendo desinit, non quidem esse lux, sed esse lux matutina, ut ipsa aurora jam non sit aurora, ita humana intelligentia ex dilatationis suae magnitudine quandoque accipit, ut ipsa jam non sit ipsa, non quidem ut non sit intelligentia, sed ut jam non sit humana, dum modo mirabili mutationeque incomprehensibili efficitur plus quam humana, dum gloriam Domini speculando, in eandem imaginem transformatur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu (II Cor. III). Ex his igitur perpendis, ut arbitror, quam proprie, ille mentis excessus qui ex admirationis magnitudine oritur ex mystica descriptione designatur, in eo quod dicitur: *Quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens?* (Cant. VI.)

CAPUT X. *Quod secundus excedendi modus quandoque a sola admiratione incipit, et in ferventissimum devotionis desiderium desinit .*

Notandum sane quod sicut ille superior excessionis modus, de quo superius locuti sumus, ex devotione surgit, sic econtrario iste secundus, de quo nunc loquimur, non tam a devotione incipit quam in ipsam desinit. Ibi ex nimio veritatis desiderio ad veritatis contemplationem assurgitur, hic ex veritatis revelatione ejusque contemplatione ad devotionem animus inflammatur. Videte ne forte hoc nobis Scriptura mystice innuat, cum eis quae superius posuimus verbis subsequenter adjungat. Dicto enim quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens, statim adjungit: *Pulchra ut luna, electa ut sol* (Cant. VI). Nemo hoc loco a me horum, vel aliorum quae posuimus, vel posituri sumus, verborum plenam expositionem exspectet vel expetat, nisi quantum praesentis materiae ratio pro veritatis testimonio expostulat. Aurora itaque et luna lucem habent, sed calorem non habent; sol autem utroque praepollet. Quid enim sole lucidius, quid sole ferventius? Videtis ergo quia illa mentis ascensio, quae hoc loco designatur, cujus extrema soli comparantur; videtis, inquam, quia non in qualemcunque, sed in summam quandocunque devotionem desinat, quamvis a sola claritate veritatisque illustratione incipiat. Sicut enim in illa superiore ex nimio devotionis suae fervore, meretur saepe sublevari ad summae veritatis contemplationem, sic in ista ex miranda quadam atque stupenda veritatis contemplatione paulatim promovetur, tandemque inflammatur ad summam devotionem. Consideremus ergo in orbe solis magnitudinem claritatis atque caloris, indeque colligamus in hujusmodi mentis sublevatione ascensionis promotionem, promotionisque consummationem, quae quidem quasi ab aurora incipit, et tandem aliquando in se solis similitudinem trahit.

CAPUT XI. *Quod secundus excedendi modus, quandoque a sola admiratione inchoat, et in eodem tenore perseverat.*

Neque tamen dicimus in hac secunda mentis excessione, humanae promotionis modum semper, et ubique eundem consummationis exitum habere. Videmus in rebus exterioribus quid de rebus interioribus aestimare debeamus. Si enim vas aquae solis radio supponas, ipsam mox aquam videbis luminis splendorem ex se in superiora

refundere, et claritatem quidem absque calore tamen in summa levare. Sic multi sane divinae revelationis radios suscipiunt, sed non inde aequae omnes ad eandem vim dilectionis proficiunt. Ut enim bonorum omnium auctor gratiae suae in nobis dona commendat, ex eadem re diversos in diversis modo temporibus, modo personis effectus exhibet, Perpende, obsecro, ex proposito exemplo, quisquis haec legis vel audis, quid ille in nobis divinae revelationis aeternique luminis radius efficiat? Quomodo humanam intelligentiam ex infusionis suae illustratione, supra semetipsam levat, attende qualiter haec propositi tibi exempli formula hunc de quo modo loquimur humanae mentis excessum, ex qualitatis suae similitudine proponat. Quid est aqua, nisi cogitatio humana, quae semper ad inferiora labitur, nisi sub distractionis magnae moderamine cohibeatur? Aqua in vase collecta, cogitatio meditationi intenta, et per intentionem defixa. Aquae collectio, cordis meditatio. Ejusmodi aquae solis radius se infundit, quando divina revelatio meditationi occurrit. Sed cum aqua radium in se superni luminis accipit, fulgorem quoque luminis et ipsa, ut dictum est, ad superiora emittit, et mirum in modum illuc utique radium luminis ex se levat, quo ipsa per se nullo modo ascendere valet. Et cum tanta sit differentia aquae, et luminis, ei tamen quem de se luminis radio emittit, nonnihil suae similitudinis imprimit, ita ut tremula tremulum, quieta quietum, purior puriorem, diffusior diffusorem efficiat. Juxta hanc sane similitudinem cum inaccessibilis illius, et aeterni luminis revelatio cor humanum irradiat, humanam intelligentiam supra semetipsam, imo supra omnem humanum modum levat, et illuc intelligentiae radius divini luminis infusione admirationisque reverberatione de imis ad summa resilit, ubi nulla ingenii perspicacia, ubi nulla artis industria, humana ratiocinatio ascendere sufficit, et quo mentem hominis divinae claritatis splendor profundius penetrat, eo altius stuporis sui magnitudine excussa, et per extasim sublevata, in divinorum arcanorum sublimius resultat. Illud autem omnino constare debet, quia quanto plenius atque perfectius ad intimam animus pacem et tranquillitatem componere se praevaluerit, tanto firmiter, tanto tenacius in hac sublevatione summae luci per contemplationem inhaerebit, et procul dubio quanto purior ad integritatem, quanto diffusior ad charitatem, quanto perspicacior, tanto capacior invenitur ad supermundanorum et supercoelestium contemplationem.

CAPUT XII. *Quod in secundo excedendi modo, quandoque divina revelatio nostrae meditationi occurrit.*

Notandum sane quod ille divinae revelationis splendor, quandoque praevenienti meditationi occurrit, quandoque ipsam humanam meditationem praevenit, et modo quaerentem adjuvat, modo excitat torpentem, vel dormientem evigilat. Hinc est quod regina austri regem Salomonem quaestionibus pulsat, et propositis aenigmatibus universa ab eo didicit quae illi proponebat (III Reg. X). Hinc est quod vinctum Petrum angelus cum luce visitans a torporis sui somno excutit (Act. XII). Quid enim loquitur Scriptura de regina austri, quae venit audire sapientiam Salomonis, nisi quod docuit eam Salomon omnia verba quae proposuerat? Quae est ista regina austri, et illius calidae regionis inhabitatrix et domina, et videndi Salomonis desiderio succensa? Quae, inquam, est ista regina, nisi quaelibet anima sancta, sensibus et appetitibus carnis, cogitationibus et affectibus mentis fortiter praesidens, et summi regis verique prorsus Salomonis dilectione fervens, videndique desiderio ardens? Ejusmodi regina, summae sapientiae regem propositis aenigmatibus et frequentibus interrogationibus impetit, quando quaelibet anima devota de divino adjutorio praesumens, investigandae veritatis

studio vehementer insistit. Audit quod quaerit, quando illa ad quae ex propria industria non sufficit, saepe inter orationum suspiria ex divina revelatione cognoscit. Videamus adhuc quid de eadem regina divinus adhuc sermo proponat, cum item subjungens, dicat: *Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, et domum quam aedificaverat, et cibos mensae ejus, et habitacula servorum, et ordinem ministrantium, vestes quoque eorum, et holocausta quae offerebat in domo Domini, non habebat ultra spiritum* (III Reg. X). Videns, inquit, regina Saba. Ecce modo videns describitur, quae prius proponens et quaerens proponebatur. Vide tamen quid viderit, et intellige quanta intellexerit. Videns, ait, regina Saba omnem sapientiam Salomonis, etc. Ecce quanta, ecce qualia animae devotae, animae studiosae datur ex divina revelatione cognoscere. Perpende quam magna, attende quam miranda videndo divinitus cognoverit, quae diu videndo, multumque mirando, tandem prae admirationis magnitudine, ad spiritus sui defectum venit. Ecce quo ordine processit, vel ad quem tandem exitum venit. Prius quaerit et audit; postea videt et intelligit; tandem autem obstupescit et deficit. Interrogat quod discat, contemplatur quod miretur, stupet ut mente excidat mentemque excedat. Primum est meditationis, secundum contemplationis, tertium extasis. Ecce quibus promotionis gradibus sublevatur animus humanus. Meditatione profecto assurgitur in contemplationem, contemplatione in admirationem, admiratione in mentis alienationem. Manifesto, ut arbitror, exemplo jam tenetis quod ex magnitudine admirationis incidat homo in excessum mentis. Quid enim aliud illi fuit spiritum non habere, nisi mente excedere, vel unde ei hoc accidit, nisi ex multa admiratione? Quoniam modo, quaeso, regina ista sine spiritu fuit, nisi spiritus ipsius a semetipso alienatus fuit? Sed illud hoc loco in memoriam redit quod de semetipso alius quidam dicat: *Ego, inquit, Joannes fui in spiritu* (Apoc. I). Ecce Joannes esse se in spiritu attestatur, ecce regina austri spiritum non habere asseritur. Quid ergo? Ille in spiritu fuit, ista sine spiritu fuit? Et quis ad haec idoneus? Si Joannes in spiritu fuit, quis mihi exponat utrum secundum carnem, utrum secundum spiritum ibi fuerit? Sed quomodo secundum carnem in spiritu esse potuit, cum corpus omnino nisi in corporali loco esse non possit? Si ergo secundum spiritum ibi esse creditur, quis edisserat quomodo spiritus in spiritu esse dicatur? Quid autem de regina austri dicturi sumus? Nunquidnam corpus examine remansit, quando spiritum non habere jam coepit? Quis hoc dicat? Quis nisi amens hoc astruere audeat? Caro ergo reginae, nec tunc temporis sine spiritu fuit, quia sine spiritu omnino vivere non potuit. Quid ergo? Nunquidnam spiritus sine spiritu fuit? Edisserat ergo qui potest, et quomodo potest, quonam modo spiritus sit in spiritu, vel spiritus sine spiritu, si jure unum de Joanne creditur, alterum de regina putatur. An forte hoc est spiritum in spiritu esse, semetipsum intra semetipsum totum colligere, et ea quae circa carnem, seu etiam in carne geruntur, interim penitus ignorare? An et spiritum sine spiritu esse, est semetipsum extra semetipsum, et supra semetipsum totum effundere, et quae sub ipso vel in ipso fiunt, omnino interim ignorare, et in illud Divinitatis arcanum totum intrare? Nonne in spiritu spiritus esse tunc recte asseritur, quando exteriorum omnium obliviscetur, pariter et ignarus eorum omnium quae in corpore corporaliter aguntur, et illis solis interest per memoriam vel intellectum, quae in spiritu vel circa spiritum actitantur? Cur non et recte dicatur spiritus semetipsum non habere, quando incipit a semetipso deficere, et a suo esse in supermundanum quemdam, et vere plus quam humanum statum transire, et mirabili transfiguratione spiritus ille ab humano videatur in divinum deficere, ita ut ipse jam non sit ipse, eo duntaxat tempore quo Domino incipit altius inhaerere. *Qui enim adhaeret Domino unus spiritus est* (I Cor. VI). Et psallere potest, qui ejusmodi est: *Defecit in salutare tuum anima mea* (Psal. CXVIII). In spiritu

itaque est, qui summum mentis ascendit, et quasi a spiritu deficit, qui summum mentis transcendit. Sed haec melius eruditioribus animis plenius discutienda relinquamus.

CAPUT XIII. *Quod in secundo excedendi modo, divina revelatio quandoque etiam nostram meditationem praevenit.*

Illud modo consideremus, quomodo divina revelatio soleat quandoque etiam meditationis nostrae studia praevenire, et humanum animum infra communem etiam humanae libertatis statum subita tentationum violentia dejectum, non solum ad solitum soliditatis statum erigere, verum etiam ultra humanae possibilitatis metas levare. Saepe namque humana mens, post multa exercitiorum suorum insignia, importuna tentationum instantia pulsatur, vehementerque concussa de illa sublimi securitatis et tranquillitatis suae arce dejicitur, ne quasi de propria fortitudine inter continuos virtutum successus tam miserabiliter quam inaniter gloriatur. Hinc est quod beatus Petrus apostolorum praecipuus post innumera meritorum, miraculorumque sublimia, tenetur, ligatur, includitur. Sed, angelo visitante, non minus mirabiliter eripitur quam crudeliter prius a crudelitatis ministris cruciabatur (Act. XII). Vultis autem hujusmodi vincula scire, quae solent mentes meritis etiam sublimes quandoque graviter irretire? Quis nesciat irritamenta voluptatum, modo a foris, modo ab intus surgere, a foris ex delectatione, ab intus ex suggestione, per delectationem in carne, per suggestionem in mente? Modo namque sordida titillatione caro inflammatur, modo vero foeda cogitatione animus sordidatur. Quasi ergo carcerales tenebras incurrimus, quando his concupiscentiae nexibus irretiti, confusionis nostrae caliginem declinare volumus, nec valemus. Sed illa sane mens divinae consolationis revelationem meretur, quae non tam propria torporis sui ignavia, quam alienae malignitatis protervia has confusionis suae tenebras patitur. Ejusmodi autem sancta anima ad divinae legationis adventum eripitur, quando ex divinae inspirationis gratia, et revelationis luce ab oppressionis suae pondere relevatur. Angelus sane nuntius dicitur. Et procul dubio angelus est nuntius, nec quilibet, sed divinus nuntius per quem divinae voluntatis beneplacitum cognoscimus, nuntius per quem ad aeternorum cognitionem illuminamur, per quem ad eorum desiderium inflammamur. Sed nunquid novit nuntius iste coelestia sola? Annon et terrena? Sed qui majora novit, quomodo minora ignorare possit? Bona sane legatio ista quae sufficit ad omnia non solum docenda, verum etiam persuadenda, inquantum tamen voluerit ille qui mittit. Vultis audire qualem legationem apostolus nobis Joannes promittat cum dicat: *Unctio, inquit, ejus docebit vos de omnibus* (Joan. II), sed quae est unctio ista nisi inspiratio divina? Hic est ille nuntius quem diu quaerebamus, haec est legatio vere potens, vere sufficiens animum humanum ad omnem veritatem inducere, ad omne divinae voluntatis beneplacitum inclinare. Quid ergo mirum si talis nuntius oppressam animam a concupiscentiae suae nexibus absolvit, ab ignorantiae suae tenebris evolvit, qui coelestium et aeternorum cognitionem pariter et amorem quando voluerit et quantum placuerit statim infundit? Tales nuntios in sua ereptione expertus fuerat qui dicebat: *Misit de coelo, et liberavit me* (Psal. XLVI). Sed forte adhuc quaeris scire qualis illa legatio fuit per quem de animae suae captivitate evasit: *Misit Deus, inquit, misericordiam suam, et veritatem suam, et eripuit animam meam* (ibid.). Angelus cum luce veniens divinae miserationis, operatio veritatem infundens. Misericordia veritatem adducens, unctio docens. Quid est autem Deo misericordiam et veritatem mittere, et hominem a sua captivitate eripere, nisi misericordiae suae operatione veritatem inspirare, veritatisque inspiratione ad robur virtutis solidare? Et quis unquam animae

suae pericula plene evasit, si hujus legationis beneficia experiri non meruit? Felix Petrus qui non solum meruit ab angelo eripi, verum ereptus etiam angelum sequi. Puto quia non omnes qui ab angelo eripiuntur angelica etiam vestigia comitantur. Lego in carcere positos apostolos ab angelo eductos, non tamen secutos. Petro ab ipso suo ereptore angelo praecipitur ut ipsum sequatur. Quid hoc esse dicimus? Quantum hoc esse putamus angelica vestigia legere, post coelestia pennataque animalia ire? Cogita, si potes, quae illa praecedentis angeli, vel subsequenter profectio seu promotio fuerit, quorum transitum nec carceralis custodia, nec ferrea porta cohibere vel retardare potuit. Quid horum non novum, quid horum non mirum? Vere angelicum, et vere plus quam humanum humanae passibilitatis tenebrosum et horridum exire, et per communis impossibilitatis arduum et arctum transire. Cogita illum exitum quem primus homo habuit antequam peccavit, vel quem homo adhuc haberet si omnino non peccasset, per quem sane exitum quoties oporteret facilem transitum habere potuisset de mundanis ad supermundana, de visibilibus ad invisibilia, de transitoriis ad aeterna, cum haberet promptum quotidie coeli civibus per contemplationem interesse, divinis illis secretis licenter ingerere, et istud internum Domini sui gaudium dignanter intrare. Cogita consequenter quomodo et istum pervium prius commeandi transitum divina post peccatum severitas dirae necessitatis valvis impossibilitatisque repagulis obstruxit et observavit; cogita hoc, inquam, et forte hoc cogitando invenies quid de illa ferrea porta sentire debeas, vel affirmare audeas. Quaere tamen si minus sufficis ad ista, non quidem a nobis quin potius ab illis quibus forte haec porta ferrea per frequentem transitum familiariter est nota, et quibus forte juxta similitudinem Petri angelo praeeunte ducatumque praebente saepe ultro est aperta. Illud sane, ut arbitror, non impudenter dixerim, quia longe supra hominem fuit; quia longe a semetipso et supra semetipsum recessit, quia haec omnia per experientiam didicit. Alioquin non erat unde postea in se reverteretur, vel unde de eo recte scriberetur: *Et Petrus in se reversus dixit: Nunc scio vere*, etc. (Act. XII.) Multa sunt quae super praesenti capitulo dici potuissent si hoc loco dici debuissent. Sed sufficit nobis quod proposuimus ex ejus testimonio sufficienter probasse quomodo divina quandoque revelatio soleat meditationis nostrae studia praevenire torpentemque animum excitare, et sub semetipso dejectum, etiam supra semetipsum quandoque levare.

CAPUT XIV. *Quod tertius excedendi modus fieri soleat ex magnitudine jucunditatis.*

Restat adhuc tertio loco ostendere quomodo ex jucunditatis, exultationisque magnitudine humana mens soleat in extasim cadere, et semetipsam excedere. Hic sane excessionis modus mihi videtur satis convenienter expressus in illis quidem verbis quae de Canticis canticorum tertio loco posuimus: *Quae est ista, ait Scriptura, quae ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* (Cant. VIII.) Si per desertum recte intelligitur cor humanum, quid erit iste de deserto ascensus nisi mentis humanae excessus? Quasi de deserto humanus animus ascendit, quando supra semetipsum mentis alienatione transit, quando semetipsum in imo deserens et ad coelum usque pertransiens solis divinis se totum per contemplationem et devotionem immergit. Sed hujusmodi ascensionis causa consequenter adnectitur in eo quod haec quae ascendit deliciis affluere describitur. Quid est deliciis affluere nisi spiritualium gaudiorum plenitudine abundare? Quid, inquam, est haec deliciarum affluentia, nisi verae suavitatis abundantia coelitusque data, ubertimque infusa laetitia? Harum deliciarum copiam sicut nec verum gaudium fallaces divitiae nunquam exhibere possunt. Alioquin fallaces non essent si

veras delicias imo et earum affluentiam veraciter exhiberent. Nunquidnam delicias habere (ne dicam affluere) veraciter dici possunt qui secundum beati Job sententiam: *Sub sentibus esse delicias computant?* (Job XXX.) Has sane exteriores fallacesque divitias etiam impii habere possunt qui verumtamen gaudium omnino habere non possunt, nisi forte mendacem eum facimus quem in propheta etiam impii habere possunt qui verumtamen gaudium omnino habere non possunt, nisi forte mendacem eum facimus quem in propheta veraciter contestantem audimus: *Non est impiis gaudere, dicit Dominus* (Isai. XLVIII). Quoties itaque internis verisque deliciis cares, etiamsi exterioribus divitiis abundes, cum Propheta veraciter psallere potes: *Quoniam inops, et pauper sum ego* (Psal. LXXXV).

Nunquid non rex potens et dives princepsque populorum erat qui ista dicebat? Quales ergo erunt illae divitiae, vel quales poterunt conferre delicias inter quarum copiam oportet inopem fore, verumque gaudium aliorum mendicare? *Ego autem, ait, mendicus sum et pauper; Dominus sollicitus est mei* (Psal. XXXIX). Hanc itaque deliciarum affluentiam verorumque gaudiorum abundantiam non est unde sperare debeas, non est unde habere valeas nisi ex intima illa animi jucunditate divinitusque infusa dulcedine: *Quae est ista, inquit, quae ascendit de deserto deliciis affluens?* (Cant. VIII.) Non dicit delicias habens, sed deliciis affluens, eo quod non quaelibet harum deliciarum experientia, sed earum affluentia hujusmodi ascensum qui de deserto fit gignat atque perficiat. Constat autem quia quantumcunque proficimus, has delicias in hac duntaxat vita continuas habere non possumus. Eo itaque tempore quo ejusmodi affluentia anima caret, ad hunc de quo modo loquimur ascensum assurgere non valet, quam in suo ascensu deliciis affluere oportet. Puto autem quia aliud et aliud sit affluentem ascendere et ascendentem affluere, sicut aliud est affluentiam esse causam affluendi. Deliciarum itaque affluentia ascensionis tunc causa existit, quando ex illa divinae dulcedinis infusione quam in intimis sentit seipsam anima sancta prae gaudio et exultatione non capit, intantum, ut exultationis et jucunditatis suae magnitudo eam extra semetipsam effundat, et supra semetipsam rapiat. Sic sane vehemens immensaque laetitia dum supra humanum modum excrescit, hominem supra hominem attollit, et supra humana sublevatum in sublimibus suspendit. Hujus sane rei formam etiam in animalibus quotidie possumus percipere. Solent namque in suis lusibus saltus quosdam dare, et sua corpora quantumcunque in aera suspendere. Sic saepe et pisces dum in aquis ludunt, supra aquas exsiliunt, et nativae illius habitationis suae terminos excedunt, dum seipsos vel ad modicum per inane suspendunt. Sic procul dubio anima sancta dum interno quodam tripudii sui applausu a semetipsa excutitur, dum supra semetipsam ire mentis alienatione urgetur, dum in coelestibus tota suspenditur, dum angelicis spectaculis tota immergitur, nativae possibilitatis terminos supergressa videtur. Hinc est illud quod per Prophetam dicitur: *Montes exsultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium* (Psal. CXIII). Quis non videat supra naturam vel potius contra naturam esse, montes vel colles juxta arietum vel agnorum ludentium similitudinem saltus quosdam in superiora dare, et terram resilire, et seipsam per inane librare? Nonne velut terra a terra suspenditur, quando homo super hominem ducitur, cui per exprobrationem voce Dominica dicitur: *Terra es, et in terram ibis?* (Gen. III.) Quantumcunque ergo virtutis magnitudine excrescat, quamvis ad collium, seu ut multum ad montium similitudinem in alta assurgat, terra utique est, et terra recte dici potest quandiu luteas inhabitat domos, et terrenum habeat fundamentum. Unde illud Sapientis: *Ut quid superbie terra, et cinis?* (Eccli. X.) Si igitur simplici expositione contenti sumus, sufficit fortassis illud dicere, quia hoc est montes et colles ad arietum et agnorum similitudinem exsultare, in summis

et sanctissimis viris humanam naturam ultra humanam naturam ascendere, et prae nimia jucunditatis et exsultationis abundantia supra semetipsam mentis alienatione transire. Ecce, ut arbitror, aperto jam exemplo docuimus; quod prae magnitudine exsultationis quandoque contingat humanae mentis excessus. Sed si cui fortassis hoc quod de adjuncta ovium similitudine diximus minus sufficiat, et circa singulorum expressionem curiosius insistat, illas nonaginta novem oves ad memoriam reducat, quas summus Pastor in summis relinquit, quando illam quae perierat in terris quaesivit. Cogitet ergo qui potest quantum sit, vel quale, hujus nostrae terrae montana ad earum similitudinem in impetu jucunditatis suae in alta exsilire, et hanc nostram naturam exsultationis suae applausum juxta angelicae similitudinis tripudia formare. Si autem in arietibus supremos illos angelorum ordines, in agnis vero inferiores quoque intelligimus, nihilominus quoque et agnovimus, quoniam ejusmodi arietes (dicti videlicet summi angelorum ordines) cum miris illis jucunditatis suae lusibus, contemplationisque excessibus, supra semetipsos eunt, cum se in suis superioribus suspendunt, nil aliud quam creatricem omnium substantiam supra seipsos aspiciunt, nec in quo ejus potentiam vel sapientiam quam in seipso contemplari vel mirari valeant, inveniunt. Sed minores illi angelorum ordines, qui in agnis designati videntur, cum supra semetipsos feruntur, illos utique spiritus quos sibi mira dignitatis praerogativa praeeminere conspiciunt, quoddam quasi adhuc speculum in hac sua sublevatione inveniunt, in quo summam majestatem mirabilem cernere, et adhuc quasi per speculum videre praevaleant. Si igitur per montes viri contemplativi, per colles speculativi recte intelliguntur, vide quam recte montes ad similitudinem arietum, et colles ad similitudinem agnorum exsultare dicantur. Quamvis enim contemplatio et speculatio per invicem poni soleant, et in hoc ipso saepe Scripturae sententiae proprietatem obnubilent et involvant, aptius tamen et expressius speculationem dicimus, quando per speculum cernimus; contemplationem vero, quando veritatem sine aliquo involucro umbrarumque velamine in sui puritate videmus. Colles itaque ad agnorum similitudinem exsultant, quando immensa illa intimae solemnitatis tripudia eos eousque supra semetipsos levant, ut coelestium secretorum arcana saltem per speculum et in aenigmate videre valeant (I Cor. XIII). Montes vero quasi ad instar arietum exsultant, quando majores in jucunditatis suae excessibus in pura et simplici veritate vident, quod minores, ut jam dictum est, vix per speculum et in aenigmate videre valent.

CAPUT XV. *Quod quilibet mentis excessus humanae industriae vel meriti modum excedit.*

Nemo autem tantam cordis exsultationem vel sublevationem de suis viribus praesumat, vel suis meritis ascribat. Constat hoc sane non meriti humani, sed muneris esse divini. Unde et illa quaecunque est animi quae de deserto ascendisse describitur, dilecto suo innixa perhibetur. Quid est ei dilecto suo inniti, nisi virtute illius, et non propriis viribus promoveri? Quid, inquam, est illi dilecto suo incumbere, quam de propria virtute pro hac parte nihil omnino praesumere? Quantum mihi videtur, nihil de propria industria, nihil de propria prudentia recte praesumitur, praesertim in eo loco ubi de deserto ascenditur, sed nec in deserto quidem quando per desertum itur. Scit hoc sane ipse dilectus hujus, et idcirco deducit eam in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis. Quo enim modo sustineret pondus diei et aestus, nisi in umbra illius quem diligit anima sua? vel quis ei locus tutus a timore nocturno, praesertim in loco horroris et vastae solitudinis, nisi ipse emittat lucem suam, et veritatem suam? Denique non haberet

quomodo aestus concupiscentiae temperaret sibi, nisi virtus Altissimi obumbraret illi. Nihilominus deesset unde ignorantiae suae tenebras illuminaret, nisi in lumine illius videret lumen. Unde est quod illi dicit: *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine, Deus meus, illumina tenebras meas* (Psal. XVII). Accipit itaque dilecta ex munere dilecti sui et beneficio sponsi sui duo remedia contra duo principalia mala, refrigerii nubem contra concupiscentiam carnis, et revelationis lucem contra ignorantiam mentis. Quam saepe homo viam veritatis agnoscit, nec tamen carpit, utpote a concupiscentia sua abstractus et illectus, et hic quidem interim diem cognitionis habet, sed refrigerantis gratiae nubem non habet. Et quam multi saepe zelum quidem habent, qui tamen secundum scientiam non habent, et hi forte nullos interim concupiscentiae aestus sentiunt, sed quasi sub noctis refrigerio quiescendo respirant. Et videntur quidem qui ejusmodi sunt noctem habere, sed ignem illuminantis gratiae non habere. Bonum est ergo sperare in Domino, et non praesumere de seipso. Quam beati illi quibus fuit in velamento diei, et in lucem stellarum in nocte, expandens nubem in protectionem eorum, et ignem ut luceret eis per noctem. Non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis Dei. Scit hoc dilecta, et idcirco dilecto suo innititur, unde et tecte de ea scribitur: *Quae est ista quae ascendit de deserto deliciis affluens, et innixa super dilectum suum?* (Cant. VIII.)

CAPUT XVI. *Quod in tertio maxime excedendi modo totum pendet ex divino beneficio.*

Sane cum haec sponsi sui dilecta semper et ubique dilecti sui adjutorio egeat, ita ut sine ipso nihil facere valeat, nusquam tamen cooperatrici animae vehementius incumbit, vel incumbere oportet, quam eo locorum, ubi de deserto ascendit, nunc temporis maxime, cum deliciis affluit. Si enim per desertum recte intelligitur cor humanum, quid erit de deserto ascendere, nisi supra semetipsum ire? Quid igitur homo ibi possit ubi homo supra hominem ascendit? Ubi humana natura humanae possibilitatis metas transcendit? Nullo tamen tempore dilecto suo vehementius innititur, quam cum spiritualibus deliciis anima sancta effluere videtur. Cogitemus modo puellam quamdam teneram et delicatam, utpote in multa deliciarum affluentia educatam, sed et multo vino jam madidam utpote in cellam vinariam introductam, et torrente voluptatis potatam, et quasi prae nimia teneritudine vix posse incedere, et prae nimia ebrietate viam quam tenere debeat nullo modo posse discernere. Nonne sub tali tibi schemate consideranda proponitur haec quae deliciis affluere, et dilecto suo innixa describitur? Quid vero mirum, si deliciarum affluentia delicatam reddit? Vultis autem audire quam delicatam efficere consuevit? Pene supra id quod credi possit, intantum denique ut nulla exterior delectatio possit ei aliquatenus sapere, nec aliqua hujus mundi gloria aliquid consolationis afferre, ita ut veraciter audeat profiteri et dicere: *Renuit consolari anima mea* (Psal. LXVII), eo quod veraciter sentiat, et pro certo diffiniat: *Quia omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni* (Isai. XL). Denique taedet animam suam vitae suae, quoties non datur consuetas delicias pro voto habere. Vita itaque ipsa ei in taedium, imo in odium vertitur, quoties ei illa suae internae solemnitatis gaudia aliquandiu subtrahuntur. Cogita ergo quale sit ejusmodi deliciis assuetam eorum quae delectant nihil in propria potestate habere, et sine quibus nullam possit omnino consolationem recipere, et quae nulla sua industria, nulla sua prudentia possit acquirere. Quidquid ad ejus consolationem, quidquid ad ejus jucunditatem valet, ex alieno arbitrio, ex alieno beneficio pendet. Recte ergo illius viribus innititur, de cujus munificentia totum recte praesumitur quod speratur, desideratur, amatur. O quoties sub hoc statu

dicitur illi, et juxta prophetae comminationem vertitur ei in verbum Domini: *Manda, remanda; manda, remanda; exspecta, reexspecta; exspecta, reexspecta; modicum ibi, modicum ibi* (Isai. XXVIII). Exspectare itaque et reexspectare cogitur, dum ejus desiderium saepe, diu multumque differtur, dum delicias suas nec pro voto habere, nec ab ejusmodi concupiscentiis animum suum possit temperare. Ex his, ut arbitror, apparet, quam longe supra hominem sit modumque humanum excedit quidquid in hoc mentis excessu agitur vel sentitur.

CAPUT XVII. *Qui ad hunc tertium ejusmodi gratiae gradum profecerit, unde in idipsum adjuvari possit.*

Verumtamen qui ad hanc gratiam profecit, cum eam sibi ultra solitum subtrahi jam sentit, est quod facere debeat, unde ad eam reparandam multum per omnem modum adjuvari valeat, et unde animum suum in id negotii quantum in se est idoneum efficiat. Debet itaque animus qui ejusmodi est, propriis meditationibus cordis in se exsultationem reparare, et impensa sibi divinorum beneficiorum munera ante recordationis suae oculos revocare, et ex ejusmodi recordatione seipsum ad profundam, et devotam gratiarum actionem instigare, et tandem aliquando internum illud spiritualis harmoniae organum ex intimo affectu in divinas laudes laxare. Dum itaque hujusmodi studiis intima cordis affectio in divinae confessionis magnificentiam plena devotione resolvitur, quid aliud quam quoddam, ut ita dicam, spiraculum aperitur, per quod in illud cordis nostri vasculum coelestis dulcedinis emanatio divinaeque suavitate abundantia infundatur? Hinc est quod Eliseus propheta verbum Domini requisitus, cum se praesensisset spiritum prophetiae tunc temporis non habere, fecit sibi psalterium adducere, quo praesente atque psallente, statim spiritum propheticum hausit, osque suum e vicino in verba prophetiae relaxavit (IV Reg. III). Forte aliquis juxta historiam quaerat quid sibi velit quod propheta Domini psalterium quaesivit, vel quod ipso psallente spiritum prophetiae recepit. Illud autem in commune novimus quod dulcis harmonia soleat cor exhilarare, et ei gaudia sua ad memoriam revocare, et absque dubio quo uniuscujusque animum suus amor vehementius afficit, eo profundius audita harmonia affectum tangit, et quo profundius per affectum tangitur, tanto efficacius ad sua desideria renovatur. Quid igitur aliud de prophético viro sentiri oportet, nisi quod exterior harmonia interiorem illam et spiritalem harmoniam ei ad memoriam reduxit, et audita melodia audientis animum ad assueta gaudia revocavit atque levavit. Cur autem de spiritali, et vera delectatione non sentiamus quod de corporali, et vana delectatione quotidiano experimento probamus? Quis enim nesciat quomodo sola carnalis delectationis memoria carnalem mentem in delectationem rapiat? Cur non eandem, quin potius majorem efficaciam in summis viris spiritalis delectatio habeat? Audita itaque melodia, prophetae sancto quid aliud quam quaedam scala fuit, quae eum ad assueta gaudia levavit, et quae carnalibus causa ruinae esse solet, huic occasio ascensionis exstitit? Cogitet qui potest quam profunde, quam intime eum saepius ex illius supercoelestis dulcedinis memoria ad vocem psallentis tetigit, quae ipsum supra semetipsum rapuit, et propheticum spiritum vel sensum in prophetae animo reparavit.

CAPUT XVIII. *Quid maxime soleat valere ad innovationem ejusmodi gratiae.*

Sed et tu quaecunque es, anima, quae soles hujusmodi spiritalibus deliciis affluere, et dilecto tuo innixa saep de deserto ascendere, et ad theoreticos quosdam excessus

subitaneo quodam et inopinato, imo inopinabili gaudiorum tripudio sublevari, et quasi quibusdam propheticis intellectibus vel revelationibus divinitus sublimari, prophético disce exemplo quid tu facere debeas, ut sub necessitatis articulo quasi ad manum habeas quomodo animum tuum ad assuetas delicias reparare valeas. Forte non erit inutile et te sub simili necessitate psaltem adducere, et psallentem audire. Sed ut de hac re quod sentimus breviter absolvamus, quid aliud dicimus psaltem istum, quam exsultationem cordis in Deum? Ejusmodi psaltem praesentem habere nos voluit qui dixit: *Laetamini in Domino, et exsultate, justi, et gloriamini, omnes recti corde* (Psal. XXXI). Quid est autem ejusmodi psaltem adducere, nisi provida meditatione cordis exsultationem reparare, et ex divinorum beneficiorum vel promissionum recordatione, cordis devotionem excitare? Hunc tunc procul dubio psaltem psallere facimus, quando ex magno cordis tripudio in divina praeconia jubilamus, et in gratiarum actionem assurgentes, ex intimis visceribus in divinas laudes cum magno cordis clamore reboamus. Haec itaque agentes quid aliud quam viam sternimus per quam venientem, visitantemque nos Dominum excipiamus? *Sacrificium, inquit, laudis honorificabit me, et illic iter quo ostendam illi salutare Dei* (Psal. XLIX). Psallendo itaque atque laudando iter Domino paratur, per quod ad nos venire, et miris quibusdam mysteriorum suorum revelationibus revelare dignetur. Hinc idem alio loco dicitur: *Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus, iter facite ei qui ascendit super occasum* (Psal. LXVII). Quaeris forsitan scire quid sit super occasum ascendere.

Eam sane mundi regionem qua sol occidit luxque diurna deficit, usus occasum dicere consuevit. Quid ergo rectius intelligimus per occasum, quam humanae intelligentiae defectum? Ibi enim intelligentiae sol quasi occasum incurrit, et cognitionis suae radios abscondit, et diei lumen quodammodo in terrae noctis caliginem vertit, et humanis aspectibus omnia subducit, quando spiritus humanus in mentis alienationem cadit et a communi sensu deficiens, et extra semetipsum raptus quid in se vel circa se agatur, penitus nescit. Quid est autem Dominum in considerationis nostrae oculis ascendere, nisi magnitudinis suae revelatione cognitionis nostrae augmenta multiplicare? Quanto enim sublimiora nobis de magnitudinis suae altitudine revelat, tanto ad celsiora in intelligentiae nostrae obtutu se levat. Supra occasum vero tunc veraciter ascendit, quando hominem supra semetipsum rapit, quando ei eorum omnium quae juxta communem sensum novit, memoriam subducit, et ei hoc de majestatis suae celsitudine per mentis excessum ostendit, quae juxta communem hujus vitae statum, et humanae capacitatis modum nullo unquam modo comprehendere possit. Studeamus ergo cum magna mentis alacritate in Domino gaudere, satagamus coram ipso cum intima devotione psallere, ut sit quibus dignetur super occasum ascendere. Hoc agentes qualem oportet psaltem adducimus, et qualiter expedit psallentem audimus. Ad ejusmodi psaltis vocem, spiritalis animus medullitus tangitur, et irruente in eo spiritu spiritualiter afficitur, et dum ad divinam inspirationem intellectualis sensus aperitur, prophetalis quodammodo in eo gratia reparatur. Ad ejusmodi itaque psalmodiam, spiritalemque harmoniam anima contemplativa spiritalibus theoriis assueta incipit tripudiare, et prae gaudii nimietate suo quodam modo gestire, et ad spirituales quosdam et sui generis saltus dare, et se a terra, terrenisque omnibus suspendere, et ad coelestium contemplationem tota mentis alienatione transire. Hoc igitur est, ut diximus, quod ad mentis innovationem valet, hoc est quod ad amissae gratiae reparationem maxime valere solet.

CAPUT XIX. *Quibus gradibus excrescat humanae mentis excessus.*

Dictum est quibus de causis mentis alienatio accidere soleat, nunc illud adjiciendum videtur quibus etiam gradibus ascendat. Ascendit autem aliquando supra sensum corporalem, aliquando etiam supra imaginationem, aliquando vero supra rationem. Quis autem illam quae supra sensum corporeum, seu illam quae supra imaginationem est negare audeat, cum illam etiam quae supra rationem est, apostolica illa auctoritas convincat? *Scio*, inquit, *hominem sive in corpore, sive extra corpus, Deus scit, raptum ejusmodi usque ad tertium coelum* (II Cor. XII). Ecce quia humanam rationem mentis alienatione transierat, qui quid circa se plenius ageretur penitus discernere nequibat. Sed hunc locum plenius explanandum melius est eruditioribus ingeniis relinquere, quam de tanta materia supra vires nostras temere aliquid praesumere. Melius in hoc nos illorum peritia instruit, quos ad scientiae hujus plenitudinem non tam aliena doctrina quam propria experientia provexit. Ad illam itaque materiae nostrae summam quam in primo libro succincta brevitate perstrinximus, ista in subsequenti opere largiori executione adjecimus, ubi, ut superius praemisimus, otiosi otiosis locuti sumus.

NONNULLAE ALLEGORIAE TABERNACULI FOEDERIS
Cum recapitulatione brevissima contentorum in praefato opere
de gratia contemplationis

Per tabernaculum foederis intellige statum perfectionis. Ubi perfectio animi, ibi et inhabitatio Dei. Quanto ad perfectionem appropinquatur, tanto mens arctius Deo foederatur. Ipsum autem tabernaculum debet habere circumadjacens atrium. Per atrium intellige disciplinam corporis, per tabernaculum disciplinam mentis. Ubi exterior disciplina deest, interior pro certo observari non potest. Disciplina vero corporis inutilis certe sine disciplina mentis. Atrium sub divo et aperto jacet et disciplina corporis omnibus patet. Quae in tabernaculo erant forinsecus non patebant. Et nemo novit quod interioris hominis est, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Habitus interioris hominis dividitur in rationalem et intellectualem. Rationalis habitus intelligitur per tabernaculum exterius, intellectualis vero habitus per tabernaculum interius. Sensum rationalem dicimus, quo nostra discernimus; intellectualem hoc loco dicimus, quo ad divinorum speculationem sublevamur. Exit homo de tabernaculo in atrium per operis exercitium. Intrat homo tabernaculum primum, cum redit ad seipsum. Intrat in secundum, cum transcendit seipsum. Transcendendo sane seipsum elevatur in Deum. In primo moratur homo per considerationem sui, in secundo vero per contemplationem Dei. Ecce de atrio, ecce de tabernaculo primo, vel secundo. Dicta autem atria habebant quinque sanctificia. Atrium habebat solum unum, sicut et secundum tabernaculum. Reliqua horum duorum habebat tabernaculum primum. In atrio tabernaculi erat altare holocausti. In tabernaculo priori candelabrum, mensa, altare incensi. In tabernaculo interiori arca testamenti. Altare exterius, afflictio corporis; altare interius, contritio mentis. Candelabrum, gratia discretionis, mensa, doctrina sacrae lectionis. Per arcam foederis intellige gratiam contemplationis. In altari exteriori animalium carnes concremabantur, et per afflictionem corporis carnalia desideria annullantur. In altari inferiori fumus aromatum Domino adolebatur, et per cordis contritionem coelestium desideriorum flagrantia inflammatur. Candelabrum est gestatorium luminis, et discretio est lucerna interioris hominis. In mensa cibi apponuntur unde esurientes reficiantur. Sacra autem lectio est pro certo animarum refectio. Arca est auri argentique reconditorium, et contemplationis gratia apprehendit coelestis sapientiae thesaurum. Pertinet itaque ad altare exterius bona operatio. Ad candelabrum studiosa meditatio. Ad mensam vero sacra lectio. Ad altare interius devota oratio. Ad arcam divinorum operum contemplatio. Haec sunt quinque exercitia in quibus agitur atque completur justificatio nostra.

Merito arca sanctificationis dicitur, in qua justificationis nostrae consummatio figuratur. Habes quae sit quintipartita occupatio in quibus exercetur religio omnis. Exercitium boni operis pertinet ad disciplinam hominis exterioris. Constat de reliquis pertinere ad disciplinam hominis interioris. Altare holocausti formam gerit corporalis exercitii. Merito ergo stat in atrio et videtur in aperto. Caetera sunt in tabernaculo, et latitant in secreto. Per arcam foederis gratia contemplationis intelligitur, quae quasi quoddam dilectionis pignus suis amatoribus a Domino confertur. Contemplatio autem est libera mentis perspicacia in sapientiae spectacula cum admiratione suspensa. Sex vero sunt contemplationum genera singula singulari proprietate distincta. Duo versantur circa creaturas visibiles, duo circa creaturas invisibiles, duo vero ultima versantur circa divina. Quibus datur ad sola duo proficere, videntur accepisse pennas ut aquilae. Quibus contingit quatuor dari, de ejusmodi putes dici quatuor pennae uni, et quatuor pennae

alteri. Qui ad omnia contemplationum genera profecerunt quasi sex alas acceperunt. Putes ergo de his dici, sex alae uni, et sex alae alteri. Quatuor autem prima versantur circa creata visibilia, vel invisibilia, duo reliqua circa divina. Prima quatuor figurantur in arca, caetera duo in forma angelica. Attende quam recte prima figurantur in humana fabrica, ultima duo in angelica figura. Ad primum contemplationis genus videtur pertinere, res visibiles in considerationem et admirationem adducere. Secundi generis est latentes rerum causas in lucem producere, et in earum admirationem animum suspendere. In illo rerum visibilium multitudinem, magnitudinem, utilitatem cum exultatione miramur, in isto rerum visibilium rationem cum admiratione rimamur. Primum designatur in lignorum compositione. Secundum in lignorum deauratione. Quid est enim in rebus visibilibus rationis assignatio, nisi quaedam quasi lignorum deauratio? Attende quantum sit inter lignum et aurum, hoc est inter ea quae subjacent rationi. Rerum visibilium speciem speculamur imaginando, rerum visibilium causas rimamur ratiocinando. De lignis setim autem facienda est arca, quae sunt valde imputribilia, pertinent ad ligna imputribilia de rebus corporeis quaedam sententia vera.

Primum vero contemplationis genus tribus distinguitur gradibus: primus est in rebus, secundus in operibus, tertius in moribus. Consideratio illa quae est in rebus, pertinet ad arcae longitudinem. Consideratio quae est de operibus, ad arcae latitudinem. Consideratio quae est de moribus, ad arcae altitudinem. Naturaliter autem est longitudo latitudine prior. Altitudo vero naturaliter est utraque posterior. Sic sane res ipsae naturaliter sunt priores quam quaelibet earum operationes. Si vero res et earum operationes deessent, mores locum non haberent. Constat ergo primam considerationem pertinere ad arcae longitudinem, secundam ad ejus latitudinem, tertiam vero ad ipsius altitudinem. Tripartitur autem consideratio illa quae est de rerum speculatione, et pertinere dicta est ad longitudinem arcae. Constat namque in considerata rerum materia, rerum forma, rerum natura. In consideratione materiae et formae scientia nostra plenum cubitum valet, et solet habere. In consideratione autem naturae nullatenus valet se ad plenum cubitum extendere. Ibi scientia nostra habet quasi integrum cubitum, ubi certificatur ad plenum. Rerum materiam et formam facile deprehendimus, et utrobique certitudinis cubitum tenemus. Cognitio autem naturae nemini patet nisi ex parte. Non ergo potest pro hac parte nisi semis cubitum habere. Patet de arcae nostrae longitudine quam merito dicatur duos cubitos et semissem tenere. Bipartitur autem consideratio illa quae est in operationibus, quam et ad arcae latitudinem pertinere jam diximus. Alia siquidem est operatio industriae, et alia operatio naturae. Industriae est opus quod in picturis, caelaturis, scripturis, et similibus videmus; operationes vero naturae sunt quod herbae et arbores crescunt, quod flores, folia, fructus producunt. In operatione industriae valet et solet scientia humana plenum comprehensionis cubitum habere, alioqui quomodo inveniret quod comprehendere non valeret? Latentium itaque causarum manifestus patet effectus, sed latentes effectuum causas ad plenum comprehendere nullo modo sufficimus. Patet ergo cur latitudo arcae dicatur cubitum, et semissem habere. Bipartitur vero et illa consideratio quae est in moribus quam ad arcae altitudinem spectare jam diximus. Una versatur circa institutiones humanas, altera autem circa institutiones divinas. Pro certo ubi humana institutio divinae subservit, ex utraque et animus et arcae nostrae fabrica in altum assurgit. Humanas institutiones quas homo potuit invenire, pro certo potest et comprehendere. In divinis autem sacramentis aliud est forma exterior quae foris patet, et aliud vis illa intrinseca quae interius latet. In divinis itaque institutionibus ad plenum scientiae cubitum omnium non assurgimus. Altitudo itaque arcae nostrae constat in cubito et semisse. Debemus autem arcam

nostram deaurare, et in quantum datur rerum imaginabilium rationi insistere. Deaurare vero eam debemus non tantum extrinsecus, sed etiam intrinsecus.

Aliud est physicas rerum causas perspicere, et aliud justitiae rationem in rerum dispositione perpendere. Illud pertinet ad deurationem extrinsecam, istud ad deurationem intrinsecam. Fieri autem debet nostra deauratio ex auro purissimo. In sententiae tuae assertione nihil sit falsum vel frivolum, et habes aurum purissimum. Facta deuratione, facienda est corona arcae. Per coronam, ut diximus, tertium contemplationis genus intelligimus, sicut et per propitiatorium intelligi datur et quartum. In illo agitur de invisibilibus bonis, in isto de invisibilibus substantiis: pertinet itaque ad coronam arcae quaerere quae sit corona justitiae, quaerere quae sint illa bona quae sunt sanctis reposita.

Notandum quod arcae corona ipsius erat lignis affixa. Sic sane ex similitudine rerum visibilium assurgitur ad speculationem rerum invisibilium. In quarto genere contemplationis quaeritur de summis creaturis. In omni autem creatura nihil dignius invisibili et rationali substantia. Recte hoc genus contemplationis per propitiatorium intelligitur quod arcae superponebatur. Sed antequam plenius exsequamur quae de propitiatorio dicuntur, quae de circulis dicenda sunt hoc loco interserenda videntur. Arcam siquidem speculationis nostrae oportet quatuor aureos circulos habere, duos in utroque latere.

Per arcam, ut diximus, gratiam contemplationis intelligimus. Omnino quae quoquo modo fieri novimus in contemplationem adducere possumus, dum volumus. Eorum quae solent accidere alia fiunt bene, alia male. Illa Dei operatione, ista Dei permissione: pertinent ad unum latus arcae quae fiunt Dei operatione, ad alterum vero aequae quae fiunt Dei permissione. Ecce de arcae lateribus, nunc de circulis aureis videamus. Inter omnia metalla nihil auro lucidius, nihil auro pretiosius, et Dei sapientia clarescit prae omnibus. Dei autem sapientia pro certo est simplex et una. Diversis tamen vocabulis distinguitur, ut a nobis facilius capiatur. Nunc praescientia, nunc scientia dicitur; nunc praedestinatio, nunc dispositio nominatur. Hi, ni fallor, sunt circuli quos oportet in arcae lateribus poni. Circulus in seipsum reflectitur, unde et in ipso nec initium, nec finis invenitur. In omni autem aeternae sapientiae ordinatione concordat initium cum fine. In hac ergo quadripartita sapientiae distinctione convenienter satis dictos aureos circulos possumus intelligere. In his circulis scientiae nostrae arca ad veritatem dirigitur, et ad ulteriora, et altiora promovetur. Ex his circulis duo ordinentur in latere uno, reliqui in reliquo. Ibi sane quique quasi sedem habent, et velut vicinius haerent ubi mirabiliores, vel jucundiores apparent. Dictum est ad unum latus pertinere quae fiunt Dei permissione. Circuli scientiae et praescientiae huic lateri vicinius inhaerent, ubi pro certo mirabiliores apparent. Non adeo mirum quod ab aeterno praevidit quae aliquando facturus fuit. Sed illud quale est quod ab aeterno praevidit quod alienae voluntati exposuit? Quod omni hora intuetur quid in latebrosis cordibus agitur? Ad alterum vero latus pertinere jam dicta sunt quae Dei operatione fiunt. Hoc latus circuli praedestinationis et dispositionis tenent, ubi pro certo jucundiores apparent. Quid cordi bono jucundius sapiat, quam quod omnis divina dispositio praedestinatorum saluti militat? Illud adhuc ad inquirendum restat, quis circulus quo angulo poni debeat. Dictum est ad unum arcae latus pertinere quae fiunt Dei permissione, pertinent ad aliud aequae quae fiunt Dei operatione. Ad istud quae sunt aequitatis, ad illud quae sunt iniquitatis. Tam ista autem, quam illa variantur per prospera et adversa.

Ubi iniquitas et adversitas occurrunt, quasi angulum faciunt. In hoc angulo a Deo reprobi flagellantur, nec tamen corriguntur. Sed quid, quaeso, eis paternitatis verbera

adhibet, si eos incorrigibiles praevidet? Praescientiae itaque circulus huic angulo praesidet ubi mirabilior apparet. Ubi iniquitas et prosperitas concurrunt, alterum angulum efficiunt. In hoc angulo reprobi dona Dei percipiunt, et semper ingrati fiunt. Sed hoc sane Dei scientiam non potest latere, nec tamen eos desinit ad gratitudinis bonum prosperis provocare. Huic angulo scientiae circulus arctius inhaeret, ubi se tam mirabilem exhibet. In aequitatis et prosperitatis occasione tertium angulum intellige. Hic sane salvandi transitoriis prosperantur, ut ad aeternorum desiderium inflammentur. Quid, quaeso, hac speculatione benignius, quidve jucundius? Quale, quaeso, est quod temporalibus etiam bonis fovet, et provehit quos ad aeterna praedestinavit? Hic itaque praedestinationis circulus sedem tenet ubi prae caeteris jucundior apparet. Quartum angulum tenet circulus divinae dispositionis, ubi est quaedam occurso aequitatis et adversitatis. Hic boni bona operantur et adversis urgentur. Hinc tamen, disponente Deo, hoc in eis agitur, ut ad amorem Dei acrius inflammentur. Et quale, quaeso, est quod inde in ejus amorem acrius inflammatur unde exstingui debere videbatur. Recte ergo divinae dispositionis circulus eo loci sedem tenet quo magnificentior apparet.

Est autem contemplationis tertiae per visibilia ad invisibilium speculationem ascendere. Hic est opus sane divinae sapientiae circulis incumbere si nolumus errare. Si intelligentiae arca his circulis suspenditur quaquaversum sine erroris devio circumfertur. Dicti circuli debent insertos vectes habere quos nec licet inde extrahere, in scientiae et praescientiae circulis sit multitudo admirationis, in duobus reliquis sit magnitudo exultationis. In scientia et praescientia divina semper invenies multa admiratione digna, in praedestinatione et Dei dispensatione semper invenit cor justum quod sit magna exultatione dignum. In illis semper sit admiratio tua, in istis exultatio tua. Nusquam alibi reperies quod dignius mireris, nusquam alibi quo rectius delecteris. In neutra sit aliquid frivolum, in neutra aliquid falsum. Deauretur vectis uterque, ut veritatis nitore clarescant circumquaque. In his vectibus intelligentiae arca modo in anteriora profertur, modo in altiora levatur. Quo enim cor hominis familiarius Dei sapientiam mirando delectatur, eo ad plura et majora capienda dilatatur. Per propitiatorium, ut diximus, quartum genus contemplationis intelligimus, hac primo genus pura intelligentia utitur, et circa summas et intellectibiles creaturas versatur, propitiatorium fit de auro purissimo et locatur in summo. In his notamus intelligentiae puritatem et supereminentiae dignitatem. Hic enim utendum est instrumento rationis sine officio imaginationis. Propitiatorium in summo locatur, et dignitas rationalis creaturae caeteris antefertur.

Notandum quod hoc opus propitiatorium dicitur, quoniam per multam cognitionem et considerationem sui, rationali creaturae Dominus propitius redditur. Videamus nunc quid dicitur de ejus longitudine vel latitudine. Nec minus dignum consideratione cur tacetur de ejus altitudine. Scimus quod longitudo naturaliter prior est altitudine, similiter et utraque prior est altitudine. Intelligimus ergo per longitudinem quae sunt ad rationalis creaturae inchoationem. Intelligimus per latitudinem quae sunt ad ejus promotionem. Ea vero quae sunt ad ejus consummationem intelligimus per altitudinem.

Creationis suae bona sunt ei ad inchoationem, justificationis bona ad promotionem, glorificationis bona ad consummationem. In his se mens contemplativa diligenter exerceat ut propitiatorium suum congruam mensuram accipiat. Tria multum miranda accepit ex creatione rationalis creatura: essentiae subtilitatem, boni ac mali discretionem, arbitrii libertatem. Notissimum est homini quid sit libertas arbitrii. Quotidie ista in cordibus nostris legimus, et in utroque certitudinis cubitum tenemus. Sed substantiam ipsius animae quis, quaeso, quo sensu potest videre? Nec video tuam,

nec tu meam. Sed neuter prout est potest hic videre vel suam. Pro hac parte, quando vivimus, scientiam nostram ad plenum cubitum non extendimus. Recte ergo longitudo propitiatorii dicitur esse duorum cubitorum et dimidii.

Rationalis creaturae justificationem pertinere jam diximus ad propitiatorii latitudinem. Perficitur autem justificatio nostra ex inspiratione divina, et deliberatione propria. Quid vero deliberatio sit unusquisque per experientiam novit. Divina vero inspiratio qualiter in nobis fiat quis, quaeso, comprehendat. Spiritus enim ubi vult spirat, et nescis unde veniat, vel quo vadat. In uno ergo comprehensionis cubitum habemus, in altero habere non possumus. Vide itaque quam recte propitiatorii latitudo dicitur cubitum, et dimidium tenere. Ecce de propitiatorii longitudine, ecce de ejus latitudine. Pertinent autem ad ejus altitudinem ea quae sunt ad nostram glorificationem. Sed quis quo sensu comprehendat in quibus nostra constat: Quod *oculus*, inquit, *non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit* (I Cor. II). Hinc facile perpenditur cur propitiatorii altitudo, mensura non praescribitur; duo ultima contemplationum genera versantur, ut dictum est, circa divina. Ad unum spectant quae sunt supra rationem, nec tamen praeter rationem. Supra rationem sunt, quae capacitatis ejus modum excedunt; consentanea tamen sunt rationi, quamvis ab ipsa non possint comprehendi. In quibus ultimum genus versatur, rationi omnino contraria videntur, et talia, quibus nunquam ratio acquiesceret, nisi fides eam in hoc ipsum dirigeret. Haec novissima contemplationum genera exprimuntur angelica forma. Pro certo oportet nos angelicam formam induere, si volumus ad aeternorum et divinorum contemplationem volare. Haec autem angelica forma jubetur esse ductilis et aurea: ut igitur sit aurea, contemplatoris mens mundetur ab omni phantasia. Ductile ferendo producitur, et cherubin nostri ductiles esse jubentur. Hinc ergo manifeste colligimus quod ad ejusmodi gratiam melius compunctione, quam investigatione proficimus. Excellentia harum speculationum commendatur in eo quod cherubin nominatur. In hac enim gemina speculatione promovemur ad plenitudinem scientiae. Ultra has autem aliquid ad augmentum scientiae non est quaerere vel invenire. Dictum est superius quod per visibilia ad invisibilium contemplationem ascendimus. Sic sane per cognitionem invisibilis creaturae sublevamur ad speculationem creatricis naturae. Hinc est quod cherubin jubentur vultum in propitiatorium vertere; hinc est quod jubetur unus ex una, alter ex altera parte stare. In illa speculatione quae per propitiatorium intelligitur multa divinorum similitudo, multa dissimilitudo invenitur. Est enim spiritualis creatura ad imaginem et similitudinem Dei facta. Unus ergo ex cherubin ante jam dictis teneat latus similitudinis, alter vero ex eis teneat latus dissimilitudinis. Et speculatio rationi magis consentanea stet ex parte una, et quae rationi minus est consentanea stet ex parte altera dissimilitudinis. Et speculatio rationi magis consentanea stet ex parte una, et quae rationi minus est consentanea stet ex parte altera. Debent autem cherubin alas expandere et propitiatorium tegere. Quid extensio alarum nisi quaedam praeparatio ad volandum? Ipsa mentis praeparatio in aeternorum volatum vertitur et in umbraculum; in umbraculum, inquam, diei ab aestu, et in absconsione et protectione a turbine et a pluvia. Debent vero cherubin vultum in propitiatorium vertere, et ex inspecta Dei imagine certius edoceri ad sublimiora scientiae. Debent etiam dicti cherubin se mutuo respicere, et alterutrae assertionis consonantiam per omnia conservare. Uterque caveat ut in eo quod affirmat alteri non contradicat, Sic ab uno fiat assertio unitatis, ne in eo evacuetur confessio trinitatis. Sic in altero fiat trinitatis confessio, ne evacuetur in eo unitatis assertio. Audiatur praelatus quisque quam sit utile tres ultimas speculationes comparasse. Inde, inquit, loquar ad te.

His comparandis intendat qui ad divinas revelationes anhelat. Merito propitiatorium

oraculum dicitur, nam inde divina responsa dabantur. Supra propitiatorium Dominus loquitur, quando spiritui inspirat quod notionis ejus modum supergreditur. Quasi de medio cherubin auditur, quod cuique pari modo concordare videtur. Alis cherubin propitiatorium, propitiatorio arca operitur, quoniam ex superioris scientiae praerogativa, inferiorum scientia obnubilatur. Juxta Dominicum praeceptum testimonium in arca est reponendum. Quod enim faciendum edocemur in summis, firmiter retinendum in intimis, conversamur in viis. Principalia Dei praecepta testimonium dicta sunt, quoniam conscientiae cujusque testimonium reddunt. Secundum observantiae modum reddunt cuique testimonium quantum diligit Deum suum. Haec de gratia contemplandi summa brevitate perstrinxi: nam alias de eadem materia latius disserui.

Per mensam propositionis intelligimus doctrinam sacrae eruditionis: in mensa cibus ponitur ut ad refectorem sumatur. Refectio alia corporalis, alia spiritualis. Illa est corporum, ista spirituum; illam procurat saecularis scientia, istam Scriptura divina: in Scriptura sane divina refectio animarum proponitur, unde et merito mensa propositionis nominatur. Alius autem fuit status humanae vitae sub spe redemptionis futurae, et alium oportuit esse sub fide Redemptionis jam factae. De uno agitur in Veteri Testamento, de altero in Testamento Novo. Scriptura igitur sacra sufficienter agit de utroque, unde et dicitur duos cubitos longitudinis tenere. Pro certo utrumque Testamentum soli intendit procurationi animarum. Procuracionem corporum tacuit, et saeculari scientiae reliquit. In ea ergo agitur de una, non de gemina procuracione, unde et dicitur cubitum unum latitudinis habere. Quantum autem ad modum nostrae reparationis sufficienter agit de statu vitae praesentis. Pauca autem de futuris docet: nam ejus altitudo cubitum et semis tenet. Plenum cubitum quantum ad praesentem statum; semis, quantum ad futurum. Mensa propositionis fabricatur ex ligno, superducitur auro, labio circumdatur, gemina corona decoratur. Per opus ligneum intelligimus sensum historicum; per labium tropologicum, per geminam coronam allegoricum et anagogicum. De lignis setim fabricata est mensa, quae dicuntur valde imputribilia. Pertinet autem ad ligna imputribilia sacra historia ab omni falsitate et fatuitate aliena. Mensae deauratio ipsius litterae subtilis et sapiens expositio. Pulchra deauratio sagarum divinorum judiciorum commendatio.

Notandum sane quod primum opus est ligneum, sed deauratum. Caetera vero tria non deaurata, sed aurea. Quod est inter lignum et aurum, hoc est inter historicum et mysticum sensum. In Scriptura sacra primum locum tenet historia. Mystica vero intelligentia pro certo est tripertita. Tropologica tenet locum unum, allegorica medium, anagogica summum. Cur summum non teneat quae de summis et coelestibus actitat? Allegoria maxime circa fidei nostrae sacramenta versatur, et qualia creduntur magis quam intelliguntur. Tropologia de his agit quae quisque facile capit et unde et in imo resedit. Per labium ergo aureum intelligo mysticum et moralem intellectum. Magnum aliquid innuitur quod haec operis figura labium dicitur. Scimus quod omnis noster sermo formatur ex labio. Forte ergo datur intelligi quod communis etiam locutio debet tropologia informari. Labio corona in terrasilis superponitur, quia allegoria circa subtiliora et sublimia versatur. Opus interrasile solet artificiosas quasdam quasi celaturas habere, et quis digne miretur quod miro modo allegoria historiae intexitur? Ea enim ibi allegorice inserta sunt quae vix possunt credi, comprehendi non possunt. Corona interrasilis habet superficiem suam hic planam, hic concavam, illic perforatam. Planam, in his quae sunt secundum rationem; concavam, in his quae sunt praeter rationem; perforatam, in his quae videntur contra rationem. Alia est enim conditio tropologiae, et longe alia conditio allegoriae. Quid est enim tropologia nisi moralis

scientia, et quid allegoria nisi mystica mysteriorum doctrina? Morum honesta cordi humano naturaliter sunt inscripta. Mysteriorum vero profunda pro certo nemo nisi temere praesumit de sensu proprio. Unde et altitudo coronae quatuor tantummodo digitos dicitur tenere. Quid, quaeso, sunt evangelistae sancti nisi digiti dexteræ Excelsi? Ad horum mensuram allegorica doctrina se format, cum eorum dictis per omnia concordat.

Notandum quod ipsi labio corona fieri praecipitur, quoniam ex sacramentorum virtute morum disciplina utilis et observabilis redditur. Per coronam, ut dictum est, aureolam intelligimus doctrinam anagogicam. Haec doctrina de summis agit, unde et ejus figura immensa locum summum obtinuit. Quid enim dicimus anagogen nisi mysticam et sursum ductivam supercoelestium intelligentiam? In praedictis duobus quaeritur doctrina morum et mysteriorum. Ad anagogen spectat sperandorum praevidentia praemiorum. Quod corona dicitur aureola idem valet ac si diceretur modica et aurea. Est autem modicum quid, quidquid vis humana capit de eo quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit.

Notandum quod sola Scriptura sacra allegorico et anagogico sensu mystice utitur sola inter omnes hac gemina supereminetia coronatur. Sanctis doctoribus summopere studendum est ut semper sint parati omni poscenti reddere rationem de ea fide et spe quae in nobis est. In promptu habeant probare vera, improbare falsa, suadere justa, dissuadere injusta. Qui haec novit, quales oportuit circulos doctrinali mensae inseruit. O quales circuli probatio veri, improbatio falsi, persuasio justi, dissuasio injusti. Nonne ratiocinatio in idem redit et circulum facit, cum quod in initio proposuit in fine concludit? Quod dictum est de uno ex his circulis facile intelligitur quid sentiendum sit de aliis. Videamus modo qui sunt illi anguli in quibus debent ejusmodi circuli poni. Ubi quis ambigit de eo quod sacra Scriptura proponit, quodammodo quasi angulum incurrit. Ambiguitas et haesitatio angulum facit, ubi quid eligendum sit non facile occurrit. Saepe dubitatur de vero utrum sit verum, similiter et de falso utrum sit falsum. Saepe haesitatur de faciendo justo, saepe de faciendo vel non faciendo injusto. Quem autem circulum quo angulo debeamus ponere perfacile est videre, nec eget nostra assignatione. Consequens est modo quaerere quid sentiendum de pedibus mensae. Pedibus totum corpus nititur et ad statum erigitur. Quanto autem divinis mandatis firmiter innititur, tanto perfectius ad statum rectitudinis erigimus. Secundum numerum pedum attende quadripartitum mandatum. Pes primus praeceptio, secundus prohibitio, tertius commonitio, quartus concessio. Praeceptio in his quorum perpetratio est ad meritum, declinatio ad reatum. Prohibitio in his quorum perpetratio est ad reatum, declinatio ad meritum. Commonitio in his quorum perpetratio sic est ad meritum ut declinatio non sit ad reatum. Concessio in his quorum declinatio sic est ad meritum, ut perpetratio non sit ad reatum. In praeceptis maxime opus est approbatione, in prohibitis improbatione, in commonitione opus est persuasione, in concessis dissuasione. Cur autem sit diligenter inquirenti facile elucescet. In duobus constat officium veri praedicatoris, in eruditione veritatis et adhortatione virtutis. In hac gemina efficientia doctrinalis mensa circumfertur, et suis quibusdam quasi vectibus de uno corde in aliud traducitur. Unus itaque vectis dicatur sagacitas eruditionis, alter sagacitas exhortationis. Ejusmodi vectes debent ex apertis litterae testimoniis, et velut de lignis setim fieri, et mysticorum intellectum sententiis deaurari. Omnis sacra eruditio debet niti ad probationem veri et improbationem falsi. Omnis exhortatio sacra ad perfusionem boni et dissuasionem mali. Hinc est facillimum perpendere qui circuli qualem vectem debent habere. Notandum quod ad vectes pertinet Scripturarum attestatio, ad circulos humana ratiocinatio. Et

quoniam mysteriorum profunda humanam rationem excedunt, recte circuli sub corona
sedem accipiunt.